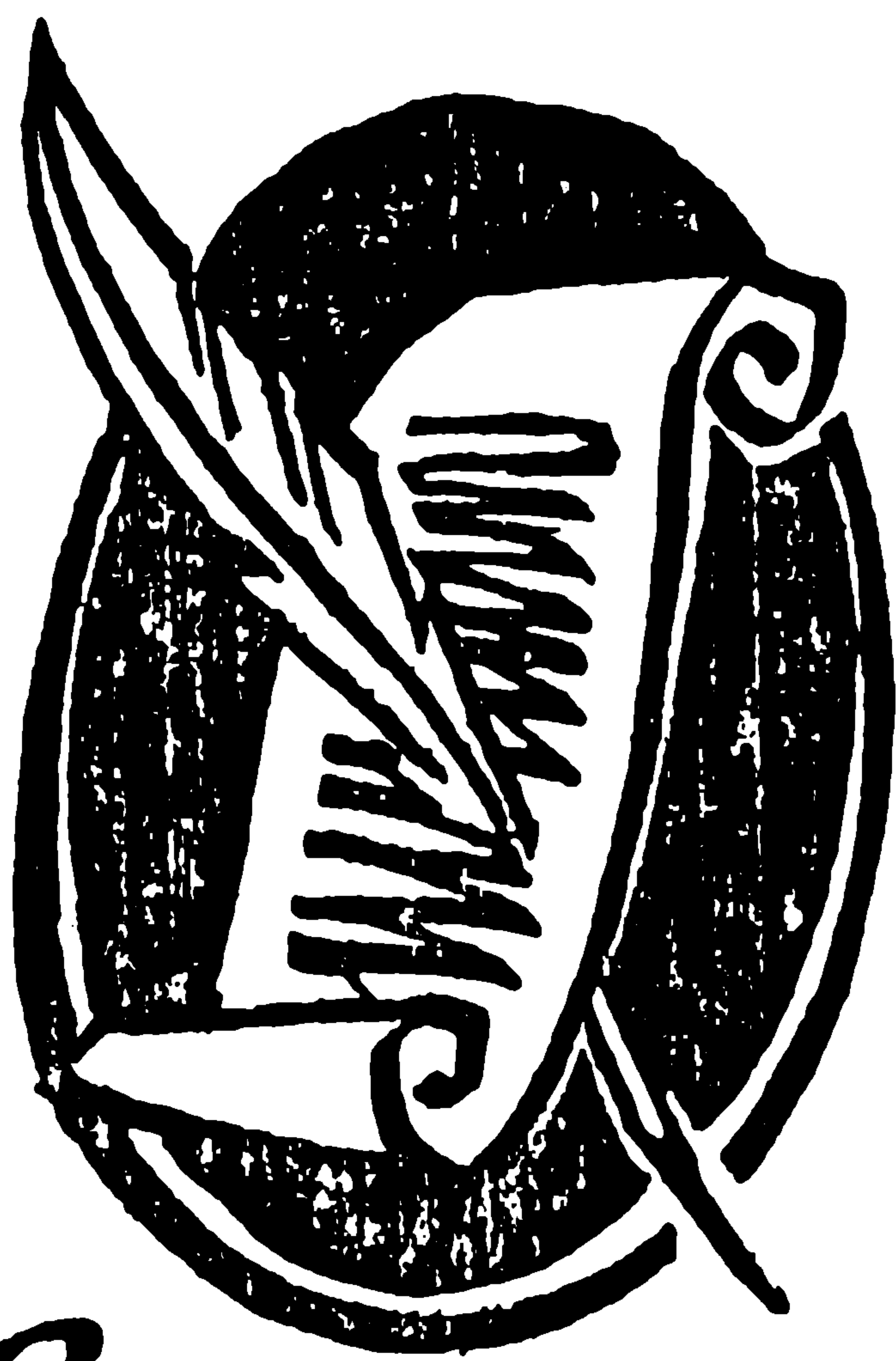

ЛИСТИ

ДО ПРИЯТЕЛІВ

*Letters
to Friends*

РІК XII. Ч. 135-136

КНИЖКА 5-6. 1964.

diasporiana.org.ua

1957 — 1958 Мистецькі обкладинки Зенона Голубця 1959 — 1960

З М І С Т :

Незакінчена драма (передова)	1
Гр. Костюк: За гідне завершення великого ювілею	4
Д. Козій: Шевченків етос	7
М. Вегухів: Людина духа — найвища форма еволюції людини	13
П. Грняк: З Остапом Вишнею (Останнє доручення)	16
Т. Олесюк: Кам'янець — Золотий вінець	23
М. Добрянський: Пам'ятник Шевченка в Москві — видавничі курйози — пожежа в найбільшій бібл. України	29
Вс. Голубничий: Українська культура в діаспорі	35
Р. Савицький (мол.): Музика в процесі поставання	39
З книжкових новин:	
ОТ: Новий роман Д. Гуменної	43
Б. Бойчук: Перекладені укр. казки	44
Вільям Шекспір: переклади Ю. Клена і Св. Гординського....	46
Пам'яті Сергія Литвиненка — і некрологи	47
П. Вадимів: Чужі про нас	49
М. І.: Вриви в людську душу	54
З Українського Публіцистично-наукового Інституту	56
М. І.: Американські вибори і українська рація	57
Прислане до редакції	61
Чому?	61

НЕЗАКІНЧЕНА ДРАМА

Друга дія великої драми, що відграється в українському суспільстві Північної Америки з нагоди Шевченківських річниць — 100-ліття смерті і 150-ліття народження — закінчена. Першою дією було відслонення пам'ятника Шевченкові у Вінніпегу. Після другої дії, відкриття пам'ятника у Вашингтоні, завіса щойно спущена.

Враження від тієї другої дії в українському громадянстві глибоке і назагал корисне. Великі маси в поході (за американськими підрахунками — 35 тисяч) і ще більші маси довкруги (за тими ж чужими джерелами — коло 100 тисяч) — свідчили про живучість українського суспільства в ЗДА і про живучість ідей Шевченка в ньому. Були моменти, що перетворювали національну маніфестацію в релігійне паломництво. Молоді, літні і зовсім старші люди чергою підходили до пам'ятника, щоб доторкнутися рукою до постаті пророка. Підходили старші жінки і побожно цілували п'єдестал... Для чужих незрозумілі, але для українського серця — глибоко зворушливі сцени.

Враження неукраїнських свідків урочистості повинні бути також добрі. Маса народу в чужому, незнайомому місті, а все ж порядок був утриманий і не було ніяких прикрих випадків. Похід 35-тисяч, оздобні народні одяги жінок, довгі лави організованої молоді, що хвиля за хвилею, наче морські прибої, плвли до берега призначення, до площі з пам'ятником — все те мусіло переконати і наших противників, що це не — як писала Вашингтонська газета — мала групка пробує робити політичний капітал ім'ям Шевченка, але що це живий народ поклоняється своєму духовому провідникові. Успіхом треба назвати те, що промовляв колишній президент Двайт Аїзенгауер. Промова була добра, але ще важніша сама особа, якої ім'я відоме в світі. Саме завдяки цьому, велика американська преса поза Вашингтоном відвела досить місця для відкриття пам'ятника і ілюструвала репортажі знімками Аїзенгауера під пам'ятником.

Таким чином остаточний підсумок із політичного погляду корисний. Однак, не треба його перебільшувати. Досить порівняти першу дію в Вінніпегу з цією другою в Вашингтоні, щоб зрозуміти різницю. Там відслоняв пам'ятник тодішній прем'єр Канади, Джон Діфенбейкер. Там склав поклін Шевченкові прем'єр провінції Манітоби, в столиці якої споруджено пам'ятник. Тут не було видно вищих урядових достойників. Знак нашої слабости в обличчі велета — ЗДА.

Народ роз'їхався, і по всіх українських громадах розніс добрі вістки і бадьорі настрої. Особливо для молоді, взагалі для поко-

ління тут уже народжених українців, сам факт пам'ятника Шевченкові в столиці, здвиг народу, всі торжества — мали поважне психологічне значення. Вони мусіли ослабити почуття української меншечності, яке люди, що не бачили України й її великих днів, носять у підсвідомості.

Тож не личить перебивати піднесення — пригадками різних помилко і неув'язок; до цих речей зможемо повернутися пізніше. Хай сьогодні не каламутиться наша спільна радість, хай не падають тіні на ясне свято!

Дві дії драми пройшли. Було б прикрим непорозумінням, коли б глядачі й слухачі, подумавши, що велике лицедійство закінчене, розійшлись по домах і послули в самовдоволенні. Це ж тільки перерва перед останньою дією, яка має виявити глузд цілої драми. Було б непрощальним прогріхом, коли б керівники-режисери вже після другої дії, не довівши вистави до кінця, почали підраховувати прибутки, розподілюючи їх в уяві й бажаннях на різні цілі не пов'язані з великими річницями.

Ми відзначили політичне і психологічне значення урочистостей у Вінніпегу і в Вашингтоні. Але воно проминуче і... одностороннє. І комунізм підходить до духової культури й її творців тільки з політично-ідеологічного і виховного становища. Чи мали б ми їх наслідувати в цьому?

Покищо духова сторінка займала більше уваги тільки в експозиції драми, присвяченої Шевченківським річницям: — завдяки конкурсів і творам мистців-різьбарів. На великій, прилюдній сцені — література і мистецтво, їх репрезентація Театром Слова і концертами — мали побічну роль, що так висловимось — роль декорації... Третя, остання дія повинна бути зведенням усіх духових моментів в одне, щоб дати достойне завершення свята.

В одній із цьогорічних книжок нашого журналу (чч. 1-2, 1964) ми піднесли справу нерукотворних, живих пам'ятників Шевченкові, які належать від нас цьому вічно животнорному вогневі України. Такими монументами були б оживлення і злети вгору вільного українського духа. Ми наголошували обов'язок достатнього вже українського суспільства Америки створити передумови духової творчості й праці. П'єдесталом-базою цих живих пам'ятників був би „Культурний Фонд ім. Шевченка”.

Будова пам'ятника Шевченкові в Вінніпегу і маніфестація при його відкритті — були справою всього українського суспільства Канади. Споруда пам'ятника в Вашингтоні і червневі урочистості при його відслоненні були справою нашого суспільства в ЗДА. Завершення Шевченківських річниць: — створення культурного фонду його імені, — повинно бути загальнонаціональною справою всього українства у Вільному світі, а передусім — спільним і відповідальним зусиллям найчисленнішої і найдостатнішої його частини: ук-

раїнського громадянства ЗДА і Канади. Це відзначено в названому вище числі нашого журналу. Тоді ж писали ми, що тільки спільними силами зможемо створити поважне діло. Було б не пошаною, але зневагою Шевченка, коли б українське суспільство збуло ідею фонду його імени якимсь відчипним для духа, дрібною для нього подачною. Мусять бути встановлені поважні премії, мусять бути резерви для видання недрукованих ще, нагороджених праць. Робота жорі мусить бути пристойно гонорована, якщо не масмо втодити ідею в аматорстві, в дилетантизмі. Щорічні березневі свята дістали б тоді новий зміст, і не були б повторюваним, одноманітним обрядом. Інакше виглядали б вони і їх значення було б інакше, коли б у ті дні оголошувалися літературні, мистецькі, музичні, наукові, публіцистичні премії, а промовці інформували б і знайомили б суспільство з відзначеними творами працівників духа. Це було б взаємним зближенням духа і суспільства. Це були б свіжі, живі вінки, кожного року кладені під бронзові пам'ятники Шевченкові. Це була б даннина вдячності духовому провідникові України, її „вічно животворному вогневі". Так писали ми тоді, і тепер уже постійно пригадуватимемо обов'язок суспільства супроти духа — до часу, аж той обов'язок буде виконаний.

Маніфестації в Вінніпегу і в Вашингтоні прогугли. Прийшов час роздумів і підсумків. На нас, у ті дні, були звернені очі світу, приятелів і ворогів. Ми радіємо політичним і психологічним значенням здвигів. Називасмо їх нашими успіхами. Але мусимо усвідомити собі, що всі залюбки, слушно і неслухно, відзначувані у нас успіхи — це по суті дрібні речі, пригожі тільки для внутрішнього вжитку. Аж геній Шевченка, поета-мистця — дав нам можливість достойно репрезентувати Україну в світових столицях. Він, своєю величчю прикрив нашу убогість і нашу слабість.

Порівняно нечисленна українська діаспора не може сподіватися матеріяльних успіхів і політичного значення, які могли б сильно заважити в світі. Зате в духові її можливості не обмежені. Для духа доступні верхи, видні для цілого світу. Пам'ятники Шевченкові в ЗДА і Канаді — цього проречистий доказ. Але вони — це одночасно виразний наказ-заповіт суспільству: — вчинити все, щоб духова творчість нашої діаспори могла здобувати ті доступні для духа верхи. „Культурний фонд ім. Шевченка" — це хліб на дорогу, це виряд у мандрівку до верхів і заохота мандрівникам.

Таке повчення для нас із Шевченківських свят. Помогти суспільству усвідомити собі ті глибокі правди, ілюстровані маніфестаціями — це вже обов'язок самих культурних діячів. Їх голос, і то на жаль не тільки в цій справі, ледве чути в нашому суспільстві. Тільки іноді прорветься голосніша скарга на байдужість і сонність громади. Але ж будити її, бути її свідомістю й совістю — це почесне призначення працівників духа! Адже ж їм дано оформлювати почування, пориви, бажання, надії і думки суспільства! Коли те суспільство не розуміє ваги духової праці й творчості, то в цьому значна провина

(Докінчення на 4-ій стор.)

ЗА ГІДНЕ ЗАВЕРШЕННЯ ВЕЛИКОГО ЮВІЛЕЮ

(Про „Фонд Культури ім. Шевченка”)

Пам'ятник Тарасові Шевченкові у столиці Сполучених Штатів Америки — Вашингтоні — збудовано. Мрія поколінь українських поселенців „нового світу” стала дійсністю. Динамічна, зосереджена в собі й підсилена символікою прометеїзму, постать молодого Т.Шевченка — надхненний твір Леоніда Молодожанина — стоятиме тепер у центрі столиці американського світу віками. Вона не даватиме спокою ворогам української й загальнолюдської свободи. Вона, як правдиво зауважив Двайт Айзенгавер, відкриваючи пам'ятник, „буде символом волелюбности”. Вона промовлятиме до мільйонів гноблених.

Це значить, що здійснена нами побудова пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні має і матиме свій великий соціальний і політичний сенс. Це також означає, що українська громада в США й українська еміграція в світі взагалі гідно відзначили 150-ліття з дня народження великого поета українського народу. Але чи маємо ми право на цьому заспокоїтись? Чи цим, хай і дуже важливим актом, ми вчирпали все, що повинні були зробити для всебічного відзначення цих великих роковин? Чи цим забезпечили ми те, що Шевченкові мистецькі і суспільні ідеї, його глибинна і вселюдська, сказати б, філософія життя, входитимуть щораз глибше у свідомість нашу, наших дітей і того культурного світу, серед якого ми живемо?

Не було б нічого небезпечнішого й більш помилкового, коли б ми самовдоволено відповіли, що вже все зроблено.

При всьому великому значенні побудови пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні, це лише перший щабель всебічного і гідного відзначення Шевченкових роковин. Другим великим і довготривалим щаблем у пошануванні нашого поета є створення „Фонду культури ім. Т. Шевченка”.

Це питання не нове. Воно в тій чи іншій формі виникало і на засіданнях Комітету Пам'ятника Шевченкові, і в ряді виступів культурних діячів у пресі, і зокрема виразно ця справа поставлена в передовій статті „Листів до приятелів”, ч. 1-2, 1964, „Живі пам'ятники Шевченкові”.

Що це питання цікавило Комітет Пам'ятника Шевченкові свід-

(Докінчення з 3-ьої ст.)

культурних діячів. Тож і „Культурний фонд” — це не так справа політичних репрезентацій і господарських установ, а передусім справа культурних діячів, їхніх Об'єднань. Від того, чи спільним зусиллям зуміють вони переконати суспільство, що першою на потребу річчю українців Вільного світу є вільний дух і його творчість — залежить, чи драма Шевченківських річниць матиме достойне завершення третьою, останньою дією: створенням „Культурного фонду ім. Шевченка”.

чать такі факти: плянуючи і розгортаючи свою працю, члени КПШ з самого початку відчували, що одна тільки побудова пам'ятника, поставлення бронзового монумента Шевченкового на одній з площ Вашингтону — недостатня форма всебічного вшанування такої важливої дати. Відчувалося, що ідею хай найвеличавішого бронзового монумента мусить підперти щось життєво-творче, щось таке, що перманентно підтримувало б нашу жертвенну громаду в стані ідейної схвильованості, в постійному контакті з живим духом Шевченка. Тому саме, ще на початку 1961 року, на засіданні екзекутиви КПШ, на внесок д-ра Я.Падоха і С.Гординського обговорювалось питання поширення діяльності і завдань КПШ поза межі самої тільки побудови пам'ятника. У висліді дискусії ухвалено було організувати щорічний літературний конкурс на кращий твір з прози, драми й поезії. У цій справі, автор цих рядків, у квітні 1961 року дістав був офіційного листа від головного секретаря КПШ д-ра Я.Падоха з пропозицією обдумати умови конкурсу, скласти проєкт і на найближчому засіданні КПШ виступити з відповідною доповіддю. Проєкт літературного коюктуру було складено й на обговорення поставлено на першому черговому засіданні екзекутиви. Але до розгляду цього питання не дійшло ані на цьому, ані на наступних засіданнях КПШ. Так ця ідея й засохла.

Трохи згодом, виникли рівнобіжно дві нові ідеї, які в суті своїй одна одну доповнювали.

Перша ідея полягала в тому, щоб були встановлені і на день відкриття пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні проголошені нагороди тим діячам української науки та мистцям слова, пензля, музики, пісні й сцени, які в тяжких умовах еміграції створили високовартісні твори і на таку нагороду заслужили.

Друга — пропонувала ще до відкриття пам'ятника проголосити перед усією нашою громадою, що з решти фонду, який залишиться після побудови пам'ятника, буде створено Шевченківський культурно-мистецький центр, з відповідним фондом, у пляні якого будуть щорічні Шевченківські нагороди діячам науки, літератури й мистецтва за їх кращі твори.

Програмове оформлення цих ідей знову таки було доручено авторів цих рядків, що й було виконано. На черговому засіданні КПШ заслухано і продискутовано тільки проєкт другої ідеї — створення Шевченківського культурно-мистецького центру. По короткій дискусії прийшла ухвала приблизно (з пам'яті) такого змісту: ідея варта уваги. Але вирішувати її зараз (здається весна 1963 рік), чи оголошувати в пресі передчасно. Справу відкласти й обговорити пізніше. Отже, перша ідея про нагороди зовсім не була розглянена, а друга — про створення Шевченківського культурно-мистецького центру відкладена і... забута.

Згадали ми ці справи не для того, щоб комусь дорікати, а для того, щоб на фактах показати, що питання другого, вищого етапу вшанування великої Шевченкової річниці, яке пропонували багато наших культурних діячів і жертводавців, а зокрема — згадувана

вище передовиця з „Листів до Приятелів”, турбувало її членів КПШ. І ще для того, щоб ствердити, що коли це питання не вдалося позитивно розв'язати до побудови пам'ятника, то тепер, у період підсумкової праці КПШ, ми спільно з ним, мусимо це питання розв'язати позитивно.

Вітаючи заяву Голови Об'єднання Українських Письменників „СЛОВО”, чекаємо і сподіємось, що і Управи інших Об'єднань культурних працівників — мистців, музик, науковців, журналістів — приєднаються до акції. — Прохасмо редакції часописів і журналів про співпрацю!

Підтримуючи в принципі ідею створення „Фонду культури ім. Т.Шевченка”, що її було поставлено в згаданій передовиці в „Листах до Приятелів” за січень-лютий цього року, ми дозволимо собі додати про це такі свої думки і міркування:

Немає сумніву, що після всіх витрат на завершення побудови пам'ятника Шевченкові залишиться якась певна сума грошей до диспозиції нашої жертвенної громади. Тож усі численні жертводавці повинні знати, що їх вкладки, які залишилися від побудови пам'ятника Шевченкові, не були розтринькані на якісь невиразні цілі, а навпаки, вся решта фонду вкладена у справу, що безпосередньо продовжує велику ідею пам'ятника — опрацювання спадщини поета, створення духового підсоння для всебічного поширення в світі Шевченкових ідей.

Для цього наші теперішні й майбутні жертводавці мусять знати, що успішна побудова пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні, це лише перший етап гідного відзначення стоп'ятдесятиріччя з дня народження великого сина України.

Щоб надалі увічнити тривало пам'ять поета і пророка нашого на землі Вашингтона, а з цим утвердити гідно українське ім'я у вільному світі, щоб велична бронзова статуя поета була постійно оживлювана творчою працею українських учених, письменників і мистців, що в еміграції перебувають, ми історично зобов'язані саме тепер заснувати „Фонд культури ім. Т.Шевченка”.

Основою цього фонду, цілком природно, мусять бути гроші, що залишаться, після остаточних розрахунків, від побудови пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні.

Завданням Фонду, загально кажучи, було б всебічно сприяти розвитку української науки, літератури і мистецтва поза межами рідного краю, оберігати велику спадщину Шевченкову від спотворення й фальсифікації звідки б вони не походили, поглиблювати й розвивати ідейні та мистецькі традиції Тараса Шевченка і творити нові цінності в українській вільній науці, літературі й мистецтві взагалі.

Для керування й розпорядження „Фондом культури ім. Шевченка” мусить бути створена кураторія з авторитетних представників

ШЕВЧЕНКІВ ЕТОС

В попередньому (3-4) числі нашого журналу надруковані такі частини цієї студії про етос Шевченка: — 1. Проблема. 2. Повага до людини. — Внутрішня осяяність. — Радість багатой душі. — 3. Комплікації і конфлікти.

Лицарський етос

Важливе місце припадає у Шевченка лицарському етосові в зв'язку з ролею, яку грає в його духовому житті козаччина. Відношення Шевченка до козаччини як історичної формації доволі складне. У нього можна спостерігати якесь „милування романтичною минувшиною України" (М. Рильський) і захоплення динамізмом козацтва („Іван Підкова"), але те милування й захоплення не перешкоджало йому критично оцінювати окремі постаті і явища козацького минулого. Нас цікавить передусім те, як поет видобував із козацького минулого щонайцінніше і найтриваліше, а саме лицарський етос із його спрямованістю на „ідеальні" цінності: честь і людську гідність, славу і волю. „Ідеалізацію" козацьких постатей, у яких втілюються ті цінності, не слід розуміти як штучне згущення барв, бо вона в суті речі, виникає з глибокої внутрішньої потреби міряти людину мірою її великих і шляхетних зусиль. Шевченко, як пересмієць і продовжувач лицарської традиції, дивиться на світ значною мірою очима Байди (з пісні про Байду), який одверто визнавав перед ворогом свою правду, навіть на муках. Духа Байди відроджує він у титареві (з поеми „Гайдамаки"), який на муках мовчить, навіть „не стогне". Того ж духа незламності успадкував сам поет, який виявив його, м. ін., на суді кирило-методіївських братчиків. Недаром деякі кореспонденти в своїх листах до Шевченка називають його „козаком", „останнім з козаків", „курінним товаришем" (Листи: О. Бодяньського 9-VII — 1848; Я. Кухаренка. 2-XI — 1844, 25-V — 1845, 8-III—1860; Р. Штрандмана 14-XII — 1845). Козацько-лицарський етос жив не тільки в душі й уяві Шевченка — поет бачив його ще живим і в душах козарів, і в душах простих людей, коли вони з глибоким зворушенням слухали думи про козаків, бо — як вдало окреслює Д. Чижевський („Іст. укр. літ.", стор. 439. Нью-Йорк 1956, вид. УВАН) — в селянині Шевченкової доби „живе в потенції той самий козак".

Динаміка козацтва, його бравура — це зовнішня сторінка лицарського етосу, яка безперечно, поєснила уяву Шевченка. Але поет цинів передусім його внутрішню сторінку. Бравура Івана Підкови

наукового, літературного, мистецького й громадського світу українсько-американської спільноти.

Кураторія Фонду в своїй праці мусіла б керуватися відповідним статутом, заздалегідь розробленим і затвердженим.

Висловлюючи цих кілька думок у справі Шевченківського Фонду, вважаємо це питання за дуже актуальне і закликаємо всіх, хто свідомий великого значення порушеного нами питання, до найактивнішого його обговорення й реалізації.

Григорій Костюк

(у Шевченковій поемі) єднаються з дисципліною, але поет шукає для неї доповнення в етосі Гамалії (поема „Гамалія”), який іде „братів визволяти”, бо має глибоке почуття ганьби неволі, хоча при тому не нехтує також „сріблом, золотом”; з черги етос Гамалії завершується в моральній повазі та почутті відповідальності гетьмана Петра Дорошенка і в його довічній вірності Україні („Заступила чорна хмара”). Дорошенко в креації Шевченка живе єдиною думкою і єдиною турботою — про волю і добро рідного краю. Ця турбота штовхає його на те, що він зривається булави, щоб за свій лицарський жест прийняти кайдани та заслання з рук брутальної Москви.

Шевченко підкреслює волю єдності акції як основний складник лицарського етосу з його найвищим імперативом: *salus publica*, („старий, малий, убогий, багатий — поєднались”: „Гайдамаки”), він бачить нерозривний зв'язок волі єдності акції з почуттям вірності („Іржавець”), вірності своєму станові, нації і Богові, без якої немає тривалих форм співжиття.

Керуючись ідеальними цінностями, лицарський етос шукає санкції „з висот”, і ця його потреба знаходить свій вислів у своєрідній символіці. Один такий символ відтворює поет у поемі „Іржавець” — в образі Богоматері, який запорожці, втікаючи на чужу територію, забирають із собою, а повернувшись на Україну, ставлять у мурованому храмі в Іржавці. У цьому символі втілена ідея довічної вірності, яка цементує духову єдність народу. Про дві речі говорить цей символ: з одного боку, про пієтизм козаків до своєї духовної опікунки, а з другого боку, — про те, що їх любов не залишається без відгуку з боку того духового світу, виразником якого є мати Божа, яка в мурованому своєму храмі „досі плаче та за козаками”. Плач Богородиці говорить про існування якогось тісного зв'язку між зримим і незримим, двох духових струменів, один із яких іде з людських душ до висот, а другий — із незримих глибин до людського світу, де він пронизує гущу збірного людського життя, даючи освячення діям людини, що йдуть по лінії змагань за правду, за тривале, за вічне.

Високо оцінюючи лицарський етос і спостерігаючи його затрату у тих, які мали бути носіями лицарської традиції, поет намагався відродити й оживити його своїм пророчим словом або — зживаючи образного вислову поета — влити, „живої козацької тії крові, чистої, святої”, в „гниле серце”. У цьому своєму намаганні він мусів керуватися переконанням, що козацько-лицарський етос не відійшов до минувшини разом з організаційними формами козаччини, що він належить до духової субстанції нації, без якої не можна подумати собі здорової моральної структури нації, бо притаманні лицарському етосові моменти вольовості і культ шляхетності та лояльності в людських взаєминах становлять підвалини тієї структури.

5. Прометеївський етос і етос „розповитого серця”

Але в лицарському етосі, — якщо беремо його таким, яким він оформився історично, — є момент неповноцінності, що змушує вийти поза нього. Для нього характеристичне те, що він, при всіх своїх вартостях, знає передусім „свою правду” і „свого Бога”. Сила його — в його обмеженості й замкнутості. Якщо людина, яка керується лицарським етосом, борється із злом, то це є зло, яке заподіюють люди людям: немає тут аспекту на докорінне світове зло. Якщо вона й шукає для свого етосу санкції „з висот”, то робить це тому, що має

повне довір'я до „свого Бога” і перед нею не постає проблема світового зла.

Ця проблема бентежить людину прометейського типу. Прометей стає перед лицем Бога, щоб, керуючись почуттям справедливості, змагається з Богом за зло, від якого страждає людина. Він кидас виклик Богові в переконанні, що Бог відповідальний за світове зло.

Але ця свідомість відмінно кристалізується в античного Прометей і в Шевченка. Античний Прометей насамперед знає волю Зевеса, знає, що вона спрямована на знівечення добра, яке зробив людям Прометей; а далі, він має повну свідомість своєї правоти, і ця свідомість, а також зв'язана з нею гордість не дозволяють йому покоритися Зевесовій волі. Тому Прометей внутрішньо не приймає зісланої на нього карі. Натомість у прометейському етосі Шевченка ця справа комплікується. Щоб збагнути цей етос, мусимо вийти від двох засновків, які лежать в основі християнського світосприймання, що оформлювало, безперечно, духовний світ Шевченка: перший засновок — це живуча в глибині свідомості віра, що Бог є Богом правди, до якого поет звертається з пістизмом, і коли навіть зривається з його душі болючий крик проти Бога за зло в світі, то це крик за встановлення таки Божої правди на землі; другий засновок, від якого мусимо вийти, — це, невідоме античному Прометей, почуття містерії зла і містерії Божої волі. У Шевченкових словах: „а Бог, хоч бачить, та мовчить” приховане якраз те почуття, а не раціоналістичне заперечення морального ладу в світі. У Шевченковій свідомості перехрещується внутрішній спротив проти наявного зла з почуттям його незбагнутої таємничості. Тільки цим можемо пояснити собі характеристичний для Шевченка прояв, що його готовість змагатися з Богом в ім'я великої любови до України („я так її люблю, мою Україну”) переходить у прагнення найвищої самопожертви („за неї душу погублю”). Тільки в цьому аспекті самопожертва стає неминучою для поборення зла, а сподівана кара Бога за змагання з Богом приймається внутрішньо як щось належне.

Зваживши це все, зрозуміємо, чому прометейзм, критичний і богоборчий у своїй основі, міг поставити перед поетом важкі і болючі питання, але не допоміг розв'язати їх, і поет мусів шукати відповіді на найтривожніші питання в іншій площині буття людського духа, а саме в сфері етосу переможної любови. Прометейзм поглиблює трагічні суперечності буття, етос переможної любови завершується можливістю поєднання суперечностей, привертає людині втрачене довір'я до життя та світу і перемагає зло в самому корені.

У Шевченка етос переможної любови мав природне підґрунтя в душевній осяяності, яку ми відзначили як характеристичну рису Шевченка та Шевченкової людини. Але не слід добачувати в цій осяяності чудодійний еліксир, який мав би забезпечити людину від напору світового зла і зберегти її чистоту в ізоляваності від світу. Навпаки, ми стверджуємо, що їй доводиться розправлятися з усіма демонами зла, як свідчать, напр., „Неофіти”, але із трагічних змагань, із „мандрівки по муках” вона виходить із чистою та осяйною душею, як Марія (в поемі „Марія”) чи Алкідова мати або її сам Алкід (в „Неофітах”).

Шевченків етос любови обіймає насамперед тих, кого світ відкинув, потоптавши неважені цінності в їх душах. Поет захищає душі „рабів німчих”, не заскоруюлі під нашаруванням умовностей, бо

в них з-під життєвого намулу прориваються паростки добра, яких не знаходить у тих, кого світ уважає за „чесних і порядних”. З-під намулу сяє серце, яке вмiє „роздавати себе” і розмiнювати своє багатство, а розмiнюючи себе, стає внутрiшньо ще багатшим, бо ламає перегороди мiж людиною і людиною і єднається з буттям та пражджерелом усього буття. У цьому сила етосу любови, і тому він дає почуття повноти життя та духової свободи.

Бергсон назвав душі, здiбні до всеохопної любови, „вiдвертими душами” в протиставленні до „замкннутих душ”, і на цьому протиставленні двох типiв морального і релiгiйного свiтосприймання побудував своє вчення про подвiйне джерело моралi і релiгiї (H. Bergson: *Le deux sources de la morale et de la religion*. Paris 1932). Идея вiдвертих і замкннутих душ, зоправда, не нова, але французький фiлософ дав їй багате оформлення і глибоке теоретичне обгрунтування. Вона просвiчує свiт мислi Сковороди, що протиставить тих, які мають „коснiсть в серцi”, тим, які мають „серце в любови, а любов — у законi вiчного” (Г. Сковорода: *Твори*, I, стор. 11 і 14. Київ 1961). Ми волiємо, одначе, в даному випадку звернутися таки до мози самого Шевченка, який схоплює идею „вiдвертої душі” (*l'âme ouverte*), коли висловлює бажання „розповити серце”:

І хочеться сповiдатись,
Серце розповити...
І хочеться, Боже милій!
Як хочеться жити
І любити Твою правду,
І весь свiт обняти!

(„Ми восени таки похожі”).

Для Шевченкового „розповитого серця” характеристичні всі ознаки, притаманні „вiдвертiй душі”: воно „все знає”, „все чує” („Перебендя”), воно знає мову „вiд серця до серця”. Але не тільки знає і чує. Воно вiдзначається особливою динамiкою любови, якою перетворює життя. Цю динамiку воно черпає з „ентузіастичної настанови”, нерозривно зв'язаної з великою любов'ю (К. Ясперс). Ентузіастична настанова у Шевченкової людини б'ється не раз із розпачем, але виявляє свою незламну силу в перемозі над розпачем. Так у Марії навіть тiнь розп'яття Сина не спроможна вирвати ентузіазму з серця, і навіть тоді, як поникли голови його учнів і страх упав на їх душі, вона „їх унініє і страх розвіяла, як ту полону, своїм святим огненным словом” („Марія”). Таким самим „святим огненным словом” прагне заговорити й сам поет („Неофіти”), і в цьому слові замикає „логіку серця” (Паскаль), яка підбиває нас, як підбила Алкiдову матір, розповиваючи „живую душу” для „слів живих”.

Идея розповитого серця допомагає нам у властивому зрозумінні Шевченкової ідеї всепрощення, яка натрапляє на найгострiші контроверсії, бо вона чужа й незрозумiла для моралi русійських сил нашої доби, і тiсi моралi, що ґрунтується на марксизмi, і тiсi, що виросла з духу капіталiзму. Проте — треба ствердити — вона є невід'ємним і сутнім складником Шевченкового етосу і не стоїть у суперечності з вольовою настановою поета. Така суперечність мала б місце тоді, коли б Шевченківська ідея всепрощення була рiвнозначною з ідеєю внутрiшньої згоди на зло, з ідеєю покiрного неспротиву злу. Але такої рiвнозначності Шевченко не допускає. Найкраще доводить це поема „Неофіти”, де „святi мученики” моляться, закуті в кайдани, за свого

мучителя і готові простити йому свої муки, але водночас Алкід закликає:

Перед гординою його,
Брати мої, не поклоніться!
Молитва Богові!

Не може тут бути мови про пасивне підкорення, навпаки, є воля-настанова на перетворення життя, на створення нових форм співжиття, побудованого на етосі любови. В ідеї всепрощення захована особлива сила, яку дає найвище молитовне піднесення, надія на чудо обнови душ (в тому й душі мучителя) і віра в непереможну силу любови, спроможної спровадити чудо переродження. Неофіти та їм подібні не підпорядковуються тиранові, а, навпаки, підпорядковують його в душі великій дії любови і правди, які пливають із оновлених душ і ведуть усіх до з'єднання в Бозі — праджерелі любови і правди. З їхньою вірою покривається віра поета в чудодійну силу „святого слова”, що може „взятися пламенем” і „людям серце розтопити”.

Ідея любови і прощення прокладає шлях до життєствердження, яке залишає далеко за собою стихійно-біологічне сприймання життя як голого факту і спрямовує думку на повагу життя, звідки віками лунає поклик знавця душ і вчителя: Жадайте великого! Мегаля ай-тейте!

6. Багатогранна єдність

Етос любови і всепрощення — це остання ланка багатогранного Шевченкового епосу. Він диференціюється в залежності від основного мотиву, що спрямовує поведінку на дану мету: чи то буде гнів, і ненависть, чи почуття справедливості, яке не мириться з світовим злом, чи врешті любов і прощення.

Насувається питання: чи різні форми багатогранного етосу становлять етапи в моральному розвитку поета? Іншими словами: чи Шевченків етос розгортається в часовій послідовності від нижчих форм до вищих?

У дотеперішніх синтетичних студіях над духовим розвитком поета знаходимо дві розв'язки поставленого нами питання, над яким хочемо зупинитися, а саме розв'язку Василя Барки в праці „Правда Кобзаря” (вид. Пролог, Нью Йорк 1961), і розв'язку Миколи Шлемкевича в вищезгаданій розвідці „Глибинна верства світогляду Шевченка”.

Барка схильний бачити в Шевченковому етосі пряму лінію розвитку. Цей етос, на його думку, „розміщується між два огненні стовпи: їх називасмо „Гайдамаки” і „Неофіти”... Якщо в першій поемі вжито огонь пожеж і освячені ножі для кари, то в поемі другій особливо підкреслено, що можна і треба перемогти духовною зброяю навіки: силою праведного духа” (цит. праця, стор. 60).

Схема розвитку, накреслена Баркою, викликає застереження. Її підриває сам поет, який після „Неофітів” дає вислід і лицарському етосові, і прометейському змаганню („а ти, всевидяще око”), і навіть ресентиментові — от хоч би в „Осії, гл. XIV”, де зустрічаємо сильний відгомін „правди-мзди”, чи в „Щоденнику”, де під датою 20 травня 1858 р. знаходимо ентузіастичну оцінку народного месника

Кармелюка. Ці факти дозволяють нам ствердити скоріш коловий рух, у якому чергуються відмінні форми етосу, аніж пряму його еволюцію.

Рахуючись із цими фактами, Шлемкевич стверджує суперечливу природу Шевченкового етосу, яка знаходить вислів у скоплени найвищих категорій релігійно-етичного мислення: „Це — каже він, — з одного боку, Бог християнської любови і прощення, що при всіх викликах зла панує в „Неофітах“, і „Марії“, і, з другого боку, грізний Егова, Бог гніву і помсти: Deus caritatis і Deus irae... Це протилежність, що нею роздerta душа Шевченка особливо в останні роки. В його пророчих видивах з'являється то спасення через правду-істину і любов, то спасення від понурої правди-мсти". Дослідник сягає глибше: він гадає, що така суперечність „роздирає християнську свідомість" взагалі (цит. праця, стор. 102-103).

Ідучи в основному слідами Шлемкевича, все ж не можемо позбутися настирливих питань: Чи можна ствердити про структурну єдність Шевченкового етосу при наявності в ньому антагоністичних сил? Чи багатогранність його суперечлива з поняттями єдності структури? Отож треба ствердити насамперед, що етос — багатогранний уже з самої своєї природи, подібно як і душа виявляє свою істоту різними „сторонами", і таку її природу, зв'язану з різними її функціями, ствердили в своїх ученнях про душу вже Платон і Арістотель. Багатогранність етосу впливає з того, що моральна свідомість активізується в процесі життя, залежно від мотивів, різними своїми сторонами.

Постає питання: як при цьому досягається структурна єдність етосу? Розв'язку питання піддає нам Платон, на думку якого єдність душі здійснюється через ієрархізацію її окремих „сторін" (так з'ясуємо думку Платона в діалозі „Файдрос" про складну природу душі). Подібно єдність етосу стає можливою під умовою ієрархізації його окремих форм. Отож і етос Шевченка ми повинні розглядати як багатогранну єдність (unio multiplex), що замикає в собі різні, навіть антагоністичні, потуги. Його єдність вимагає передумови, що окремі моральні потуги виступатимуть у поетовій свідомості не як рівнярядні, а як ієрархічно упорядковані. Моральна свідомість допускає гнів, і милосердя, і любов, однак має різні місця для них у структурі етосу і певні критерії їх оцінки. Вона не може допускати до того, щоб нижчі форми етосу діяли автономно, зокрема йдеться тут про ролі ресентименту „Неповноту" і внутрішню суперечливість етосу, позначеного ресентиментом, усвідомлював собі поет і засуджував його, як ми ствердили, в своїх поемах „Відьма", „Варнак" і „Гайдамаки". Якщо він і захищає цей етос, то робить це під умовою, що вважає можливим його перетворення в етос лицарський через підміну чи сублимацію мотивацій („за святу правду-волю розбійник не стане" — говориться в поемі „Холодний Яр").

Структура етосу виявляє можливість того, що окремі форми етосу пронизують себе взаємно, але глибіню етосу розкривається тоді, коли головні його струмені пливають згори, перетворюючи істоту людини, „очищуючи душу". Єдність етосу не має характеру статичного. Вона постійно твориться, здійснюється, допускаючи раз-у-раз можливість зламів і загальмувань. Єдність в абсолютному значенні лежить для людини в сфері святости. Але й там, де в живій дійсності, в етосі особи чергуються піднесення і злами, мусить у здоровій моральній свідомості зберегтися те, що становить найвищу цінність життя, що

ЛЮДИНА ДУХА НАЙВИЩА ФОРМА ЕВОЛЮЦІЇ ЛЮДИНИ

В п'ятиріччя смерти Михайла Олексійовича Ветухова містимо уривок із надрукованих матеріалів його архіву. Це частина доповіді п.з. „З проблеми сучасної біології“, прочитаної на 1-му З'їзді наукових працівників 1947 р. у Новому Ульмі. — Проф. М. О. Ветухів ніколи практично не працював у галузі генетики людини, але її проблеми завжди цікавили його і в його архіві багато заміток на цю тему.

Уривок, що його друкуємо, виявляє широкі зацікавлення Михайла Олексійовича і пов'язаність його наукових дослідів із світоглядовими та політичними питаннями наших днів і нашого суспільства з великою перевагою пристосуванців різного типу.

Безупинно відбувається еволюція неорганічного і органічного світу. Кожний індивід у процесі еволюції підтримує своє окреме життя, щоб забезпечити продовження свого виду, а кожен вид у процесі боротьби за своє існування прагне стати вище.

На шляху еволюції часом трапляються регресії, але вони не зупиняють загального поступового розвитку, бо в цілому еволюція — це великий хід угору, до досконалости, до невідомої безконечности.

Різні роди, види та окремі форми в середині одного виду конкурують на цьому шляху, борються, розвиваються, зникають, народжуються. В середині кожного виду певних форм більше, вони панівні. Інших форм менше. Форми, що на даному відрізку еволюції виду творять більшість, звичайно пристосовуються до умов, в яких вид перебуває. Це так звані „пристосуванці“, що примирилися з існуючими умовами, є в повній гармонії з ними і мають найбільше шансів для доброго життя. Вони швидко розмножуються і вибирають найкращі місця під сонцем.

Пристосуванці завжди багато, але коли б були тільки вони, еволюція припинилася б, не було б дальшого розвитку й прогресу.

Але в кожному виді існують завжди форми, що не пристосовуються до існуючих умов. Це — або форми, що вже віджили і репрезентують пройдений етап у розвитку виду, або такі, що тільки народжуються, і є насінням нового. Вони розвиваються в боротьбі за повну свободу від приписів, що їх диктують сучасні умови. Їх багато гине, їх мало, але — в протилежність пристосуванцям — вони становлять запоруку прогресу, вони — це основа дальшого розвитку виду і піднесення його на вищій щабель. Їх можна назвати „провідниками еволюції“.

Між „пристосуванцями“ і „провідниками еволюції“ в кожному

надає моральному змагання найвищу спрямованість, бо в ньому здійснює людина своє власне призначення. За сутне в етосі особовості треба вважати те, чого вона досягає в моменти найвищого духового піднесення. Таке піднесення бачимо в „Неофітах“ — не тільки в етосі героїв поеми, але і в етосі самого поета, що шукає його вислову в апострофі до Богоматері. Отже можемо твердити, що Шевченків етос досягає тут своєї найглибшої істоти. —

Д. Козій

виді точиться невинна боротьба. У своїй боротьбі за певне місце пристосуванці намагаються знищити провідників еволюції, які незадоволені існуючим невинно прагнуть до нового.

Процес еволюції привів до появи найвищого натепер виду — виду людини, хоча і людина — це переходова форма до дальших, ще вищих форм еволюції.

Так само як і в інших видах, у виді людини існують різні форми з різними властивостями, що постали в процесі розвитку цього виду. Так само основна маса представників виду людини пристосувалася до певних умов життя і стала „пристосуванцями“. Але завжди є мала кількість екземплярів-пережитків і мала кількість провідників еволюції виду, що ведуть боротьбу за прогрес.

Пригадаймо хід еволюції виду людини; уявім собі перших представників виду — печерних мешканців. Першою формою, яка пристосувалася і зайняла певне становище серед інших видів живих істот, що з ними вела боротьбу за існування, була людина, що її називасмо — людиною фізичної сили. Інші форми являли в той час лише поодинокі мутанти. Панувала кременза, широкоплеча людина з довгими руками і низьким черепом.

Вид розвивався далі, виникали нові властивості, досконалість, і перемагала нова форма, з новою зброєю в боротьбі за існування. Цією зброєю був розум. Панувати стали найхитріші і найспритніші. В ході еволюції ці задатки поширювалися далі, все на більшу й більшу кількість одиниць. Нова форма людини, що її називасмо людиною розуму, зайняла вище, панівне становище.

Придбавши новий апарат боротьби за існування: розум, людина найовірно прискорила хід еволюції виду. З допомогою свого мізку вона технічно придбала властивості амфібій та птахів: вона може перебувати під водою і літати. Людина розуму видумала порох і атомову бомбу для нищення свого та інших видів.

Людина розуму повністю захопила становище панівної форми серед виду людей і підпорядкувала собі людей фізичної сили. Не випадково 1,2 мільярда повних анальфабетів не відіграють вирішальної ролі в судбах виду. Тепер цей вид повністю в руках людини розуму.

Людина розуму відіграла величезну роллю в еволюції виду, як нова прогресивна форма. Дедалі, цілком природно, вона розмножується і „старіється“, в ній все більше і більше почало з'являтися „пристосуванців“. Маючи перевагу розуму, вони бездушні, спритні, нахабні, тягнуть людство в безвихідь винищувальних війн, визиску, соціальних хвороб.

Коли б еволюція виду людини не пішла далі, вище, то панування цієї форми привело б до самознищення виду, бо засоби нищення дедалі все міцніші, а якостей, що стримували б самознищення, ця форма не має. Та проте еволюція іде непереможно далі. Тепер найвищим щаблем еволюційної драбини у розвитку людини є найновіша форма, яку називасмо людиною духа.

Цей тип існує у невеликій кількості мутантів, розкиданих як зірки на тлі людської маси двох перших форм, себто людини фізичної сили і людини розуму, що перейшли у стадію пристосуванців. У теперішньому стані розвитку людини, людина духа — це провідник еволюції виду. Людей духа ще мало, як завжди буває мало всякої форми провідників еволюції.

В той час, як людські пристосуванці критерієм благ свого життя вважають комфорт і зручність, провідники еволюції виду, люди духа, критерієм вважають людську досконалість. Коли б не ця нова форма людини, то настала б катастрофа в розвитку виду. Люди духа перебувають в неослабній боротьбі з двома попередніми формами — людьми фізичної сили і розуму — бездушною матеріалістичною расою; вони в боротьбі з ними, як із формами пристосуванців, що в свою чергу і між собою ведуть боротьбу.

Люди духа перебувають ще на світанку свого розвитку. Їх нищать і люди фізичної сили, і люди бездушною расою. Але вони є провідниками еволюції виду, вони ведуть людство до прогресу. Яскраво виділяються їх постаті в історії людства. Багато з них створили цілі епохи, вплив їх зберігається віками, тисячеліттями.

В біблій знаходимо потвердження нашого уявлення про визначені три форми людей. Так, символічну перемогу людини розуму-расою над людиною фізичної сили знаходимо в убивстві нерозумного великана Голята маленьким, молоденьким, хитрим, спритним і розумним Давидом, що наче знаменував перемогу людини розуму, хитроців і обдурювання, і був образом людини бездушною расою.

Христос — „син Давида“, що приносить Духа живого на землю, приносить нові заповіді і віщує перемогу і панування людини духа, с ідеалом цієї людини. Символічним образом появи нової властивості людини було зшествя св. Духа на апостолів.

Різні народи на певних етапах своєї історії мали різні співвідношення кількості людей із задатками кожної з трьох названих форм, і тому переживали відповідні піднесення і занепад. Від періодичної переваги тої чи іншої форми залежали різні етапи розвитку і занепаду в звичаях, релігії, культурі, мистецтві, науці. Перспективи еволюції людини там, де переможуть люди духа. За ними майбутнє.

Я вірю, що в українському народі потенційно багато людей духа, провідників людської еволюції. Вірю, що за українським народом майбутнє, бо й вірю, що серед нього швидше ніж будьде переможуть люди духа — сучасна найвища форма еволюції виду.

Найгостріше борються проти людини духа — люди байдужої, матеріалістичної расою, і дедалі загострюється конфлікт між розумом і моральними цінностями. Можна сказати, що боротьба між окремими формами людини, в процесі еволюції, перейшла з матеріальних позицій на духові, і що далі прогрес йтиме в напрямі досконалення духа.

Отже, від найпримітивніших форм істот, що з'являлися на землі, від споконвічності життя в живій матерії Вернадського, — до найвищих форм людини духа, і до тих прийдешніх нових, невідомих форм, що їх ані пізнати, ні передбачити не можемо, іде невпинний, єдиний процес еволюції, який починається від передвічного Творця, а відходить до вічності.

Змінюються покоління, вмирас старе і приходить нове, з перервами, застоями. Стрибками, а за ними повільним закріпленням їх, розвивається все, зокрема людство і окремі його групи. Розвиваються і зникають народи й релігії, бо були лише етапом у ході еволюції.

Трагедії окремих націй чи людства в цілому, що так часто бувають незрозумілими і тяжкими для людей, що їх переживають, а часом і для істориків — це етапи еволюції, яка увесь час веде до

З ОСТАПОМ ВИШНЕЮ

(Останнє доручення)

Конференція „театрального активу” проходила як усі інші радянські громогласні збіговиська професіоналістів. Сіра, пропагандивна жвачка перемельювалась усіма доповідачами та дискусантами. Ніодної живої мислі, ніодного слова про те, що хтось до чогось прямував би, ніякого звуку про чиїсь шукання, ніяких поривів — тільки одне славословлення мудрого вождя партії та подяки вірно-підданих за його ласки та його благодать... Другий день конференції закінчився виступом Костя Кошевського, мистецького керівника „Театру Юних Глядачів” у Києві. Слово цього, колишнього „Молодотеатрівця”, актора і режисера, сценариста та автора лібрет музкомедій, — несподівано для всіх, сколихнуло сонне плесо слухачів. Цей колишній мій однокашник прифронтового театру в Кам'янці Подільському, Проскуріві та врешті Вінниці, де ми гуртом із групою Молодого Театру Курбаса і недобитками Галицького Театру клали підвалини театру ім. Івана Франка — зважився заговорити не в дозволеному і звичному тоні.

Сидячи в кутку залі, я не дуже то прислухався до того, що говорилося на трибуні, мене не покидали тяжкі думи, що облягли після щирої розмови з Юрієм Яновським. Його попередження, щоб я в ніякому разі не старався втягати Максима Рильського у справу Остапа Вишні вибила мене зовсім із колії і тому мені було не до доповідей та дискусій. Я бився з думками: куди діти копію-листа Остапа Вишні до Сталіна, як здати звіт із моєї розмови тому, що сидів за ґратами і чекав на вістку від мене, як на зірку, яка мала вивести його із довголітнього ізолятора. Один Кость Кошевський нагадав мені — де я знаходжуся, для чого я опинився у залі Київської Консерваторії, і про те, що діється кругом і про що йде мова...

Мистецький керівник київського театру для дітей, самотній із усього театрального активу, в 1940-му році, зважився критично висловитись про діяльність „Комітету по справам мистецтв”, про мистецький рівень провідних театрів на Україні. Особливо попало театрові ім. Ів. Франка і його керівникові Гнатові Юрі. Кошевський навіть зважився підняти свій голос критики відносно останньої п'єси Олександра Корнійчука — „В степах України”, громадський перегляд якої відбувся в днях конференції у приязності всього театрального активу країни. Кость Кошевський не побоявся назвати

*) Див. „Листи” чч. 7-8, 9-10, 11-12 з 1962 року. — Всі числа з 1963 року і числа 1-2, 3-4 з 1964 року. (З Остапом Вишнею)

(Докінчення 15-ої ст.)

нових конструкцій, хоча часом приходять до них через великі чи дрібні деструкції або застої. Але вони подібні до хвиль від вітру, який подув проти течії могутнього потоку.

З погляду поданої мною теорії ясно, чому банкрутували погляди про вищість якоїсь класи чи раси. Немає вищої раси, а є вищі форми серед людей. Залежно від насичености тої чи іншої групи людей задатками згаданих вище форм, та група людей на певному етапі розвитку стоїть вище чи нижче інших.

М. Ветухів

театрально-мистецьку ситуацію того часу: „застояним, зловонним багном”.

Третій день конференції почався словом у дискусії заслуженого діяча театру галицької землі Йосипа Стадника, який разом із Володимиром Блавацьким репрезентував театр Львова. Слухаючи цього невтомного, довголітнього трудівника сцени, я не міг з диву вийти, як цей новоспечений „радянець” так скоро засвоїв тонкощі партійно-пропагандивної фразеології, і з яким ораторським хистом він накинувся на Костя Кошевського, за його ідеологічно невитриманий вчорашній виступ. Йосип Стадник нагадав Кошевському і присутнім про те, як то довго керований ним театр „Бесіди” бився у злиднях під австрійською окупацією, як панська Польща кривдила численні акторські ансамблі в Галичині та Волині, і тільки тепер, завдяки братній допомозі російського народу, мудрій політиці компартії та її вождеві Йосифові Вісаріоновичеві Сталіну — він галицький актор з мандатом депутата Верховної Ради Української Республіки може виступити на цій високій асамблеї і рідше запротестувати проти такого ворожого виламу із генеральної лінії партії та уряду, на який собі дозволив радянський режисер Кость Кошевський. Не знаю чи Стадник помітив, що тільки він один забирав слово до виступу Кошевського, тільки голова Комітету по справам мистецтв — Компанієць, в своєму кінцевому слові схвалив ветерана-Стадника становище до таких проявів нелояльності супроти мистецької політики уряду та комітету у справах театру, але всі делегати зареагували на цей інцидент — повною мовчанкою.

До того часу, особисто я не був знайомий із Й. Стадником. Коли я починав свою працю у театрі, він був у російському полоні, в час Визвольних Змагань наші дороги теж не перехрещувались, тому я спитав Володимира Блавацького, з яким я зустрічався ще у 1927-му році, коли він приїхав із Галичини до Харкова на працю до „Березоля”: — „коли це Стадник встиг пройти курс „підготовки” і так скоро опанував сталінську політтрамоту?” На це Блавацький відповів, що Гнат Юра, після вчорашньої заяви Кошевського, зайшов до них обох у готель, і там до пізньої ночі повчав Стадника, як і що він повинен говорити на тему цього виступу. Блавацький при тому пожалівся, що Гнат Юра і Амброзій Бучма, як старі товариші Стадника, надто його протегують і висувають на керівні становища, забуваючи, що це вже не ті часи, та й не той Стадник, що колись був. В Галичині він уже не грас тієї ролі, яку колись грав у театрі „Бесіди”. І ось тепер, при їхній допомозі, Стадника вибрано депутатом Верховної Ради УССР, а його — Блавацького — тільки депутатом міської Ради Львова.

Покликуючись на своє минуле, я, як той, що вже поїв хліба не з одної комуністичної печі, порадив співрозмовникові не дуже побиватися таких почестей, не завидувати їх другим, бо вони не мають ніякої вартости. Галичина напевно як пройде той шлях, що пройшла Наддніпрянина, і діячів культури Західньої України чекає те, що деякі не перенесли, а деякі перенесли на Великій Україні, а в таких обставинах не спасають ніякі звання, почесті та ордени. Навпаки — чим вище піднятихся на радянську гору, тим довше доведеться літати вниз.

**

Під кінець останнього дня конференції, до мене підійшов урядовець „Комітету по справам мистецтв” і заявив, що голова — т. Ком-

панісець хоче мене бачити, і щоб я до нього зголосився. Дочекавшись кінця, я став перед керівником всього театрального життя на Україні. Компанісець, довідавшись, що я після закриття конференції, із своїм компанійоном, директором Черкаського театру—від'їжджаю додому, чемно попросив мене, щоб я перепросив свого супутника, зацікавився до наступного дня і зайшов до Комітету о 10-й год. на розмову з ним. Мені нічого не залишалось як тільки підчинитись „чемному” наказові.

Наступного дня секретарка о 10-ій годині телефоном зголосила своєму начальникові про мій прихід. Цей, як видно, дав їй відповідну інструкцію, і вона у свою чергу попросила мене подождати.

Секретарські кімнати театральних управлінь і профсоюзів відзначаються своєю специфічністю. Це свого роду бджоляні вулики, де кишма-кишить людьми обох статей, де рух і гамір, як на базарних толчіях, де пристрасті людей неопановано вилазять із шкур, як на маклерських біржах чи в картярських „притонах”. Адміністратори театрів, покривджені, пристарілі героїні — колишні примадонни, невдахі-актори, всі вони сюди збігаються і шукають своїх прав та „справедливості”... Я сів на вказане секретаркою крісло у кутку і став чекати своєї черги. Приглядаючись до тої „толкучки”, я тільки тепер став міркувати, пощо мене сюди покликано? Що мене зв'язало із цією масою запальних, поденерованих людей? Працюючи колись у „Березолі”, мені ніколи не доводилось оббивати пороги тих установ, заслання теж огородило мене від театральних бірж. Словом, безробітним і покривдженим актором я не бував, і тому пристрасті секретарської кімнати були мені невідомі і чужі. Я ждав і роздумував над тим, що кругом діялось. Не пройшло й десяти хвилин, як я догледів двох типів, які махнули руками на „привіт” секретарці, без пардону, подались прямо у кабінет Компанійця. Це мені, признаюсь, було не по душі... В серці так шпигнуло!... Не пройшло й хвилини, як дзвякнув телефон на секретарському столі, і миловидна дівця, вимовним жестом, запросила мене до кімнати голови Комітету. Я піднявся і пішов із почуттям барана, який переступас поріг „струсівської різниці”.

В кабінеті, за столом, сидів Компанісець, рядом — загадкові по-статі, які тільки що ввійшли, а перед начальницьким столом було вільне крісло, котре тут же ласкаво запропоновано мені.

Компанісець, вітаючись, представив обох незнайомих, як делегатів на конференцію „українського театрального активу” — Центрального московського Управління по справам мистецтв, і тому то розмова повелась на „общепонятном язике”.

Хазяїн театрів України пояснив, що він запросив мене на розмову у справі моєї майбутньої праці. Річ у тому, що Комітет по справам мистецтв та її чимало діячів цього фронту вважають, що я повинен працювати в одному із провідних театрів країни, і що із хазяйських мотивів, недоцільно мені гаятись у Черкасах в обласному-колгоспному театрі. Тому мене покликано сюди, щоб особисто познайомитись зі мною і довідатись у якому театрі я радо б працював. У розмову вмішався один із „московських делегатів”.

— А де ви перебували останні роки?

— В Ухто-Печорському таборі, там я сім років працював у конц-таборному театрі.

— Як вам там жилося?

— Прекрасно.

— А за що ви були заслані на Ухту?

— Закінчуючи свій речення, я підписав зобов'язання, що ніколи і нікому не буду розказувати про те, за що я був засуджений, як і також про те, що я за той час бачив і пережив там. Думаю, що Комітет може дістати всі інформації про мене безпосередньо у відповідній установі, не заставляючи мене говорити те, про що не маю права говорити.

Компанієць вернувся до своєї теми, а саме: в якому театрі я волів би працювати і в якому я найкраще почував би себе? Я заявив, що мені однаково, я задоволений і теперішньою своєю роботою в обласному-черкаському театрі. Про столичні театри не мрію, бо знаю, що ні моє положення колишнього засланця, ні мої громадянські права не дозволяють перебувати у центральних містах. Компанієць порадив мені цим не турбуватися, бо Комітет вже поробив заходи, щоби цей „статус“ мені облегшити. Мої акторські кваліфікації заслуговують того, щоби я працював в якомусь із провідних театрів.

Така „присмна“ розмова велася деякий час, коли знечев'я начальник перепросив присутніх і вийшов ніби по потребі із кабінету. Як тільки за ним закрились двері, один із „москвичів“ перейшов на українську мову: —

— Йосип Йосиповичу! Ми не москвичі. Ми працівники НКВД. Ось наші посвідки... і обидва полізли у свої кишені за легітимаціями.

— Я був у тому переконаний, можете не легітимуватись, вірю вашому слову.

Коли я ще тільки підходив до кабінету Компанієця, я був певним того, що ті два типи прийшли арештувати мене — тут же в Комітеті. В час тієї перехресної розмови, я відповідав на питання як попало, механічно, зовсім не думаючи про те, що і з ким говорю, мене турбувало тільки те фатальне письмо Остапа Вишні, що з ним зробити, куди його діти? Адже ж, коли його найдуть у моїй кишені, то це в першу чергу вся халепа скропитися над ним... бо це ж він зважився на недозволені дії і на контакти з людьми — нелегальним шляхом. Відносно своєї долі, то я в тому моменті був переконаний, що мій круг звужився і я остаточно попав у сіті, які вже ось другий рік продумано і пляново розставлялись. А тепер залишилось тільки одне: — позбавитись письма, яке розпирало мою кишеню.

Мову почав один із них, як видно „старшой“:

— Йосип Йосиповичу! Голова Комітету товариш Компанієць, що тут урядусь на правах наркома, бо ж цей Комітет є самостійною установою при Раді Народніх Комісарів, звернувся до нас у справі вашого пашпорту, який давав би вам право на проживання у центральних містах України. Ви знаєте, що це справа не проста. Вам пашпорт змінити може тільки Верховна Рада СРСР. Про вас клопочуться Олександр Довженко та ще дехто із визначних діячів українського мистецького світу. Ми самі теж бачимо, що немає рації консервувати вас у Черкасах. Однак, перед тим, заки почати заходи в цьому ділі — ми хочемо з вами особисто поговорити. Наша розмова з вами мусить бути абсолютно конфіденційною, про неї не сміє знати ніхто, навіть ваша дружина. Ви продовжуйте вести тут свої розмови з Комітетом, а ми поговоримо з вами в іншому місці. Не хочемо запершу-

вати вас до себе, бо знаємо, що це буде для вас обтяжливим і не дуже приємним. Тому пропонуємо вам зустрітися з нами на нейтральному ґрунті, приходьте сьогодні о 10-ій год. вечора до готелю Континенталь у 40-ву кімнату, ніхто не сміє знати, про що йде між нами мова.

Слухаючи цю тираду, я думав тільки про те: чи пощастить мені хоч на одну мить самому, без ніякої опіки вийти із цієї кімнати, і при першій можливості знищити письмо. Воно не сміло попасти в руки непокликаних людей і ускладнити долю Остапа Вишні.

В кімнату повернув Компанієць, який після кількох безпредметних та пустих фраз дав зрозуміти, що „авдієнція” закінчена, і що я з ним ще буду мати змогу всю цю справу обговорити і уточнити. Я з того радо скористав і чим скоріше покинув цей, як колись Лесь Курбас називав: — „крематорій українського мистецтва”.

**

Втікаючи із цієї зловіщої установи, мої ноги, зовсім підсвідомо, понесли мене на Аскольдову могилу, яка найближче прилягала до дільниці урядових установ УССР, до „всеукраїнського крематорія”.

Під час тієї візити і солодких промов Компанієця та його компаньйонів я думав тільки про одне: — як тільки мені поталанить ще й цього разу вийти вільним із цієї западні, то я, не звертаючи в жодний інший бік — прямою на Дніпро і там зачплюсь за першу-ліпшу гілляку і кінчу врешті решт свої земні мандри.

І ось я вийшов, і ось я вже над Дніпром-Славутою, на Аскольдовій могилі, і такому смертникові кращого місця для завершення свого шляху й не знайти... Нічого вже ждати, нічого далі тягти ту земну гарбу. Курбас, Куліш, Хвильовий — щасливіші!... Їх ніхто вже не тягає, ніхто улесливими словами не турбує, і вже не залпморгує налігача, не висотує останні краплі крові і не викидає на смітник, як вим'яту ганчірку. Мислі перескакували з одної теми на другу, хаотично пугались в густому павутинні докільля, одначе, червоною ниткою, напружено вертілось одне бажання, де знайти б хоч кусок лика, коли не мотузки, для спасенної петлі? Вдруге стрічати із „московськими представниками комітету” я вже не мав ні сил, ні бажання. У цій веремії думок, одна із них повела мене з того безпросвітнього лабіринту до Черкас, до дружини: — адже ж, вона, не дїждавшись мене, кинеється на розшуки, знову почнуться митарства під тюрмами, по слідчих установах, по прокурорах, щоби хоч сліди мої знайти. Але цього разу вже їх не знайде!... Труп з гілляки потіскають прямо у морг, над яким студенти-медики будуть вишколювати свою вправність і ніхто з них не поцікавиться — що це за суб'єкт лежить на їхньому столі. Адже ж таких тисячі підбирають по Совєтському Союзи, і ніхто не питає їхнього роду та племені.

Ні, я не смію так кривдити рідну людину, яка пронесла разом зі мною тягар життя до сьогоднішнього дня, і тепер її знову пустити по непрохідних шляхах — шукати безслідних слідів. Ні! Я мушу її попередити і звільнити від клопотів і мук. Хай вже хоч й одна-одинока, але спокійно доживає свого віку і більше не оббиває порогів катівень та крематорій. Хай же не шукає — бо не знайде!... Я сам повинен вказати їй шлях, по якому пішов і звільнити її від обов'язку слідувати за мною.

В Києві жила людина, яку старші і молодші люди всяких орієн-

тацій та політичних напрямків шанували. Всі вважали її „совістю нації“. Їй можна було звирити те, чого не зважувався б звирити і собі самому... В цьому критичному моменті життя я рішив просити цю людину, щоби вона передала дружині моє прохання: — коли мене знову заберуть, не побиватися вже за мною і не шукати моїх слідів, бо цього разу мені не вилізи із тенет.

Я пішов сливе через все місто, на Підвальну вулицю, до Людмили Михайлівної Старицької-Черняхівської.

Людмила Михайлівна, в тому часі, жила із своєю молодшою сестрою Оксаною Михайлівною, дружиною покійного Івана Стешенка, матір'ю Орисі — акторки „Березоля“. Людмила Михайлівна після процесу „СВУ“, довгі роки побивалась за своєю донею Роною, яка у незнаному сибірському ізоляторі, психічно хвора, дожила віку. Нещасна мати-страдниця, цілими роками, невтомно оббивала пороги найвищих московських верховодів, щоб спасти свою хвору дитину, однак її прохання нікого з них не зворушували. Людмила Михайлівна особисто промандрувала через, чи не всі, сибірські концтабори і ізолятори... однак нічого не добила і не знайшла сліду своєї доні. Два роки, літом і лютою зимою мандрувала ця Мати по Сибіру, стукалась у брами і решітки концтаборів, та скрізь її чекала одна й та сама відповідь: „тут немає тої, кого ти шукаєш!“

**

Я застав Людмилу Михайлівну вдома одну, її сестри не було. Поки господиня поралась біля чаю, я розповів їй про мету мого приходу. Я, не зважаючи на попередження енкаведистів, розказав їй не тільки про візиту у Компанійця, але й про записини до Континенталю на „конфіденційну“ розмову з тими „представниками московського комітету по справам мистецтв“. Будучи переконаним у тому, що мене знову арештують, я прийшов просити, щоби, коли це станеться — Людмила Михайлівна повідомила про це Олімпію Остапівну в Черкасах, і передала їй моє рішуче прохання: вже більше не турбуватись мною, бо цього разу я буду напевно зліквідований. Вдруге вже не будуть церемонитись, бо й так, як видно, вони жальють, що давно не покінчили зі мною. Цього разу митарства вже закінчаться, бо надто довго йде підготовка тієї комедії.

Людмила Михайлівна уважно вислухала мій монолог, подала чай і заговорила:

— Йосипе, вас тепер не арештують, коли б це мало статись, то не інсценізували б таких церемоній. Поки що — вам це не грозить. Ви потрібні їм для чогось. Проте, ясне одно: вони хотять перебити вам хребта!... Якщо ви мужній, то ви витримаєте цю нелегку вробу. На розмову ту ви мусите йти, одна смерть може вас звільнити від тієї візити, але про це вам ще рано думати. Ви ще молоді, коли ви досі витримали, то й тепер, не здаючись, виберетесь із тих тенет. Мене сотні разів визивали, я й сама до них стукалась, і досі нема спокою ні розради... але життя це боротьба і боротись доводиться до самого скону. Вислухайте те, що вони вам будуть теревенити, вертайтесь до Олімпії, і в родинному огнищі набирайте сил до дальшої боротьби, яка ще перед вами. Вона тільки починається у нових для вас обставинах, серед нових методів і форм. Ваша совість має бути єдиним світильником, що покаже вам шлях у цій боротьбі.

Слова цієї світлої людини капали цілющими краплями на моє серце і мозок, невимовним спокоєм війнуло на мої розбурхані мислі та розгуляні нерви. Я вдивлявся у благородне обличчя тієї стійкої, мужньої, достойної жінки і дивувався — де і відкіля вона начерпала стільки сили і розуму?! Однак тут нічого дивуватись; виховувалась вона у кузні українського духа і мислі, в домі Михайла Старицького, в товаристві Лесі Українки, в гурті найкращих людей минулого століття, ще на теплих слідах Тараса Шевченка. Адже ж, вона ще на лаві підсудних процесу СБУ дала доказ своєї мужності і свого світлого ума, вона ще там повчила своїх соратників, як треба вести себе у найкритичніші хвилини життя. Навіть вороги, навіть судді та прокурори не могли приховати свого подиву і признання.

Я розповів Людмилі Михайлівні про свою вчорашню розмову з Юрієм Яновським і про письмо Остапа Вишні, яке я повинен був передати Максимові Рильському. Тому, що я не хотів те письмо мати при собі під час розмови в Континенталі, я просив господиню дому переховати письмо до завтрашнього дня, і якщо я ще буду вільний, то зайду поінформувати її про свою вечірню візиту і беру письмо з собою до Черкас, та буду чекати відповідного моменту для виконання прохання чіб'ювського в'язня. Людмила Михайлівна була теж тієї думки, що й Юрій Яновський. Максима Тадейовича не слід, в даному часі, ангажувати в клопотаннях облегшення долі Остапа Вишні. Його становище теж не дуже світле.

Залишивши письмо у надійних руках, я попрощався до наступного дня і вийшов із цієї блаженної пристані. Було коло другої години пополудні, до десятої вечора ще чимало часу. Я знову опинився над Дніпром, але вже біля пам'ятника Володимира, і годинами придивлявся рухові пароходів, муравлиську киян на труханівській пляжі... Мене огорнуло якесь безвілля. Тільки дивлячись за пароходом, який поволі сунувся вниз по Дніпру, я інколи відчував, як хотілося схопитись і догнати його та чим скоріше майнути у Черкаси, і там десь згубитись у дніпрових плавнях та забути про все і вся!...

О десятій годині вечора я постукав у двері сорокової кімнати в готелі Континенталь. Один із ранішніх „знайомих” відчинив двері, другий лежав на готелевому ліжку з газетою „Правда” в руках.

Носиф Гіряк

(Кінець буде)

В кожній освіченій українській хаті Енциклопедія Українознавства

Вже вийшов 18-ий зошит **ГАСЛОВОЇ ЕУ**

видання НТШ (Європа), за редакцією проф. **В. Кубійовича**

Зошит містить гасла від „Літературна критика” до „Максимейко”.
Сторінки 1361 - 1440.

Гаслову ЕУ можна набути:

в полотняних обкладинках і охоронних картонах за ціну

дол. 50.00 платних до появи 4-го тому;

” 75.00 ” після появи 4-го тому;

” 10.00 доплата за півшкіряну обкладинку.

Звертатись на адресу:

Verlag „Molode Zytia”, München, Dachauerstr. 9/II, W.-Germany

КАМ'ЯНЕЦЬ — ЗОЛОТИЙ ВІНЕЦЬ

(Спомини з 1918 року)

Х. До праці на рідних згаринцях.

Коли я, в половині травня 1918 року, вернувся з Харкова до Кисва, вже всім було цілком ясним і зрозумілим, що в тодішньому політичному положенні України не може бути засадничих змін, поки на Україні знаходиться німецька військова сила, отже до кінця війни... А коли й який цей кінець буде, ніхто ще не брався проковувати...

Режим Гетьмана Скоропадського вже помітно устabilізувався в оперті на німецьку силу. На звільненій від большевиків Україні цей гетьманський режим на зовні декларував себе „циро-українським“, але внутрішньо був він — „циро малоросійський“, із виразним спрямуванням на контрреволюційні поміщицькі й капіталістичні російські кола... Українські селянські й робітничі маси, заскочені політичним переворотом і загипнотизовані демонстрацією німецької військової потуги, покищо були непорушні, і не виявляли свого відношення до нового режиму. Кожний вичікував, що буде даліше...

З української інтелігенції — крайню ліві кола почали сильніше орієнтуватися на московських большевиків і поховалися у підпілля. Соціалістичний центр і радикальні демократи, усунені з адміністративного апарату гетьманським урядом, зосередили свою працю на культурно-освітньому фронті, в земельних установах і в кооперації. Праві українські консервативно-монархічні кола, за виключенням дуже нечисленних одиниць, виявили свою повну організаційну безсилість і не залишили по собі якогобудь помітнішого сліду ні серед українських мас, ні серед українських провідних інтелігентських груп, ні в гетьманському уряді.

У Києві Міністерство Освіти, згідно з попереднім нашим домовленням, перевело вже призначення проф. Ф.Кораллова і проф. М.С. Каліхевича¹⁾ заступниками К.Р. Дмитріюка, яко „Губерніяльного Комісара Освіти Холмщини, Підляшшя, Полісся й Західньої Волині“. Такий офіційний титул встановив для нас тепер гетьманський уряд. Окрім цього, Окружним Комісарем Освіти на Поліссі призначено колишнього полоненого галичанина доктора Степана Гладкого. Директором Учительських Курсів Українознавства в Бересті погодився бути на літні місяці професор Симферопільської гімназії Євген Рудницький,²⁾ родом із села Гнойно, Костянтинівського повіту на Підляшші. Так Гладкий, як і Рудницький, вже виїхали до Берестя, куди й я мусів поспішати.

Але Київ у середині травня — це правдивий рай земний для всіх живих істот, особливо ж для двадцятитрьохлітньої людини, що має тут численних приятелів обох статей... Тож не дивно, що я на цей раз не побіг „повинність сполнять“, а затримався у Києві на пару днів під претекстом закупки підручників для учительських курсів... Незабутні часи!

У Бересті я застав губерніяльного старосту О.Скорописа-Полтуховського і його заступника волинця Д.Донця,³⁾ зайнятими гарячковим формуванням так губерніяльного, як і повітових, управлінь. Із Галичини вже почали прибувати, запрошені Скорописом для

¹⁾ Всі завжди автора на ст. 27-28.

обсадження адміністративних посад, інтелігенти, переважно молоді УССи... Керівником Канцелярії Губерніяльного Староства став львов'янин Кость Єзерський-Озерянець,⁴⁾ діловодом — холмщанин Яків Войтюк,⁵⁾ бухгалтером — підляшанин Євген Шелгейко,⁶⁾ завідувачем господарської частини — галичанин Лопатинський, начальником Української Поліції — берестянин полковник Адамович, берестейським поліцмайстром — поліщук Левкович⁷⁾... Начальниками повітів призначено виключно галичан, з німецькою мовою в роті. З них я знав: проф. С. Кордубу, Володимира Мартинця,⁸⁾ другого Мартинця (імені його я вже не пам'ятаю), Максимчука Юліана,⁹⁾ Палащука Богдана — (Конара),¹⁰⁾ Коцка (брата Адамового), Вігуна Івана (зі Стрия).

Пан Скоропис повідомив мене, що за порозумінням його з німцями, через брак відповідних приміщень у майже цілковито спаленому місті, для Комісаріату Освіти і Учительських Курсів призначено будинки в Берестейській кріпості. Ці будинки вживало попередньо німецьке військо, тому вони потребують перш за все повного очищення, потім умеблювання і відповідного загосподарювання сінниками, подушками, ковдрами і постільною білизною на кількасот душ, що мають там проживати в часі тривання вчительських курсів. Кухню — в одному з будинків і колишню солдатську їдальню треба відповідно переробити і поширити, забезпечивши прибічними складами на харчі, що їх постачатимуть із воєнних німецьких магазинів. Усе матеріальне постачання буде задовольняти д-р Міллер, зате вже Комісаріат Освіти буде турбуватися тим, щоб знайти людей до праці.

Ми разом поїхали до кріпости, з якої німці вже перенесли „Обер Ост“, себто Головному Команду Східного Фронту, десь даліше на Схід. На, так званому, Шпитальному Острові, поміж Бугом і Мухавцем, знаходилось декілька цілком неушкоджених будинків колишніх російських шпиталів. Із них ми вибрали собі для потреб Комісаріату Освіти і Учительських Курсів: 1/ один двоповерховий будинок із восьми великими лікарськими помешканнями — для Канцелярії Комісаріату Освіти і на приміщення для лекторів на курсах; 2/ один двоповерховий будинок із великою залюю на поверсі і великими кімнатами побіч — на їдальню і кухню для курсантів. На партері численні кімнати для приміщення кухонної обслуги. 3/ Три двоповерхові будинки з окремими невеликими кімнатами на гуртожиток для курсантів. 4/ Один великий дім, так званий, Білий Палац, в якому, окрім головної великої зали на партері, було ще кілька побічних заль і на партері й на поверсі. В цьому Палаці попередньо відбувалися мирові переговори, а потім було німецьке офіцерське казино й кіно для німецьких вояків. Тепер цей будинок призначено на загальні й групові виклади та на розвагові заняття учителів-курсантів.

Ми домовилися з доктором Міллером про порядок праці і доставу потрібних матеріалів, а також щодо терміну, на який німецькі сільські „вахи“ притранспортують до Берестя українських учителів, що перебувають у терені.

На другий день прибуло з Білої Підляської півтора десятка „синьожупанізованих“ учителів. Під командою енергійного М. Марченка вони негайно же взялися до чищення і білення будинків.

До очищених будинків німці привозили, свіжо зроблені в столярських верстатах російськими полоненими, дерев'яні ліжка, шахові, столи, столики, стільці, словом, всю потрібну для вигідного життя

обстанову. Потім привезено портяні сінники й солому до них. Нарешті привезено тисячу вовняних ковдер і відповідну кількість пошевок і простирадл. Все це пішло до наших магазинів і пізніше було видаване вчителям, із розрахунком по дві ковдри, два простирадла, чотири пошевки і чотири рушники на особу. По тижневі праці все вже було готове до прийняття вчителів і відкриття курсів.

В останніх днях травня 1918 р. почали прибувати з терену цивільні вчителі шкіл зорганізованих синьожупанниками в попередніх роках. Вони не були фаховими вчителями, не мали відповідної освіти, але добровільно взялися вчити дітей грамоти, бо фахових учителів бракувало. Рахуючися з тим, що в майбутню зиму так само буде у нас гостра недостача фахових учительських сил, ми постановили й надалі затруднювати в шкільництві тих нефахових учителів, що при перевірці задовольняли би мінімум вимог. Такі особи мали би, разом із фаховими вчителями, прослухати курси українознавства й педагогіки.

Іспитова Комісія у складі Е.Рудницького, Гладкого і А.Савчука перевела перевірку освітнього рівня цих учителів і, з-поміж коло сотні осіб, лише кількох узнала непридатними та відіслала назад до дому. Серед апробованих, окрім українців, було 17 жидів і дві польки. Ці „інородці" пізніше виявилися дуже пильними слухачами на курсах і добрими учителями в українських школах. Всі вони прекрасно володіли українською мовою в її польському діалекті і для них не було найменшої труднощі в опануванні літературної вимови. Особливо вирізнялася своєю інтелігентністю в праці пані Абрамович, скидівка з містечка Шерешева, Прущанського повіту. Коли пізніше, весною 1919 року поляки зайняли Полісся, то вони виарештували всіх учителів українських шкіл, у тому числі і згаданих вище двох польок. Обох їх відіслано, разом із іншими українськими вчителями, до концентраційних польських таборів. Помимо „шовінізму" і „анти-семітизму" українців, про які стільки кричать у світі, у часі тривання вчительських курсів у Бересті, не було аніодного випадку ворожих виступів українців проти неукраїнців, чи навпаки. Весь час тут панувала повна товариська атмосфера так у праці, як і в розвагах.

В останніх днях травня 1918 року з Кисва приїхало ще декілька десятків учителів, так що загалом їх число вже перевищило півтора сотні. Першого червня 1918 року в головній залі Білого Палацу відбулося дуже урочисте відкриття Учительських Курсів Українознавства. Присутніх на відкритті було багато гостей, українських урядовців, на чолі зі Скорописом і Донцем. Відкрив урочистість директор курсів, проф. Е.Рудницький прекрасною промовою — викладом про значення українознавства в сучасний період життя українського народу. По ньому коротко з'ясували плян викладів своїх предметів інші лектори. Привітав відкриття курсів і пан Скоропис.

Потім всіх гостей запрошено на спільний обід до вчительської їдальні, а по обіді, на оглядини приміщень для вчителів і всієї кріпости. Прогулюючи звертали особливу увагу на будови колишньої єпископської палати і церкви Св. Миколая. В ній у 1596 році відбувався Церковний Собор, на якому проголошено було Унію православної Церкви в Річипосполитій Польській з Римом... При будованні Берестейської кріпости, після Листопадового польського повстання 1830 року, росіяни влучили ці історичні будови, в перероб-

леному вигляді, до комплексу шпитальних будинків кріпости. Підчас першої світової війни більшість шпитальних будинків спалено, при чому перебудівки опали на низ, а голі основні стіни виразно виявили первісну архітектуру і церкви і палати. На їхніх руїнах зроблено багато фотографій відвідувачів.

Вечором того ж дня в залах Білого Палацу відбулася імпровізована літературно-музикально-танцювальна вечірка, що на ній, при забаві, курсанти зазнайомилися поміж собою та з гістьми з міста.

На другий день почалася на Курсах регулярна праця: проф. Рудницький викладав українську мову і літературу. д-р Гладкий — історію України. Я вів практичні вправи з української мови і семінар з української літератури. А.Савчук викладав географію України; п. Скрипа — позашкільну освіту. Пані Міллер — німецьку мову. Панна Ася Вігунівна — шкільну гімнастику та спів.

Учбова праця на курсах, в умовах безтурботного гуртожиткового життя, забезпеченого добрим житлом та їжею, зразу ж пішла дуже інтенсивно. На восьмигодинних аудиторних працях викладачі не могли натішитися увагою й охочою пильністю курсантів. Вже з перших днів праці викладачі здобули собі науковий авторитет і узнання з боку курсантів, з якими встановилися прекрасні вільно-товариські відносини. Особливим загальним улюбленцем став проф. Е.Рудницький, через його ерудицію, красномовство, привітний характер і бездоганні товариські манери. Всі ці успіхи на курсах додавали нам охоти і сил до дальшої праці.

Однак не це наповнювало наші серця безмежною радістю й гордістю. Найбільшим успіхом і перемогою вважали ми той факт, що вдалося створити з пари сотень курсантів українське культурне товарисько-суспільне середовище з українською мовою, як вільно вживаним постійним інструментом міжлюдських зносин... Це було, досі невидане, правдиве суспільно-національне чудо, коли прийняти під увагу те, що кожний із курсантів був дитиною російського панування, жив у суспільстві російському, або сильно зрусифікованому, і надбав собі від нього безліч цілком відмінних поглядів, звичок, уподобань і пересудів... Інша річ говорити по-українському зі знайомим селянином, чи в приятельському гурті оповідати українські анекдоти, а зовсім що інше постійно розмовляти по-українському в своїй родині, чи в широкій громаді. Одначе, це чудо тоді доконалося не лише у Бересті, але й у безлічі міст і містечок України...

У Бересті це чудо зробили не ми пани-лектори, а ті півтора десятка „синьожупанізованих” вчителів, що попередньо вимели фізичне сміття з учительських будинків, а тепер, розмістившись „стратегічно” серед кімнат цих будинків, взяли енергійно і систематично до вимітання московського бруду і пересудів із душ товаришів учителів... Своєю наполегливістю, своїм патріотизмом, своїм товариським тактом, вони переможно дійшли до поставленої цілі.

... Вони — і малесенька, гарнеська дівчинка Ася... Ота — зі Стрия дяківна Вігунівна. Вона жила разом із учительками в окремому будинкові. Різні це були пані-вчительки: і молоді інтелігентні сільські дівчата; і старші дами зі сфер колезького російського світу; і маріяжні панни з „манерами”; і просто пані з „мухами” в носі... І цих учительок опутав, як сіткою, веселий сміх, дзвінка пісня і нестримне темпо руху — вчительки фізичних вправ... Прихиль-

не до всіх, гаряче серце її розтопило всі льоди, знищило всі упередження, розвіяло всі пересуди і окерувало духовний зір цих, часом життєво покривджених жінок до променеистої мети — вільної, освіченої України... Учительки — заговорили по-українському, заспівали, радісно засміялись... Цього чуда доконала у поліському Бересті галицька дівчина з того покоління, що створило Україні легенду Січових Стрільців, УСУСУСІВ...

Але, — „З журбою радість обнялась...” — За пару тижнів по розпочатті курсів д-р Степан Гладкий, у випадковій тяжкій меланхолії, кулею з револьверу відібрав собі життя. Тяжкі переживання в російському полоні в Сибірі надламали фізичні й нервові сили його і міцно закріпили в його психіці життєву зневіру й жах перед здогадними майбутніми терпіннями українського народу від ран нанесених йому північними варварами і західними себелюбами. Гладкий скаржився мені, що він не може спати вночі, надивившись вдень, як перед вікнами його помешкання російські полонені розбирають шпитальні мури і навантажують цілу цеглу у вагони для відіслання до Німеччини... Учительські Курси і вся українська Берестейська громада відправили труну Гладкого на православне кладовище, де його поховано в могилі на, так званому, українському закутку, зараз же при могилі Олексія Стороженка, з північної сторони...

д-р Т. Олесіюк

Завваги автора:

1) *Каліхевич Микола Савич* до першої Російської Революції був моїм учителем арифметики в Холмському Училищі. По революції — відкрив приватну гімназію у Варшаві на вулиці Лешно і був її власником-директором аж до першої світової війни. Усім своїм дітям він уможливив високу освіту. Один син — лікар вмер від туберкульозу в Бересті в 1920 році. Другий син вчителював у двадцятих-тридцятих роках в Білостоці в гімназії. Там же і тоді ж учителювала його сестра, вдова по комісарові освіти К. Р. Дмитріюкові. Друга дочка старого Каліхевича була дружиною славного Київського українського бібліографа, літературного критика і шевченкознавця Меженка.

2) *Рудницький Євген*, разом із Перфецьким Євгеном, пізнішим професором Братиславського університету та з Карпом Романовичем Дмитріюком, — це та студентська трійця, що, на початку цього століття, поклала основи модерного українського національно-політичного руху на Підляшші. Рудницький, по переведенні учительських курсів українознавства в Бересті, вернувся до Симферополя і попав там у татарсько-деникинсько-врангелівсько-большевицький круговорот, у якому правдоподібно й загинув.

4) *Донець Дмитро*, із м. Звягеля на Волині, був заангажований М. Грушевським на помішника Скорописові. Обидва вони вповні згідливо співпрацювали, хоча світоглядowo й політично дуже різнилися. Коли в лютому 1919 року Берестя зайняли польські війська, Д. Донець заарештували і вивезли до концентраційного польського табору, знається, в Щипьорному. На старання Української Дипломатичної Місії в Варшаві в кінці 1919 року поляки Донеця звільнили і він виїхав до Звягеля. Дальша його доля мені невідома.

4) *Єзерський Озерянець Кость* прийшов до Берестя з Володимир-Волинської Станції УСС. Був люблений усіма за свою привітність до людей, особливо тих, що в біді, за свою веселість і оптимізм. По зайнятті Берестя поляками, — також помандрував до табору польського, звідкільця його, як і інших товаришів неволі, визволила Укр. Дипл. Місія в кінці 1919 року. З початком 1920 року

його призначено начальником Канцелярії Укр. Дипл. Місії в Варшаві, де на ньому спочивав увесь тягар праці, аж поки не перенесено його на працю до Міністерства Закордонних Справ УНР, де він працював у Тарнові аж до часу формальної ліквідації установ Уряду УНР в Польщі. Тоді він вернувся до Львова, де дістав посаду в Океанській Транспортній Компанії, а його дружина Ганна (Ася), з роду Бігунова, вчителювала в українських школах. Обох їх відвідував я в 1947 році на еміграції в Мюнхені, коли їхня доня Леся була вже одружена з Костем Мельником. По переїзді до ЗДА, до Клівленду, Кость Єзерський вмер в кінці пятидесятих років.

5) *Войтюк Яків*, мій товариш по класі в Холмському Духовному Училищі. Вчився він у Московському університеті Шалявського. У першій світовій війні був старшиною російської армії. В канцелярії Губерніяльного Староства працював до січня 1919 року, коли перейшов до Коша Поліської Січі, що почала формуватися в Кобрині під командою полковника Петра Макарука для відпору большевицького наступу зі сходу від Лунінець-Пинського напрямку. У кінці січня 1919 р. Поліська Січ була розбита несподіваним наступом польських військ з півночі, з напрямку Ружана-Пружани. Войтюк попав у польський полон, з якого він визволився в кінці 1919 року. У кампанії 1920 року Войтюк разом із П. Макаруком воював у складі 6-ої дивізії Армії УНР. У 1922 році був вибраний послом до Польського Союму з листи „Національних Меншостей”. Огірчений політикою Українського Посольського Клубу почав орієнтуватися на УСРР і закликав Українську Комуністичну Фракцію в Союмі. Я бачився з ним весною 1928 року в Варшаві. Пізніше він втік через Гданськ із Польщі до СРСР, де слід його загинув.

6) *Шелгейко Євген* вмер у Бересті весною 1919 року в епідемії плямистого тифу.

7) *Левкович* не був поляками арештований в часі зайняття Берестя і в 1920 році опинився не в Українській Армії, а в формаціях генерала Будака-Балаховича.

8) *Мартинець Володимир* (Муха) рівнож був у „Поліській Січі” в Кобрині і попав у польський полон. По звільненні з полону був одним із провідних чинників при організації й веденні Українського Таємного Університету у Львові. Потім емігрував до чеської Праги, де скінчив Вищу Торговельну Школу. Помимо того, що був він одним із активніших членів Проводу Українських Націоналістів, наші стосунки все були приятними і сердечними. Передчасно вмер він у Канаді.

9) *Максимчук Юліян* нині проживає в Чикаго, а його брат Іван, доктор прав, тепер живе в Сао Пауло, в Бразилії.

10) *Палащук Богдан* (Конар), разом із Іваном Бігуном, під час польського наступу на Берестя був висланий Скорописом до польських властей на переговори. З цих переговорів нічого не вийшло, але по повероті з цих переговорів вони, не чекаючи вже нічого доброго в Бересті, висмикнулися через Ковель на Україну, де Палащук став Дубенським Повітовим Комісаром. Після Луцького прориву нашого фронту в половині травня 1919 року, я бачився з ним у Дубні, коли він не знав, що робити: чи лишатися на місці й оборонятися від наступаючих від Луцька поляків, чи евакуюватися на схід. Він вибрав останнє і на одній громадянській нараді на Поділлі — „став на радянську платформу”... Це завело його пізніше до Москви, де він якийсь час займав міністерську позицію. При якійсь нагоді його там „ліквідовано”...

ПАМ'ЯТНИК ШЕВЧЕНКА В МОСКВІ — ВИДАВНИЧІ КУРІОЗИ — ПОЖЕЖА В НАИБІЛЬШІЙ БІБЛІОТЕЦІ УКРАЇНИ

Пам'ятник Т. Шевченкові в Москві

10-го червня у Москві Хрущов відслонив пам'ятник Тарасові Шевченкові. Ви, Приятелю, не слухали його промови. Шкода. Бо Ви були б пережили хвилину великої перемоги. Пам'ятник національному пророкові України відкрив той самий Хрущов, якого більше як чверть століття тому Сталін прислав до Києва, щоб він виконав його наказ — вбити Шевченкового духа на Україні. (Тоді Хрущов привіз із собою декрет про „добровільно“ - обов'язкове впровадження російської мови в школи України). 10-го червня пам'ятник відкрито в тій самій столиці, в якій уже понад 30 років раз-у-раз нові плани придумують, як знищити українську націю. А ця нація живе і саме в наші дні демонструє свою волю жити і перемогти! Понад пів мільйона примірників „Кобзаря“ розійшлося на Україні впродовж останніх чотирьох років; і ще домагаються більше. Хіба це не маніфестація?

10-го червня Хрущов схилив голову перед масстатом Тараса Шевченка і сам над собою суд чинив. Він говорив: „Чи може бути більша зневага і приниження поета і художника, як відібрати йому змогу творити“. — Кожний, хто це слухав, мусів подумати: ти нічим не ліпший від Миколи Першого. — Казав Хрущов ще й таке: „Вдуйтеся, скільки горя, гніву й осуду самодержавства... звучить у словах поета

У нас же й світа, як на те —

Одна Сибір неісходима!

А тюрем! А люду!... Що й лічить!...”

Ці важкі Шевченкові слова — в устах Хрущова звучали як визов усім тим мільйонам українських людей, які не за Миколи Першого, а за Микити Хрущова втратили своїх найближчих і найдорожчих. Вони напевно добре вдумалися і правильно зрозуміли. Нема бо родини на Україні, що не втратила б когось у тих тюрем незчисленних, у тій самій „Сибірі неісходимій“, які на такому властивому місці згадав Хрущов. У зв'язку з тим варто нагадати: 13-18 червня 1938 відбувся 14-тий з'їзд КПБУ. З'їзд проходив в атмосфері, яку викликав великий погром національних кадрів України і ліквідація всієї української верхівки КПБУ. З'їзд, яким цілковито командував Хрущов, схвалив таку резолюцію: „Більшовики України, під керівництвом ЦК ВКПб і особисто товариша Сталіна, добились за останні місяці серйозних успіхів у викритті, викорчуванні і розгромі гнізд троцькістсько-бухарінських і буржуазно-націоналістичних агентів польсько-німецького і японського фашизму... XIV з'їзд КПБУ особливо відзначає, що велику роль у досягненні КПБУ всіх перелічених вище успіхів, відіграло те, що ЦК ВКПб послав в Україну міцного більшовика, сталінця — тов. Хрущова М.С.”

На московській параді Хрущов звернувся до Шевченка: „Взгляньте, Тарас Григорьевич, на нашу родную землю!...” — Добра

пригадка дивитись на сучасну дійсність на Україні Шевченковими очима. Хрущов викликав духа Шевченка, щоб суд йому чинив. Це добре: Хрущов потребує судді суворого. „І буде суд!...”

Пам'ятник Шевченкові в Москві має значення для тих пів мільйона українців, які там живуть. Що означає Шевченко для українців, розпоршених по великих просторах РСФСР, ілюструє факт, що оповів один західній турист. 1961-го року він був на урочистості, присвяченій Шевченкові, — в одному осередку поза Україною (не в Москві). Коли свято скінчилось, на сцену вийшла мала група учених, вони упали на коліна перед бюстом Шевченка, склали руки як до молитви і можливо молились „до свого пророка”. Ця картина збрала потрясальне враження на чужинця.

Хрущов — не з пошани до Шевченка, не з любови до українського народу побудував пам'ятник національному пророкові України в Москві. Він мусів це зробити. Бо сьогодні терор і пропаганда вже не вистачають, щоб панувати над Україною. В цьому сила української стихії. З нею мусить рахуватися Хрущов, а ще більше мусять рахуватися українські комуністи. Вони використали шевченківські святкування, щоб задемонструвати українській громадськості, дивіться, мовляв, ми також любимо Шевченка не менше за Вас. Вони хотіли показати, що вони потрібні. Показове з цього погляду монументальне видання „Тарас Шевченко, мистецька спадщина”, яке вийшло під редакцією старого більшовика, завзятого комуніста, Василя Касіяна. Вони в тих вузьких рамках, які для шевченківських святкувань визначив ЦК КПРС, намагались підняти масштат Шевченка на найвищі верхи національного і вселюдського Прометейя. Це говорить за те, що сьогодні є на Україні хтось, перед ким мусять звітувати комуністи, а навіть Хрущов. Цей „хтось” — незалежна від компартії українська громадська думка. Це найбільш характерне явище сучасної ситуації на Україні.

Видавничі здобутки і видавничі курйози

Варто відзначити дещо з українських здобутків на видавничому полі, які з'явилися останнього часу.

На першому місці стоїть згадане монументальне видання мистецької спадщини Тараса Шевченка. Воно вже закінчене. І маємо п'ять великих книг (у чотирьох томах), за які треба GRATULOVATI київським діячам та висловити вдячність усім, що допомагали і співпрацювали в цьому великому ділі. Не задовольняє лише малий наклад — 6.000 примірників.

Подарункове видання Шевченкового „Кобзаря” вийшло 1964 р. також малим тиражем (12.000). Це велика книга-альбом (26 x 35 см.), що ілюструє нахил до радянської гігантоманії у її видавців з Держлітвидаву, книга на дуже доброму бездеревному папері, прикрашена багатьма картинами різних художників. Звертаю увагу на гарний папір, бо з цього погляду різкий контраст становить і тому робить прикре враження великий збірник українських історичних пісень (1064 стор.), що вийшов 1961 року у видавництві Академії Наук на дуже бідному папері, у 4.000 примірників.

Минулого року державне видавництво художньої літератури в Києві випустило в світ, також багато ілюстроване, видання „Кобзаря” (70.000 примірників). Про нього згадую тому, що це (наскільки знаю) перший нецензурований „Кобзар” від того часу, коли Сталін

запровадив цензуру на Шевченка. В ньому надруковано останній з тих віршів, який найдовше не пускали до „Кобзаря“:

Якби то ти, Богдане п'яний,
Тепер на Переляслав глянув
Та на замчище подививсь!
Упився б! Здорово упивсь!...

Цей самий вірш є очевидно і в академічному виданні, повному виданні творів Т.Шевченка. П'ять томів вийшло 1963-го року в видавництві Академії Наук у Києві (наклад 50.000), всіх має бути шість томів.

Радянські курйози на видавничому полі унаглядують такі факти. У видавництві „Дніпро” вийшов цього року „Кобзар” стотисячним накладом. Одночасно виходить „Назар Стодоля” Шевченка — тільки десять тисяч примірників. Коли заповідали його появу, подали п'ять тисяч; видно в міжчасі хтось нагримав і тираж піднесли, але всетаки смішно мало порівняно до того, що потрібно.

Цінну збірку являє собою тритомник „Світова велич Шевченка”, випущений у світ 1964-го року „Державним видавництвом художньої літератури” у Києві (Микола Бажан головний редактор). В передмові сказано, що „Збірник розрахований на масового читача”, але наклад збірника всього 5.000 примірників! А на Україні є понад 30.000 громадських бібліотек (не враховано сюди бібліотек шкільних і заводських).

Ще більший курйоз з творами Шекспіра. З нагоди Шекспірівського ювілею видавництво „Дніпро” випустило тритомник гарних перекладів великого драматурга (12 п'єс — четверта частина всієї драматичної спадщини Шекспіра). Це творчий труд таких перекладачів: Ірина Стешенко, Максим Рильський, Микола Бажан, Юрій Корецький, Василь Мисик, Григорій Кочур, Марія Тобілевич, Борис Тен. Цей тритомник вийшов у світ накладом п'яти тисяч примірників. У Москві вийшло повне видання Шекспіра російською мовою під редакцією Смірнова й Анікста, вісім томів — наклад 223.000 кожного тому.

1963 року Державне видавництво художньої літератури видало Гомерову Одисею українською мовою. Переклад із старогрецької мови зробив Борис Тен (Микола Васильович Хомичевський). Це мистецький переклад, складений гексаметром: свідоцтво великої культури, ґрунтовного знання античного світу та майстерного володіння українською мовою. Книга видана гарно, але тільки в чотирьох тисячах примірників. Це саме видавництво розпочало видання творів Лесі Українки. Має бути десять томів. Досі є два томи, кожен по 9.200 примірників. Знову дуже мало!

Тут маємо справу з так званою „тиражною політикою”. В московському ЦК є тенденція тримати можливо на найнижчому рівні накладу українських книжок, які не мають завдання ширити комуністичну пропаганду. На такі книги просто „шкода паперу”. А треба знати, що папір для всього Радянського Союзу розподіляють централізовано з Москви. Через приділ паперу ЦК КПРС безпосередньо з Москви керує видавничою діяльністю на Україні.

Вогонь у найбільшій бібліотеці України

Кореспонденти „ЮПІ” та „Ройтера” повідомили 24 травня з Москви, що в ніч з 23 на 24 травня вибухнула пожежа в бібліотеці

Академії Наук у Києві. Коли „Ройтера” попросили про докладніші інформації, його московський кореспондент подав: пожежа постала наслідком підпалу психічно хворої людини, яка була серед службовців бібліотеки; вогонь знищив приблизно 70 тисяч книг, але більше книг пропало від води протипожежних машин підчас боротьби з вогнем.

Радянські радіо і преса в цьому питанні мовчали. вістка про пожежу з'явилася кілька днів пізніше у малотиражних газетах „Радянська культура” і „Радянська освіта” (29. V. 1964).

„24 травня в приміщеннях Державної публічної бібліотеки Академії УРСР виникла пожежа. Завдяки рішучим діям пожежних частин м. Києва пожежу вдалося локалізувати і загасити. За повідомленням керівництва Академії наук УРСР весь рукописний фонд і картотека не пошкоджені, а основні книжкові фонди постраждали незначно і можуть бути поповнені за рахунок дублетної літератури. Створено урядову комісію, яка веде розслідування причин пожежі і розробляє заходи щодо відбудови бібліотеки. (РАТАУ)”

„Державна публічна бібліотека Академії наук УРСР” це офіційна назва найбільшої книгозбірні на Україні. Досі нічого ближче не відомо, що втратила українська культура наслідком вогню в бібліотеці. Повідомлення РАТАУ дуже загальникове, а комісія ще нічого не сказала.

За даними з 1958 року у бібліотеці зберігалось майже шість мільйонів книг, понад десять мільйонів газет, 200 тисяч рукописів і понад 140 тисяч нотних книг. У фонди бібліотеки передано ряд надзвичайно цінних збірок окремих учених та культурних діячів, таких наприклад, як: Агатангел Кримський, Сергій Маслов, Павло Галаган, Олександр Лазаревський, Микола Костомаров, Юрій Соколов. На прикладі збірки Кримського видно, які цінності являють собою такі приватні бібліотеки. У Кримського було десять тисяч книг і понад дві з половиною тисячі журналів, серед них чимало рідкісних видань. Багато книг із приватних збірок мають свою історично-культурну вартість ще й тим, що в них є автографи чи присвяти автора, або критичні замітки власника. Окрему цінність становлять прижиттєві або рідкісні видання наших славних письменників та учених. Найбільші скарби являють собою старовинні книги, першодруки України, рукописна книга та відділ рукописів взагалі.

Державна публічна бібліотека Академії наук має близько 500 інкунабул (першодруків) України та майже вісім тисяч томів слов'янських друків 15-18 століть. Серед рукописів є пам'ятка глаголичного письма з 10-го та „Пересопницьке Євангеліє” з 16-го століття. Є універсали Б.Хмельницького. Там же багатюща літературна спадщина України 17-18 століть. У величезній більшості вона досі невидана й недосліджена. На цьому полі величезні занедбаня. Комуністичний режим свідомо не дає змоги українській науці вивчити і видати ці рукописні фонди. Це саме стосується великої маси рукописних матеріалів 19-го століття. В Москві скрупулярно вибирають усю рукописну спадщину минулих століть та оголошують друком; для цього засновано кілька серій збірників, одне „Літературное наследство” має вже близько вісімдесят великих томів. На Україні майже нічого не робиться, не зважаючи на голосні вимоги з боку літературних дослідників. Недавно заснована серія „Літературна спадщина” має покищо три томи Франкових матеріалів.

Але вернусь до бібліотеки Академії наук. Її книжкові фонди постійно поповнюються. Для прикладу: впродовж 1960 року бібліотека дістала майже пів мільйона одиниць (книжок і періодичних видань). Але вона душить від браку приміщень. Недавно читав я в одному офіційному виданні бібліотеки: „Робота бібліотеки в 1960 році проходила в надзвичайно важких умовах. Головною перешкодою була відсутність площі для розміщення нових надходжень”.

Перешкод є більше. 1960-й рік був першим роком, у якому бібліотека перестала діставати обов'язковий безплатний примірник російської книги. Від 1960 р. вона мусить купувати російські книжки через книгарні, що очевидно утруднює комплектування. Бібліотека має дуже слабкий зв'язок із закордоном, однаково що стосується надходжень закордонної книги, як також обслуговування закордонних абонентів-бібліотек. Їх так мало, що треба їх вчислити: 1960 року найбільша бібліотека України мала таких абонентів за кордоном: Болгарія — 3, Угорщина — 1, НДР — 3, Голляндія — 1, Польща — 2, Румунія — 2, ЧСР — 8, Швеція — 1. Якщо йдеться про книги з закордону, то це головним чином видання з техніки, математики, хемії, біології. І на такій ділянці, як бібліотечна справа, тяжить над Україною політика ізоляції від зовнішнього світу.

Дозвольте цією дорогою звернутися з проханням до всіх українських видавництва на еміграції: висилайте ваші видання „Державній публічній бібліотеці Академії Наук УРСР” у Києві.

Двосічний меч антиколоніалізму

У Баку 8-10 травня відбулася друга конференція солідарности народів Азії та Африки. Перша мала місце в Душанбі (столиця Таджикистану) при кінці 1960 р. Перша конференція була спільною радянсько-китайською ініціативою, щоб мобілізувати народи Азії та Африки проти Заходу. Друга конференція була спробою вождів КІРС мобілізувати настрої цих самих народів проти китайських комуністів. Але спроба не вдалася. На яких 50 молодих держав Азії та Африки тільки 12 держав послали своїх делегатів до Баку, а з них лише індійський делегат виступив проти китайців. Цікаво відзначити, що з країн совєтського блоку не були заступлені Румунія і Болгарія, очевидно, не було Югославії ні Албанії.

Конференція мала конкретне завдання: 1/ переконати громадську думку афро-азійських народів, що СРСР це також азійська країна, яка повинна взяти участь у запланованій конференції афро-азійських народів (китайці це заперечують), 2/ запротестувати проти того, що китайські комуністи закидають керівникам КІРС неоконіалізм.

Московські режисери Бакинської конференції пустили на сцену своїх азійських попихачів. Їхніми головними речниками були Мірзо Турсун-заде, голова радянського Комітету солідарности, і Джандильдин, перший секретар компартії Казахстану. За ним пішов ряд промовців, „представників” азійських республік СРСР. Всі вони на різний лад вихваляли „безкорисливу допомогу”, яку їхні народи дістали від керівництва КІРС і від „старшого брата”. Ряд промовців наголошували на тому, що старший брат приніс їхнім народам культуру, будував шляхи, великі споруди і нові міста. Як же можна обвинувачувати режим КІРС в колоніалізмі, коли він дав азійським народам такі широкі можливості розвитку!

Такі промови лунали 8-9 травня з трибуни другої Бакінської конференції. Одночасно, 8-9 травня, в газетах „Бакинський рабочий” та „Едабиат і инджесанат” з’явилася стаття азербайджанського поета Расула Рзи про колоніалізм: „Звичайно апостоли колоніалізму хваляться, що приносять цивілізацію у відсталі країни: будують дороги, будинки, розроблюють багатства надр, і т. д. Але ми добре знаємо, що насправді означає ця „цивілізація”. Коли колонізатор будувати дорогу, то лише на те, щоб йому легше вивозити награбоване добро. Якщо розробляє надра, то на те, щоб ще більше придушувати тіло й дух поневоленого народу”.

Расул Рза очевидно писав про колоніалізм західний. А щоб у цьому ніхто не сумнівався, нагадав, що за останні 50 років колонізатори вивезли з Південної Африки 40 тонн діамантів і понад 18 тисяч тонн золота. Але азербайджанці, які читали статтю, думали про інший колоніалізм. Вони мусяли собі пригадати, що, за свідченням самого Хрущова, з Азербайджану до Москви вивезено понад 700 мільйонів тонн нафти.

Недавно київські економісти обрахували, що Україна передає під видом податків через бюджет УРСР всесоюзному урядові приблизно чотири мільярди карбованців річно — „на будівництво комунізму” (це приблизно 4,4 мільярди доларів). „Будівництво комунізму” — так милозвучно називають сьогодні колоніальну експлуатацію України.

1963 року в Києві у видавництві Академії наук УРСР вийшла книга „Національний дохід Української РСР в період розгорнутого будівництва комунізму”. Це колективний труд, над яким працювало 25 економістів під керівництвом О.Нестеренка. Завдання книги дуже похвальне з погляду „радянського патріотизму”: довести цифрами, як „у період розгорнутого будівництва комунізму” зростає національний дохід УРСР, зростає добробут громадян української республіки і як розширюються її права в економіці і в фінансах.

Щоб визначити, якого „широкого розмаху набрала взаємна допомога союзних республік” на основі „ленінської національної політики”, автори книги зробили „Баланс фінансових взаємовідносин Української РСР з союзним бюджетом”. З цього балансу виходить сума, яку УРСР через республіканський бюджет передає бюджетові СРСР, і що від цього останнього вона дістає назад (стор. 151):

(цифри в мільйонах карбованців)

	передано	отримано	сальдо
1959	4809.1	922.4	3886.7
1960	5288.8	1113.0	4175.8
1961	4916.8	1252.0	3664.8

Щоб ці цифри не кричали про економічну експлуатацію України, автори дають таке пояснення: „Із балансу видно, що сальдо по фінансових взаємовідносинах Української РСР з союзним бюджетом за 1959-1961 рр. складалося на користь Української РСР” (підкреслення моє — М.Д.) — При цьому автори зазначають, що баланс неповний, бо вони не мали всіх даних щодо підприємств України, які є підпорядковані союзному урядові, і не мали ніяких даних про доходи з транспорту (залізниці і т. д.) України, який цілком перебуває під союзним керівництвом. До цих завваг треба додати: рес-

УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА В ДІЯСПОРІ

Проблема української культурної політики в Вільному світі стає актуальною. Вона починає переходити із стадії імпровізації у стадію розумової аналізи і передуманих плянів та починів. У двох попередніх числах „Листів до Приятелів” читачі познайомилися з думками проф. В.Кубійовича до теми культурної політики української діаспори. — 28 і 29 березня відбулася в Торонто Сесія для справ української культури. Сесію організувала Комісія для виготовлення проекту української виховної системи в діяспорі, очолювана проф. З.Зеленим, як головою, і панею Ц.Палів, як секретарем. Ця Комісія працює при Головній Управі Об'єднання Педагогів Канади і Шкільній Раді УККА.

Перед нами тексти тільки кількох доповідей, виголошених і дискутованих на Сесії. Масмо надію, що ці цінні матеріяли, в належній редакційній обробці, вийдуть окремою публікацією. Тоді повинна

публіканський бюджет — тільки один з багатьох каналів, якими метрополія витягас величезні скарби з України. Величезні суми йдуть безпосередньо в союзний бюджет, величезні суми замасковано під видом цін на харчові продукти і товари масового споживання. Автори книги тільки натякнули, що розподіл національного доходу відбувається також через „механізм цін”. Це ж загально відомий факт, що в цінах на продукти і товари масового вжитку схований посередній податок — такий високий, якого не знає найбільш експлуаторська система капіталізму. З другого боку метрополія забирає величезні маси добра, яке дають надри і заводи України, по цінах, багато нижчих їхньої вартости. „Україна постачас іншим республікам продукцію, ціни на яку встановлені нижче від вартости” (152). Через те на Україні є „чимала кількість планово-збиткових підприємств... с навіть збиткові (дефіцитні — М.Д.) цілі галузі господарства (наприклад, вугільна промисловість)” (168), також залізородна промисловість збиткова (209).

Книга дає багато даних, як зросли республіканські бюджети за рахунок союзного: „Витрати по державних бюджетах всіх союзних республік з 17,6 млрд. крб. в 1956 р. зросли до 44,8 млрд. крб. у 1962 р., або більше ніж 2,5 разів”, тобто 250%, тимчасом бюджет УРСР зріс тільки на 81% (151-2). Подібне явище автори стверджують в іншому зв'язку: „Спостерігається яскраво виражена тенденція до збільшення відрахувань від податку з обороту в державні бюджети майже всіх союзних республік, за винятком Української і Латвійської союзних республік” (136). А податок з обороту становить головну позицію в республіканському бюджеті. В випадку України „понад 2/3 податку з обороту надходить у союзний бюджет, а близько 1/3 — у державний бюджет республіки” (138).

Книга „Національний доход...” була „розрахована на широкі кола читачів”, — так гадали автори. Але хтось рішив інакше і вона вийшла накладом 1.000 примірників. Така книга, не зважаючи на відданість авторів справі комунізму, не повинна піти в широкі кола читачів.

Михайло Добрянський

розгорнутися ширша дискусія, зародком якої хотіли б ми вважати дискусію на Сесії в Торонто.

Особливо цінною, і змістом і систематичним оформленням, вважаємо доповідь д-ра Всеволода Голубничого (Нью-Йорк). Її думки лягли в основу „Ствержень Сесії”, розісланих до редакції. Тема доповіді: Суть української культури і українська культура в діаспорі. Автор присвятив багату увагу проблемі культурної асиміляції, яка загрожує діаспорі, і засобам протидії цій небезпеці. Кілька фрагментів, що їх друкуємо, мають метою дати читачеві уявлення цієї продуманої праці нашого вченого.

Українська національна культура. Її динаміка.

... Українська національна культура є тим, чим вона кожночасно є постільки й доти, поскільки й доки люди, що є українцями, вважають її своєю й інші її так звать. Люди, що так чи інакше, свідомо чи несвідомо, визначають себе українцями, або становлять собою групу, яку інші звать українською, є тією спільнотою, що зветься українською нацією. А кожночасна культура української нації й є українською культурою... Було б невірно висукувати якісь окремі специфічні риси чи прикмети сучасної української культури і вбачати в них суть всього. В таким разі культуру визначилося б статично, а в наслідку, як тільки наставали б якісь зміни в тій чи іншій специфічній прикметі, яку було визнано суттєвою, роблено б висновок, що українська культура, мовляв, пропадає, вмирає, зливається тощо. Щоб цієї помилки не зробити, слід врахувати історичний досвід. Фактом є, що багатьом минулим поколінням українців здавалося, що коли та чи інша прикмета культури їх часу відмирала, зникала, чи була ворогами зруйнована, то — мовляв — уже наставав і кінець Україні, українській нації й її культурі. Однак, у дійсності, Україна ще й досі не вмерла, а тільки змінилася. Немає підстав думати, що вона вмере незабаром чи в якомусь там визначеному майбутньому, хоч немає теж і сумніву, що вона зміниться, як змінялася досі...

В кожен час українська національна культура визначена потребами й вартостями більшості членів української нації. Склад цієї більшості змінюється з бігом часу, бо змінюються покоління. Змінюються з часом також потреби, оцінки, смаки. Однак, доти, доки існуватимуть люди, що зватимуть себе українцями, доти й існуватиме й окрема національна культура українців. У цьому суть української культури, а не в тому, в якій змінній формі ця суть кожночасно виступає.

... Статичної, незмінної культури немає й тепер, і не може бути. Кожна культура від самої своєї природи — динамічна і змінна в часі і просторі, бо вона всеціло залежить від людей, що є її носіями і творцями... А люди змінюються безупинно як протягом свого життя, так і ще більше від покоління до покоління. Культура кожної нації весь час знаходиться в процесі еволюції, змін, в стані переходових метаморфоз.

Вигляди довготривалості української культури в діаспорі

Можливі тенденції розвитку асиміляційних процесів української еміграції можна проаналізувати тільки приблизно, бо бракує потрібних статистичних даних. За обчисленнями проф. В.Кубійовича, в цілому на еміграції, зараз перебуває коло 2,1 мільйона українців,

але „бiльша частина їх" вже не користується українською мовою. Поскiльки нас тут тепер цiкавлять тiльки нацiонально свiдомi українцi, якi ще належать до української культури, припустiмо, що їх тепер лише 500 тисяч.

Спробуємо зробити кiлька розрахункiв, щоб знайти приблизну вiдповiдь на питання, скiльки ще часу може проiснувати нацiонально свiдома емiграцiя в умовах вiдсутности допливу нових сил iз України. Для цього мусимо насамперед зробити приблизнi обчислення вiкового складу 500-тисячної емiграцiї. З деякими поправками можемо припустити, що вiковий склад емiграцiї подiбний до вiкового складу населення УРСР, виявленого переписом 1959 року. Тодi вiкова структура емiграцiї вийде такою:

До 16 рокiв	135.000
16-24 рр.	85.000
25-34 рр.	85.000
35-44 рр.	75.000
45 рокiв i вище	120.000

Разом500.000

Поскiльки аналізуємо тут нацiонально свiдому частину емiграцiї, можна думати, що яких 98% людей понад 16 рокiв залишаться так чи iнакше українцями до кiнця свого життя. З молодi вiком до 16 рокiв, припустiмо, цiлковито асимiлюється 50%, що є мабуть надто високим вiдсотком. Припустiмо теж, що iмовiрна середня тривалiсть життя людини становить 68 рокiв. Тодi навiть не враховуючи природнього приросту (другого й третього поколiння — дiтей сучасного поколiння) вийде, наприклад, що за двадцять п'ять рокiв вiд нинi, тобто коло 1990 року, на емiграцiї ще буде понад 300 тисяч нацiонально свiдомих українцiв сучасного нам поколiння. Якщо далi припустити, що з другого поколiння неасимiльованими, тобто зв'язаними з українською культурою, залишаться, скажiмо, тiльки 30% та з третього, скажiмо, 10%, що мабуть є максимально допускарьним темпом асимiляцiї, то й тодi не може бути сумнiву, що за 50 рокiв вiд нинi ще збережеться у зв'язку з українською культурою коло 100 тисяч емiгрантiв.

Є це мабуть мiнiмальнi числа збереження української емiграцiї, числа, якi при вiдповiднiй органiзованiй виховнiї дiї можна, певно, i побiльшити. Поруч з тим, ледве чи може бути сумнiв у тому, що на протязi наступних 50 рокiв ситуацiя на Україні змiниться принаймнi настiльки, що емiграцiя зможе мати з нею широкий зв'язок, який напевне живитиме українську культуру на емiграцiї та сприятиме її збереженню. Таким чином, можна твердити з великою мiрою певности, що українська культура на емiграцiї ще має великi можливостi iснування i довге майбутнє. Інша справа, який вигляд i якi форми матиме та культура. Це залежатиме вiд дiї самої емiграцiї.

Почуття меншециннiости — причина асимiляцiї. Методи протидiї.

Проф. Iгор Шевченко дав таку влучну дефiнiцiю умовнiв потрібних для того, щоб асимiляцiя стала неминучою: „Тiльки сприйняття одним iз партнерiв — свiтогляду другого партнера як вищого, робить процес асимiляцiї цiлковито можливим". Іншими словами, тiльки ко-

ли в світогляді людини переважає її власний комплекс меншевартості, піддається вона асиміляції цілком. Це ствердження треба б покласти як наріжний камінь у будь-яку програму українознавчого виховання еміграційної молоді, якщо така програма справді покликана на те, щоб протистояти асиміляції.

Покоління еміграційної молоді, що України ніколи не бачили, приходять до українських виховних організацій та шкіл українознавства якщо не з готовою думкою, що українство є слабшим і менше вартісним у порівнянні з Америкою чи Канадою, то принаймні з підозрою, що так є. І це явище природне. Спринжене воно не тільки культурним рівнем родин, з яких походить ця молодь, частою неспроможністю батьків сказати дітям, чим Україна не гірша й не нижча за Америку; а й тим, що й об'єктивний факт політичної несаможитності України породжує певний сумнів в її життєздатності, як і тим, що молодь часто зовсім неясно, для чого вона справді має неасимілюватися й залишатися приналежною до української національності. В майбутньому, очевидно, чим далі, тим більше молодь приходитиме до українських шкіл та виховних організацій з отакими думками, і тому, якщо ті школи й організації не виявляться на рівні, щоб переконливо відповісти на ці питання і розсіяти сумніви, із спроб зберегти українську культуру й національну приналежність на еміграції нічого доброго не вийде.

Ось чому слід вважати абсолютно необхідним, щоб українська виховна система поставила собі за центральну мету переконливо знищувати й розбивати всі можливі елементи комплексу меншевартості, з якими молодь приходять до неї. Для цього насамперед потрібно, як вже сказано вище, молодих двомовних і двокультурних учителів, які власне порівняльною методою могли б найкраще вирівняти культурні комплекси. Але це ще справа майбутнього. Що потрібно вже сьогодні, так це те, щоб образ України, що малюється перед очима молоді, не зображав Україну вже в її перших, зовнішніх ознаках занадто примітивною й відсталою, „недорозвинутою“ країною в порівнянні з Америкою чи Канадою. Абсолютно необхідно уникати ідеалізації українського села й його побуту, тих хат під солом'яними стріхами чи гуцульською Гонтою, а навпаки треба наголосувати, що сучасна українська цивілізація (тут її можна виділяти і відмежовувати від культури як такої) з усіма її виявами — великими модерними містами, потужною індустрією, механізацією тощо — нічим не поступається в засаді тому всьому, що еміграційна молодь бачить в Америці чи Канаді. При цьому варт додати певні інформації про політичний режим на Україні, низький рівень споживання населення, тяжку працю тощо, але й це треба робити так, щоб воно не породжувало в думках молоді сумніви в життєздатності, силі, vitalності української нації.

Далі, при викладі української культури — літератури, мистецтва, музики — слід не перебільшувати наголосу на культурі народній, на фольклорі та етнографії, бо це теж призводить до уяви про Україну, як про щось подібне до Африки, яку наша молодь щодня бачить на телевізії, чує по радіо, вивчає в середній школі. Необхідно посилювати наголос на клясичності й розвинутості української культури, порівнювати українську літературу з американською чи англійською, вказувати на українські опери, малярство, скульптуру, архітектуру, весь час при цьому порівнюючи їх з чужими відповідниками

„МУЗИКА В ПРОЦЕСІ ПОСТАВАННЯ“ НЕЗВИЧАЙНІ СЕРПОЗНІ КОМПОЗИЦІЇ

*„How sour sweet music is
When time is broke
And no proportion kept.“
William Shakespeare*

Деякі консерватисти твердять, що модерна музика — це зовсім не музика, і що це ніяка новість. Ця стаття ані не схвалює музичний авангард, ані не знецінює нових глукань у музиці. Численні приклади повинні тільки довести, що радикальні спроби відламуватись від традиційного музичного пня існували вже давно і зовсім схожі на сучасні твори т. зв. модерної музики. Чимало творів зовсім серйозних композиторів визначаються таким особливим характером і нечуваною формою, що багатьом видаються простими жартами, які з мистецтвом нічого спільного не мають.

Вище подана цитата свідчить, що Шекспір, або вислухував чимало кепських музикантів англійських театрів, або по-своєму оцінив якусь „прогресивну“ композицію. Josquin des Pres (1445-1521) написав для французького короля Людовика 12-го канон із частиною, в якій виступає тільки одна довго витримана нота. Король зовсім на музиці не розумівся і щедро винагородив композитора. Були й пізніші спроби писати композиції на одну ноту. Пирсел (1659-1695) написав „Фантазію на одну ноту“; Бетовен (1770-1827) у 2-ій част. 7-ої симфонії повторяє ту саму ноту 12 разів; Ф. Мендельсон (1809-1847) в однім мотеті написав однотонну партію для свого швагра, який був дуже немuzикальним малярем. П. Корнеліуса (1824-1874) пісня „Один тон“ складається з одної ноти повтореної 80 разів під аккомпаньямент вічно модулюючих акордів. Врешті еспанський композитор Джейм Пагісса (1880 —) скомпонував симфонічний твір „Монодія“ зложений з октав та унісонів.

У класика В. А. Моцарта (1756-1791) є т. зв. „Квартет дисонансів“ К 465, якого нечистий початок став предметом полеміки між музикологами. Чиста тоном, але незвичайна формою — композиція Петра Раймонді (1786-1853) виставлена з успіхом в Римі, серпень 1852. Це — лірична ораторія зложена з трьох окремих ораторій: „Потіфар“, „Йосип“ і „Яків“. Ці ораторії можна виконувати окремо, але теж і разом, як це зробив композитор Раймонді. Стоячи перед великою партитурою розміром 5 x 5 стіп, він диригував трьома диригентами, які в свою чергу проводили своїми ансамблями. Раймонді є теж автором 64-голосової фуґи на 16 чотироголосних хорів, але

ми та показуючи на тлі цього порівняння українську ориґінальність, українські національні прикмети і якості.

Так само і в викладах історії України треба переміщати наголос із козацької та стрілецької чи повстанської романтики на більш політичну, більш серйозну аналізу причин і обставин українських політичних неуспіхів, бо вони, а не романтика, важать тепер більше на умі сучасних поколінь еміґраційної молоді, особливо тієї, що ходить до американських середніх шкіл.

всі його твори (м. і. 62 опери, 29 більших творів як балети й ораторії, 6 Літургій, 4 Панахиди, сотні скомплькованих фуг) сьогодні забути.

Т. зв. „звукові ефекти” стрічасмо часто в музиці. Вже в одній оркестровій партитурі Мусарда (1793-1859), в одному місці автор вимагає, щоб виконавець схопив крісло, на якому сидить, і тріснув ним об землю. Новітня музика часто використовує нові засоби: громова машина в „Альпейській симфонії” Ріхарда Штрауса (1864-1949); гармата й дзвони в „Увертурі 1912 рік” Чайковського (1840-1893); спів соловейка в симфонічній сюїті „Сосни Риму” Респігі (1879-1936); гавкіт пса в балеті „Неймовірний флейтист” В. Пістона (1894 —); фабрична труба в 2-ій симфонії Шостаковича (1906 —); молоток і багато порцелянових тарелів в „Автомобільнім випадку” Гаролда Дейвідсона (20 ст.); спів пташок у „Пташиній симфонії” Джеймса Фесета (20 ст.), коментатора Нью-Йоркської Фільгармонії, який в Орнітологічнім відділі Корнельського університету награв 17 різних птахів і відгравав їх опісля різними швидкостями магнетофону. Вживають і сирени та автомобільних трубок, як нпр. у творі Вернера Дженсена (20 ст.) „Новий рік у Нью-Йорку”, де в одному місці в партитурі зазначено: „всі, не заняті інструментами, кричать „ад лібідум”: „Happy New Year!” Наприклад, до партитури „Лоренс оф Ерейбія” (композитор, молодий француз — Моріс Жар) увійшла партія спеціального електричного фортепіану, щоб вірніше віддати екзотику й безмежність пустині. Т. зв. „атомова музика” — це витвір французько-американського ультрамодерніста Едгарда Варезе (1885 —). В його творі „Іонізація” „грають” такі „інструменти” як ковадла, молотки, сирени, і ін. представляючи атомову реакцію. Український щоденник „Америка” з 21. серпня 1959 подав: „Один англійський композитор написав тепер симфонію на велику оркестру, що представляє смаження поросяти. В музиці чути, як шкварчить сало і шипить товщ, що падає в полум'я.”

В цікавій книжці Н.Слоніського, *This and That about Music* на ст. 181 автор пише про піонерів „шумної музики”. „Правдиві апостоли й мученики шумної музики були італійські футуристи, які діяли коротко перед 1-ою світовою війною. Їх провідник, Люджі Русоло (1885-1942), до речі, зазначений у багатьох музичних і образотворчих довідниках як експериментатор, видав книжку „Мистецтво шумів” (тепер бібліографічна рідкість), в якій з'ясував теорію шумної музики. „Ми маємо багато більше присмности” писав він „від ідеального поєднання гуркоту трамваїв, моторів, шумів мас народу, ніж з „Ероїки” чи „Пасторальної симфонії”. Традиційну симфонічну оркестру Русоло пропонував замінити ансамблем шумів з такими ефектами як грім, грюкіт, плюскіт, рик, свист, сичіння, хрюкання, шепіт, мимрення, крики, шелест, бриніння, вереск, стогін, виття, хлипання, і багатою резервою інших шумів. Перед тим як дати концерт футуристичної музики в Парижі (квітень 1914), Русоло та його однодумці відбули боксерський курс, який їм дуже припався. Бо підчас виконання „Четверної сітки шуму” публіка почала загрозливо наступати на виконавців. Футуристи, готові на все, поділили свої сили — одні даліше маніпулювали машинеріями, продукуючи грім, виття і т. п., а другі відбивали наступ публіки так успішно, що одинадцять осіб відвезено до шпиталю. Футуристи втекли з усіма машинами і лише з кількома синяками.” Ферручіо Бусоні (1866-1924)

зраджус вплив футуристів; його першу симфонічну поему критики порівнювали до „циклону, який прорвався через великий склад бляшаних виробів, знищив 2 чи 3 фабрики динаміту з диким результатом і завалив 6-поверховий магазин порцеляни.“

Чи Вам колинебудь здавалося, що Ваше радіо зіпсувалося і не відбирає музики якслід? В більшості випадків можете бути спокійні; це надавали музику Стравінського, Гіндеміта або Шенберга. Кажуть навіть, що при слуханні музики Стравінського старші глузуваті люди з допоміжними слуховими апаратами виходять із залу і прямують до крамниць заміняти апарати, мовляв, добре не служать. Варто згадати про перше виконання балету „Обряд весни“ Стравінського, яке відбулося в Парижі рік перед наїздом несамовитих італійських футуристів, 28. травня 1913. Участь у балеті брали першорядні сили: диригент — П'єр Монте, хореограф — Ніжинський, декорації й костюми — Н.Реріх, імпресарію — Діагілев. Можна було припускати, що ця прем'єра буде записана в історії великими літерами. Її дійсно вписано в музичні аннали, але не так як думалося. Після перших тактів музики із залу почулися голоси протесту, сичіння, а далі пряме гукання й крик, щоб припинити балет. Дикі ритми, настирливі дисонанси, шалені мелодії викликали спротив консервативної публіки. Рейвах зовсім заглушував гру оркестри, танцюристи продовжували рухи хаотично без зв'язку з музикою. Балет врешті припинено, але люди ще довго метушилися, а зімлілих дам виносили із залу. Сам Стравінський нервово розхорувався і 6 тижнів був у санаторії.

Англійський поет Альфред Нойс написав в 1920-их роках вірш „Баль з нагоди побіди“, в якому зганив розбавлений світ за те, що він забув тих, що впали у війні. Композитор Ернест Шеллінг, сам колишній вояк, написав до цього вірша музику, яка виразно підкреслювала задум поета; між ритмами вальсу, танга й фокстрота чути звук сурми, національні гімни, поклик до зброї, марш надходячого війська, гуркіт літака. Твір кінчається інтернаціональною мелодією званою між українськими пластунами як „Ніч вже йде“.

Відомий музичний теоретик Джозеф Шіллінгер (нар. у Харкові, 1895) komponував музику контрапунктом 3-ох голосів до кривих біржі Нью-Йорк Таймса, з ринку збіжжя в Чикаго, цукрової трощі в Джорджії, і кукурудзи в Небрасці. Шіллінгер теж подвоював інтервали у фугах Баха, продукуючи „дебюссівські ефекти“. Гейтор Віла-Лобос використовував у своїх творах чимало звуків птахів і звірів рідної Бразилії. Він теж зоркестрував вид хмаросягів Нью-Йорку і цю композицію виконано на Світовій Виставці 1939 (в Нью-Йорку). Популярний між молоддю Ленард Бернстайн, композитор творів на тему життя підлітків, може навіть тепер, в порозумінні з Стравінським, працює над новим твором американської дійсності „Thunderbird Suite“.

Ріхард Штраус писав раз до Гіндеміта: „Чому komponуєш атонально? Ти ж маєш талант!“ Атональна музика або музика системи 12 тонів — писана в неозначеній тонації. Ця система відкидає традиційну перевагу таких ступнів гама як тоніка, субдомінанта чи домінанта і за зовсім новими законами вживає однаково 12 пів-тонів хроматичної скали. Звук атональних творів — доволі дивний, з химерними кольорами, і подекуди робить враження музики з іншого світу. Атональна музика з'явилася з початком нашого століття, але

мало хто знає, що побіч німця А.Шенберга (1874-1951) і американця Ч. Айвза (1874-1954) першим писати атонально почав українець Микола Рославець (нар. 1881); замітна соната на скрипку з фортепіано, 1913 р. Деякі камерні твори Рославця зберігас проф. Р.Придаткевич, ЗДА, але численні симфонічні твори й кантати Рославця мабуть не збереглися. Сам композитор пропав на засланні околo 1930 р. Атональні твори komponував теж В.Лятошинський („Перша фортепіанова соната”, 1924 і інші твори 1925-29), А.Рудницький („Варіаційні студії” на фортепіан, 1924), М.Колесса („Фортепіанові варіації”). І сьогодні існує на Україні ця течія. Її представники це: Володимир Губа, Ігор Блашков, Леонід Грабовський і Валентин Сільвестрів. Два останні — це учні Лятошинського. Як подас нова праця Українська музика А.Рудницького, ст. 230, з творів Сільвестрова замітний „Фортепіановий квінтет” виконаний вперше на З'їзді Композиторів у Києві, 1962. Настанова Москви до цієї течії, як і до всіх нових ідей в Україні — ворожа. Про це повідомляли радянські часописи, як теж Гамбурзький тижневик „Ді Цайт” з 6. грудня 1963. До цікавих, хоч іншого роду, експериментів належить Н.Нижанківського (1893-1940) диригування хором біля фортепіану з натиснутими педалами. Спів хору мав відповідно впливати на вільні струни інструменту, викликаючи їх звучання.

Відколи удосконалили магнетофон (тейпрекордер), велике поширення дістала т. зв. „електронна музика”. Магнетну ленту легко редагувати і це уможлиблює „компонувати” твори зложені з шумів, або комбіновані композиції з інструментальною музикою і звуковими ефектами. Особливо поширені твори на перкусійні ансамблі з домішрю електронно записаних звуків. Цей рід музики увійшов уже в репертуар відомих симфонічних оркестр. Ось кілька прем'єр в 1964 р.: 30 січня Нью-Йоркська Фільгармонія під кер. Ленарда Бернстайна виконала Е.Варазе „Композицію на не-струнну оркестру і магнітну ленту” та прапрем'єру М.Давідоського „Контрасти ч. 1” для струнної оркестри й ленти. 6 лютого Л.Бернстайн диригував композиціями Джана Кейджа, а музика Мартина Фельдмана базована на цілком випадковій співгрі інструментальних і електронних компонентів. 1 березня в Бофало відбулася прем'єра „Моменту” Карлґайнца Штокгаузера; Фільгармонією Бофала диригував композитор, який теж „мав на голові” солістку сопрано М.Арройо, хор Стейтового Каледжу в Потсдем і електронні звуки. 21 квітня Симфонічна оркестра Ірі, Пенсильвенія, під кер. Джана Сеннела, виконала Отто Люнінга „Синтезу для оркестри й електронного звуку”. За новими відомостями, до електронної музики починає звертатися молоде покоління композиторів України. Чи ці твори писані в українському дусі (отже чи відтворюють з високою вірністю такі „національні звуки” як скрипіт перелазу чи гудіння хрущів над вишнями) — покищо невідомо.

Хто знає як оформиться музика будуччини? Чи дальше творитимуть на системі пів-тонів Шенберга? Чи продовжуватимуться експерименти над музикою чверть-тонів чеха Алойза Габи, — музикою, яка відкрила новий світ гармоній, але створила майже непереможні труднощі правильної інтонації?

Куди ж прямує розвиток музики? Відповідь на це питання дасть будуччина. Але на основі історичного досвіду можна сподіватись, що правдива творчість не мусить боятися оцінки будуччини. Скоріше

3 КНИЖКОВИХ НОВИН

НОВИЙ РОМАН ДОКІ ГУМЕННОЇ

Докія Гуменна — це видатна поява в нашій літературі. Письменниці дев'ятнадцятого сторіччя, як Кобринська, Кобилянська, Малицька йшли за гаслами західньо-європейського руху емансипації. Гуменна пішла далі у своїх амбіціях — вона відважно ставить жінку вище від чоловіка; вона просто заявляє, що жінка — це найдосконаліше творіння, призначене будувати і вирощувати все, що найкраще на землі. Це не лише письменницькі амбіції Гуменної; це її життєва філософія.

Із вивченою спеціальністю археолога Гуменна поринула у давні передісторичні часи Трипілля і там віднайшла той первовзір жінки, що став для неї ідеалом. З вірою у найвищий правопорядок матриархального суспільства Гуменна не могла знайти ні визнання, ні догідних умовин для своєї творчої праці в Україні під совєтським режимом. Почала вона свою літературну творчість ще в 1924 році, оформлюючи себе в рамках літературної організації „Плуг”. За деякі надруковані твори зазнала гострої критики за неспівзвучність із радянською дійсністю. Щойно вийшовши на еміграцію, Гуменна — хоч їй вже було тоді 40 років — насправді почала свою літературну діяльність. В Австрії, а потім у ЗДА письменниця видала дванадцять книжок, здобуваючи собі визначне місце в нашій літературі. В Австрії вийшов друком її великий роман у чотирьох томах „Діти чумацького шляху”, в якому на широкому тлі підсовєтського побуту в роках 1920-1930 розказує письменниця про долю кількох селянських родин. Цей твір — це селянська епопея і він знайшов собі шпирокого читача і признання критики. Теж в Австрії видала Гуменна збірку оповідань „Куркульська вілія”.

У Гуменної не лише бойовий світогляд жінки — передової істоти, але теж і бойовий характер, як і пристало на людину, що пропагує жіночу вищість. Майже єдина із усіх наших письменників вона зуміла зорганізувати собі скромні умовини для письменницької праці. На терені Америки вона написала і видала друком десять книг. Це — психологічна повість „Мана”, повість-вигадка на основі археологічних даних про трипільську культуру „Велике Цабе”, подібного ж жанру фєсрія „Епізод із життя Європи-Критської”, роман-хроніка про Київ у воснний час „Хрещатий Яр”, збірка оповідань „Жадоба”, збірка новель і нарисів „Серед хмаросягів”, дві книги репортажів: „Багато неба” і „Вічні вогні Альберти”, та й врешті останній твір, що щойно появився: роман „Скарга майбутньому”.

Чи пізніше, все справді творче і глибоке, все цінне, буде прийняте і схвалене, так як це було з Бетовеном, який за життя для багатьох був незрозумілий, або як було з Дебюссі, що через новаторство коло 90 років тому мусів виступити з консерваторії. І навпаки, все штучне, надумане, мілке, зроджене із снобізму — безслідно забудеться. За словами сучасного американського композитора, А. Копленда: „Музика завжди в процесі поставання”.

Роман Савицький, мол.

Новий роман „Скарга майбутньому” яскраво репрезентує і світогляд і літературну манеру Докії Гуменної. Це — за нотаткою самої письменниці — книга, що хронологічно попереджує роман „Хрещатий Яр”. Тут зустрічаємо героїню „Хрещатого Яру” Маріянну ще в довільні часи, коли вона починає пробиватися у життя. Маріяна — це та сама героїня, що вірить у вищість жінки, що шукає у житті інтелектуальних і моральних височин. Книжка написана розповідним жанром, легко, мов репортаж. Цікавий сюжет, позитивний герой, плавна розповідь — це атрибути нової книги, що напевно знайде широкого читача і здобуде собі признання, як і попередні книги Гуменної. Свою книгу, що вийшла у Шевченківський рік, присвятила письменниця „150-річчю безсмертного духового батька народжених і прийдешніх українських поколінь, Тараса Шевченка”. Цей дар прийшов у шістдесятліття самої письменниці, яка — хоч і не відзначає свого ювілею — прийшла у свою річницю з поважним літературним надбанням. Бажаємо нашій письменниці ще багатьох успіхів.

(ОТ)

ПЕРЕКЛАДЕНІ УКРАЇНСЬКІ КАЗКИ

(*Ukrainian Folk Tales*, переклад пані Марії Галун-Блок, ілюстрації Якова Гніздовського, в-во Coward — Mc Cann)

В багатьох відношеннях народню казку так тяжко пересаджувати на чужу землю, як і поезію. Характерний тільки даному народові гумор, сконцентрована до епіграмних висловів народня мудрість, тонкі психологічні властивості народу, історичні наверствання та зв'язаний з географічним місцем осідку кольорит, — всі ці властивості, що століттями передавалися від покоління до покоління і одночасно збагачувались, звичайно чужі іншим народам (особливо так далеко віддаленим світам як український і англосакський) і тому тяжко знайти синоніміні ідіоматичні засоби, також також віддати всі нюанси психології, народнього гумору та мудрости.

Пристаючи до перекладу 12-ти українських казок (користуючись збірками І.Рудченка та Марії Лукіяненко), пані Галун-Блок мала, з однієї сторони, зв'язане з українським світом дитинство, тобто глибше відчуття і розуміння української духовости, а з другої сторони, як американська дитяча письменниця, була ознайомлена з мовним та ідіоматичним багатством англійської мови. А це були ті найголовніші рековізи, без яких не можна досягнути добрих результатів у перекладній роботі з народнім матеріалом.

В основному пані Марії Галун-Блок пощастило побороти труднощі, зв'язані з перекладом. Українські казки в її перекладі віддані до такої міри, до якої переклад взагалі дозволяє. Прикладом, як пані Блок передала гумор, тонку іронію і навіть поетичні властивості, може служити єдиний рядок із казки „Котик і півник”:

„Півнику, братіку! Відчини!”

в перекладі: Chanticleer! Cousin dear! Open up!

Тут змінено вислів „братіку” на cousin для кращого музичного звучання (слово brother з накопиченням приголосних не легко вкладається в музичну композицію, хіба дисонансу), додано асонан-

сну внутрішню риму, — а це помагає наблизити переклад до оригіналу і також свідчить про гнучкість перекладача в орудуванні матеріалом. Звичайно, часом трапляються рядки менше щасливі, ось хочби в тій же казці:

„Лисичко, сестричко! Котик не велів.“

перекладено

To-o-ok, tok-tok-tok! The cat has forbidden it.

Ані оте To-o-ok, tok-tok не наближається навіть до поетичного та іронічного „Лисичко,сестричко“, також The cat has forbidden it трохи за шорстке в порівнянні з елегантним і наївним „котик не велів“. Ми свідомі того, що існують різні версії тої самої казки, що одна версія більше сприйнятлива для дітей чим інша, тобто що могло бути багато логічних причин, чому пані Блок вибрала саме цю версію, — але нам здається, що варто було потрудитись і знайти версію, яка мистецьки найсильніша і не поступається багато, якщо йде про сприймання дітей.

Найкраще вийшла казка „Пан Коцький“, в якій дуже добре віддано гумор і психологічні властивості хвалька (які до якоїсь міри спільні всім народам), та казка „Сірко“ (тут знову елементи гуманності затирають і зменшують віддаль між народами); казка „Про бідного вовка“, якому баран живцем повинен скочити в горло, тісно зв'язана з вдачею української людини (з варениками й галушками, що летять до рота; з кравцем, якому ще хоч раз понюхати перед смертю табаки, а тоді вже можна йти і до неба; з мріями попасти хоч в писарчуки і т. д.), і нам тяжко судити, до якої міри вона буде сприйнятлива для американського читача.

Нам здається, що деякі казки згущені до тієї міри (напр. „Журавель і лис“, „Цап і вівця“), що чужому читачеві тяжко буде слідкувати. Може тут треба було б додати в ключевих місцях зворот чи навіть речення, щоб полегшити сприймання. Але це річ дискусійного порядку, і ми її такою й залишимо.

Що нам важче зрозуміти — це трохи одноманітний (з звиринними мотивами) добір. Є в нас багато казок, поетично далеко сильніших, свіжих для американського читача, з елементами чару (чи того, що повініше окреслює англійське слово magic), от хочби „Чарівна сопілка“, які варто було включити. Це зробило б книжку багатішою, різномоднішою, і посилило б чисто мистецьку вартість.

В нашій оцінці першорядне місце під кожним оглядом має графіка Якова Гніздовського. Це один з тих рідких прикладів, де ілюстрації мистецьки перевершують матеріал, який вони ілюструють, у цьому випадку квалітет народніх казок. Графіка ця, як і вся творчість мистця, характерна детальною до нюансів завершеністю і, що з першого погляду вражає як парадокс, відсутністю деталей, які не мають ключового значення і нічого не додають до композицій. І саме це підносить творчість Гніздовського до емблематичности чи символу (що вже перед тим підкреслювалось п. Малюцією і Соловієм). Хочемо звернути увагу на відтворення Гніздовським основних психологічних властивостей українського селянина, що для нас є новим відкриттям в його графіці.

Якщо мова про технічне оформлення книжки, то воно на високому рівні, і це позитивно говорить про видавництво.

Богдан Бойчук

ВІЛЛЯМ ШЕКСПІР

1564 — 1616

Культурний світ вшановує одного з найбільших своїх геніїв, англійського драматурга, Вілліама Шекспіра, у 400-ліття його народження. Щоб скромно приєднатися до поклону, містимо славний монолог Гамлета, в перекладі Юрія Клена, і два сонети, у перекладі Святослава Гординського.

Чи жити, чи не жити — ось питання.
Що для душі шляхетніше: терпіти
всі стріли і каміння злої долі,
чи враз повстати проти моря мук,
ім край поклавши? Вмерти — це заснути.
Не більше. В сон поринути — і край
всім болям тіла й сотні інших мук,
що є спадщина тіла. Це ж мета,
якої прагнеш. Вмерти — це заснути.
Заснуть... А може бачити сновиддя!
Ніхто не відає, яких сновиддів
зазнати доведеться в смертнім сні,
коли ми скинемо земне ярмо.
Оце й спиняє нас: кому ж інакше
була б охота зносити негоди
довженного життя, удари долі,
гнобитилеву кривду і зневагу,
і муки безодвітного кохання,

зухвальство уряду і беззаконство,
і ту наругу, що терплячий труд
мовчазно від негідника приймає!
Кому була б охота це терпіти,
якби він міг оголеним кинджалом
всьому покласти край? Хто тягарі,
підніючи і стогнучи, тягав би?
Страх перед тим, що буде після смерти,
країна та незнана, звідки це
ніхто не повернувся, — це спиняє.
І ми волієм тут терпіти лихо,
аніж пірнути в лихо невідоме.
Так роздум робить з нас страхополохів
і рішення рум'янець прирощений
блідота думки хворої вкриває.
Так наміри потужні і завзяті
у течії своїй звертають вбік,
втрачаючи імення вчинів...

Я кличу смерть, нестерпне вже буття,
Коли достоїнство на жebraх стріну,
І орденем оздоблене сміття,
І справжню вірність, продану злочинно,

І почесть на негідному чолі,
І честь дівочу, стоптану жорстоко,
І досконалість, віддану хулі,
І силу, що кульгає з кожним кроком.

І слово, що йому заткали рот,
І дурноту, що учить, безталанна,
І правду, вивернену назворот,
І доброту на службі злого пана:

Огірчений усім, я б геть пішов,
Та як лишу тебе, мою любов?

Як хвилі ринуть на пінистий берег,
Так до кінця хвилини наші мчать,
Одна за одною мінються шерэг,
Та всі вперед у наступі спішать.

Народини, у повні величавій,
Повзуть у зрілість, що вінчас їх,
І збороти затьми йдуть лукаві
І Час дарів не визнає своїх.

Він ломить квіти, дані юній вроді,
І рие риси на чолі краси,
Сам живиться найкращим у природі
І все, що є — лиш для його коси.

А все ж тобі цей вірш мій, у надії
На майбуття, а Час — хай скаженіс.

ПАМ'ЯТІ СЕРГІЯ ЛИТВИНЕНКА

Життя — короткий сон... Кілька тижнів тому, може три-чотири (хіба це важно? Адже в сні немає „запізно” ні „завчасно”) — зустрічали ми на вулицях Нью-Йорку людину, що спішилась. Кілька слів, і... до побачення. Але кидаючи своє „до побачення”, Сергій Литвиненко не думав про зустріч 24 червня ц.р. на українському кладовищі в Баунд-Бруку... Повен життя, плянів, задумів — він поспішав. Життя — як сон!

Воно почалося для хлопчика з кучерявим волоссям на переломі століть, під сонцем України, на звичайних тоді, вузьких доріжках родинних журб і радостей. Аж поки ці численні особисті доріжки не влилися в широкий і славний, та одночасно трагічний шлях української національно-державної революції. Тоді учень, що ледве закінчив середню школу, стає хорунжим армії Української Народньої Республіки. Коли життя — це сон, то — цей сон був глибоким сном Сергія Литвиненка, що залишив у його душі нестерті сліди.

Дальші дороги Сергія характеристичні для українських діячів культури його покоління. Полон, польські табори, студії в чужій мистецькій столиці, і вкінці поворот на рідну землю. Не ту, що його зростила, але на західні її окраїни, де ще й тоді були якісь, на половину, чи на четвертину, можливі умови людського існування. Сергій Литвиненко оселяється у Львові.

Воїн стає мистцем. Міняється зброя, але не остання мета. Мистець рятуює з українського життя для історії те, що можна рятувати: українську людину, її фізичний і душевний образ, у численних різьблених портретах. Литвиненко стає літописцем наших днів, утриваючи в глині та бронзі образ культурних, політичних і громадських діячів свого часу. В монументах Івана Мазепи, Тараса Шевченка, Івана Франка, Андрея Шептицького — він оживляє великі історичні постаті, у світлі яких проходили дні і труди українських людей сучасності.

Життя — як сон. Та є сні, що неначе поранковий туман у долинах зникають у ніщо. Але життя-сон Сергія Литвиненка залишило по собі вічну пам'ять. Про нього можна сказати словами старинного поета, що не весь він відійшов від нас. Велика частина його залишилася між нами. Вона житиме довго у свіжих споминах-жальях його ближчої і його широкої духової родини; житиме в пам'яті мистецьких організацій, що він їх творив і ними проводив. Об'єднання Українських Мистців Америки, Літературно-мистецький Клуб, утративши батька, чекають своїх добрих опікунів. Коли ж усі, сьогодні живі, свідки праці й творчості Сергія Литвиненка скоряться перед своєю дочасністю, його ім'я — мистця і громадянина — триватиме далі в українській історії.

ВОЛОДИМІР ГІРНЯК

Колонісний УСС, старшина Української Галицької Армії. помер 26 червня ц. р. Похоронений 30 червня у Філадельфії.

Дружині Покійного, Вшан. Пані Галині Носковській-Гірюк, нащому Дорогому Співробітникові, Йосипові Гірюкові, і Всій Родині висловлюємо щире співчуття.

Володимир Джус

помер 19 червня ц.р. у Вест Айсліп, недалеко Нью-Йорку; похоронений 23 червня на місцевому цвинтарі.

Посмертні оголошення від Родини Покійного називають його винахідником і промисловцем, президентом і фундатором Українського Інституту Америки. Але — крім цього — Володимир Джус залишиться ще й символом і свідком того, які несподіванки потужних талантів криються в українському народі. Тільки треба відповідних умов свободи і ширших овидів, щоб вони розгорнулись. Володимир Джус із найнижчих щаблів бідного хлопця-емігранта з Галичини, піднявся на високості фахового знання, технічної винахідливості і добробуту. Кожного, що мав нагоду відвідати великі промислові заклади Володимира Джуса в Вест Айсліп, вражав порядок і організаційна справність підприємства. Їх власник-господар із гордістю опроваджував гостей по залах, верстатах. І гостям передавалася та гордість, що це твір українця, який серед американського конкурентного змагу, починаючи з нічого, добився такого успіху.

Для українського світу Володимир Джус буде також прикладом і доказом, що самим тільки багатством, матеріальним успіхом не можна забезпечити собі довготривалої слави в суспільстві. Ім'я Володимира Джуса-мільонера погасатиме в пам'яті людей. Але його ім'я як фундатора Українського Інституту Америки, який — сподіємось — далі сповнятиме свою шляхетну місію, перейде в історію і кликатиме достатніших українців до наслідування.

Михайло Галібей

помер 27 червня в Овкленд, Каліфорнія. Похоронений в околиці Нью-Йорку.

Титули Покійного — від членства в головних управах українських централ у Львові до членства Національної Ради Західньої Української Народньої Республіки — займають у газетних посмертних оголошеннях кільканадцять рядків друку. Один, може найпочесніший, його титул майже зникає між усіма іншими: —

Михайло Галібей, сам ремісник-підприсмець, — це один із організаторів і чільних провідників українського ремісничого стану у Львові. Це титул наслідника давніх славної пам'яті Львівських Братств 16-17 століть, які неохитно обороняли український Львів проти польонізаційного наступу. Михайло Галібей у нових умовах 20-го століття продовжував цю працю і боротьбу. Улюбленим середовищем його діяльності було „Міщанське Братство“, Т-во „Зоря“. Його постійною журою була освіта dorосту третього стану, ремісничої молоді, бурсами якої він опікувався, верстати праці для якої вишукував. Все це невидні і менше репрезентативні, але більш жертвенні та незвичайно важливі і шляхетні ділянки праці Покійного.

І як колишні члени братств були одночасно опікунами української культури, так і Покійний Михайло Галібей залишився вірним і цій добрій традиції. Справи української культури й її діячів ніколи не були для нього далекими й байдужими. І саме ці його зацікавлення зблизили його до Івана Франка і Івана Труша.

Зразок громадянина, якому не особисті почесті й користі, але українська справа — була головною.

З К Н И Ж О К

ЧУЖІ ПРО НАС

I. Партизанськими слідами

Нещодавно появилася книжка американського автора Чарлза Тесра п. н. „Guerrilla“* (партизанська війна). Автор, професійний дипломат, був після війни кілька років керівником відомих радіопередавань „Голос Америки“, а згодом членом політичних представництв США в Кореї, Зах. Німеччині й Австрії. Освіта в нього військова, він випусник відомої військової академії у Вест Пойнт, під час війни служив як старшина американських парашутних з'єднань і був назначений шефом американської військової місії при партизанському штабі Тіта. Бравши участь у збройній боротьбі сербських партизан, він здобув практичний досвід у партизанській війні, який згодом ще поглибив окремими студіями з цієї ділянки.

Чарлз Теср аналізує у своїй книжці всілякі форми партизанки в різних народів і стверджує, що особливо від другої світової війни оживання цієї форми боротьби помітно зросло. Деякі партизанські армії, керовані комуністами, здобули перемогу над регулярними арміями, як ось у Китаю, Індокитаю та Кубі. Інші стали справжньою загрозою для існуючих режимів, напр., у Греції, на Малайському півострові й Філіпінах, і були переможені тільки у висліді великих та складних військових операцій, сполучених з далекосяглими політичними концесіями. Іде розповідь також про те, як США недавно опинилися віч-на-віч з проблемами партизанської війни у В'єтнамі й у Свинячій Затоці. Наприкінці автор, прийшовши до висновку, що партизанська війна аж ніяк не є винаходом ні монополією большевиків, з'ясовує свій плян створення при міністерстві оборони США окремого департаменту для партизанських збройних сил.

Для українського читача книжка цікава ще й тому, що автор зупиняється також над українською протинімецькою і протибольшевицькою партизанською війною під час другої світової війни і що його оцінка тодішньої політичної ситуації в Україні й наших визвольних змагань більш-менш правильна і — що найважливіше — об'єктивна, чим книжка корисно вирізняється з-поміж більшості того роду публікацій. Ось декілька думок автора про ці справи:

„У сателітних державах комуністи заздалегідь подбали про те, щоб будь-якій потенціальної опозиції не дати можливості початкової конспіративної підготовки, яка є основою всякої успішної партизанки. І на одному тільки терені вони не мали успіху — в самому Советському Союзі, а саме в Україні й Білорусі. Тут, ще під час німецької окупації, націоналістичні елементи пройшли підготовчий конспіративний етап і стали активними партизанами, спочатку проти німців, а коли їх не стало, — проти большевиків.

Ця неспроможність здушити конспірацію в зародку коштувала Кремль дорого: впродовж кількох років після капітуляції Німеччини, націоналістичні з'єднання українських і білоруських партизан продовжували справжню війну проти большевиків. Ховаючись у лісах,

*) Charles W. Thayer. Guerrilla. New York. Harper & Row, 1963, 195 p.

ці з'єднання користувалися підтримкою населення й виконали низку мілітарних рейдів. Та все таки, не одержавши жодної допомоги з-зовні, яка б дала їм можливість розгорнутися у ширші акції, ці з'єднання вкінці-кінців виснажилися і були знищені”.

2. DE UCRAINIENSIBUS NIL NISI MALE

(Про українців ніщо, хібащо погане)

Найбільшою сенсацією в міжнародньому літературному світі є тепер п'єса молодого німецького драматурга Рольфа Гохгута п. н. „Der Stellvertreter“* („Замісник“). Це перший літературний твір молодого (нар. 1931 р.) західно-німецького журналіста, зразу ж відзначений такими нагородами: Berliner Kunstpreis, Gerhart Hauptmann Preis і Young Generation Playwright Award.

П'єса викликала більше суперечок і здобула ширший розголос, ніж будь-який інший літературний твір останніх часів. Завзята дискусія над цією драмою захопила найвидатніших інтелектуалів у всіх країнах, а також церковних провідників усіх віровизнань. Вистачить згадати тільки таких учасників дискусії, як, напр., один з найбільших живучих авторитетів нашої доби Альберт Швайцер, французький католицький письменник і лауреат Нобеля — Франсуа Моріак, колишній гітлерівський в'язень пастор Німеллер, голова колегії кардиналів Тиссеран і свангелицький єпископ Сібеліус, що його називають одним з найбільш шанованих релігійних провідників нашого часу. Усі вони вважали потрібним виступити публічно у справі цієї контроверсійної п'єси. Скорочені версії „Штельфертретера“ (ціла п'єса дуже велика, 352 ст. друку) ставляться перед безчисленними аудиторіями багатьох міст світу, незрад серед палких і бурхливих протестів. Книжкове видання п'єси стало відразу „бестселером“ у Німеччині, а її переклади опубліковані вже в десятках мовах. В англійській мові появились досі два незалежні один від одного переклади під наголовками: „The Deputy“ і „The Representative“. Самозрозуміло, що ці переклади принесли авторові, крім слави, також і не аби-який масток.

На американському континенті, як і скрізь, спалахнула пристрасна дискусія про „Штельфертретера“ в пресі, в радіо й телевізії і з проповідальниць. У скороченій формі п'єса йде тепер на Бродвею. У бібліотеках книжку дістати важко, читачі замовили її на довгий час заздалегідь.

Що ж спричинило таку дивовижну „хапатню“ довкола цієї п'єси? У коментарі до п'єси американський видавець пише:

„Свою відвагою, щирістю й чуттєвою переконливістю книжка осягнула те, в чому не поталанило безлічі інших книжок, а саме: доторкнутися живого нерва християнського сумління. Центральне питання, що його ставить п'єса й довкола якого сконструйована вся її дія, звучить: Чому папа Пій XII, замісник Христа на землі, не

*) Rolf Hochhuth. Der Stellvertreter. Berlin, 1963.

„ The Deputy. Translated by Richard and Dora Winston. Preface by Albert Schweitzer. New York. Grove Press, 1964.

„ The Representative. Transl. with a pref. by Robert D. Mac Donald. London. Methuen, 1963.

виступив з протестом проти масового вбивства жидів у другій світовій війні і тією мовчанкою порушив один з основних принципів християнства?! Розпачливий біблійний крик „Хіба я сторож брата мого?“ сповняє драму моральною наснагою, яка не може не зворушити вдумливого читача”.

Персонажами п'єси є справжні історичні особи, насамперед сам папа Пій XII. Дія „Штельфертретера“ змальовує долю однієї жидівської родини, депортованої з Риму і знищеної у відомому концтаборі Авшвіц. За мотто до свого твору Рольф Гохгут узв'язав цитату з французького філософа Альберта Камюса: „Хто ж ми такі, що сміємо критикувати найвищий духовий авторитет нашого століття? Ніхто, справді, тільки звичайні оборонці духа, які одначе мають право очікувати найбільше від тих, чим завданням є репрезентувати духа.”

Передмову до „Штельфертретера“ написав Альберт Швайцер. Ось його слова:

„У наслідок нашої пасивності всі ми стали співучасниками вини тих часів. До речі, не тільки католицька церква була пасивна, але й протестанська. „Штельфертретер“ є не тільки обвинуваченням історичної постаті, яка взяла на себе велику відповідальність мовчанки. Драма є також поважною осторогою для нашої культури, попереджаючи нас, щоб ми припинили наше потурання жорстокості. Драма Гохгута є сурмою тривоги нашої доби”.

Варто відмітити в цій дискусії цікавий голос французького католицького письменника Фраґуа Моріак, надрукований в американському виданні п'єси:

„Наслідник святого Петра ще й досі не врадував нас ясним і суворим осудом цього розпинання наших „братів у Христі”. Одного дня під час окупації (в Парижі) я просив кардинала Сігарда, щоб він „наказав нам молитву за жидів”, але він тільки розвів руками. Немає сумніву, що окупант міг застосувати нестримний тиск, і немає сумніву, що мовчанка папи і його кардиналів була одним з найбільших тягарів, коли справа в тому, щоб уникнути ще гірших переслідувань. Тим не менше, злочин такого розміру падає в невеликій мірі на відповідальність тих його свідків, які ніколи не виступили проти нього. І не має значення, яка була причина їхньої мовчанки”.

Наведені вище голоси спираються на джерельному матеріалі, тобто їх узято з самого тексту книжки. Але крім них, на увагу заслуговують і дві новинки, взяті з преси, тобто на совість і відповідальність журналістів. І так журнал „Тайм” у ч. за 3 квітня цр п. н. „Відкрите місто — мовчазне місто” пише:

„На Бродвеї спадас завіса після вистави „The Deputy”, а поза сценою продовжуються запеклі дискусії над питанням, що його підняв Рольф Гохгут у своїй контроверсійній драмі: чи повинен був папа Пій XII у 1943 році публічно осудити кампанію Гітлера на знищення жидів. Минулого тижня в Римі кардинал Тіссеран більш або менш погодився з тими католиками, які твердять, що така заява папи не припинила б ґеноциду. Але одночасно він підтримав погляд критиків, що папа, як моральний авторитет, повинен був скласти заяву. 80-літній Тіссеран нагадав одну свою зустріч з папою у грудні 1939 року в папському кабінеті, під час якої він даремно переконував папу видати енцикліку про обов'язок римо-католиків протиставитися беззаконним наказам тоталітарної держави, не на-

зиваючи в енцикліці жидів. Шість місяців після цієї зустрічі Тіссеран написав листа до паризького архієпископа кардинала Сігарда з тією самою пропозицією. Копії цього листа Тіссеран роздав минулого тижня представникам преси, заявляючи при цьому, що він не критикує папи, а тільки римську курію, яка — за його твердженням — мала мовчазне зговорення з Гітлером (в оригіналі: tacit agreement with Hitler), що курія мовчатиме, а за те Рим буде проголошений відкритим містом (тобто не буде бомблене). „Це ганьба, — писав Тіссеран, — і я боюся, що історія висловить докір Святій Столиці за політику, яка була вигідна для неї, але не зробила багато більше. Це надзвичайно сумне”.

З неменш sensationною вісткою виступив український торонтський тижневик „Вільне Слово”, подавши в ч. з 9 травня ц.р. вістку, що папа Пій XII написав енцикліку в обороні жидів і переслав її до краківського архієпископа Сапіги з дорученням, щоб той опублікував її в Польщі. Але кардинал Сапіга відмовився це зробити, побоюючись німецьких переслідувань.

Обидві вістки мало імовірні. Важко повірити, щоб кардинал Тіссеран міг узагалі поставити римській курії такий страшний закид, та ще й на такому форумі, як пресова конференція. Щож до другої вістки, то знову ж таки важко повірити, щоб кардинал Сапіга міг не виконати папського доручення. Але найголовніше, що ніхто, навіть такий завзятий оборонець папи, як кардинал Тардіні, ніде не згадує взагалі про наявність будь-якої публікації папи в обороні жидів, а тільки старається пояснити й виправдати відсутність такого виступу оглядкою на можливість іще гірших переслідувань. Тим то до обидвох цих вісток краще ставитися скептично.

Чи, крім своєї sensationності, драма „Штельфертретер” цікава для українського читача чимось особливим? Чи має вона якесь відношення до українців узагалі? Безумовно так, і хоч це відношення тільки посереднє, але тим не менше цікаве.

Залюбкимо на боці сам факт, що ще на десять років раніше масового нищення жидів у Німеччині було масове нищення українців в Україні. І тоді не тільки ніхто з західних церковних достойників,* але й ніхто з тих, що сьогодні роздирають (слухно) ризи в обороні жидів, не ворухнув пальцем в обороні українців. Не сурмив тоді на тривору Альберт Швайцер, хоч йому вже тоді було п'ятдесят вісім

* Від редакції. Винятком був Віденський архієпископ, кардинал Інніцер. Він звернувся до совісти світу в справі голоду в Україні, і він же дав почин до створення Міжвизнаневого і Міжнародного Допомогового Комітету для голодуючих територій. — З політичних Провідників Заходу треба назвати Голову Ради Ліги Націй, прем'єра Норвегії, Мовінкеля, і особливо — генерального секретаря Конгресу Європейських Меншин, д-ра Евальда Аменде, які виступили в обороні українського населення. Також у Палаті Репрезентантів ЗДА прийнято резолюцію в справі голоду в Україні, у травні 1934 року. — На жаль, усі ті заходи кінчалися резолюціями... The British Daily Telegraph з 9 вересня 1933 року стверджував: „Пилат взяв воду і помив руки”...

Докладніше про це в памфлеті „Organized Famine in Ukraine 1932 - 1933”. — Автор: д-р Микола Галій. Видання Українського Публіцистично - Наукового Інституту.

років, тож був уже людиною дозрілою. Можна було б з приводу такої несправедливості обурюватися, але за час нашої боротьби з Москвою ми звикли вже до байдужого ставлення Заходу, тож не станемо йому й сьогодні дивуватися. Звернімо зате увагу на інший дивовижний факт:

І оборонці, і обвинувачі пани Пія XII згодні в одному: що ніхто з церковних достойників усіх віровизнань під гітлерівським режимом не виступив в обороні жидів. Але ж з такою обороною виступив митрополит галицький Андрей Шептицький. У тому часі митрополит проголосив своє славне послання п.н. „Не вбивай!“ Воно було опубліковане в „Архидієцезіяльних Відомостях“, бо спроби проголосити його по радіо не принесли успіху. Чи цей факт невідомий високодостойним учасникам дискусії, що сьогодні спіхають один на одного вину за свою тодішню мовчанку? А якщо він їм невідомий, то саме тепер найкраща пора, щоб хтось із нас їх про це поінформував. Адже тоді б виявилось, що з-поміж усіх церковних провідників знайшовся таки один, що не побоявся. І той один був українець.

Але чомусь мовчать учасники про інший факт, про який вони повинні знати, бо був він опублікований не в українській, а в світовій пресі. Спомини д-ра Давида Кагана, колишнього головного рабіна для вояків-жидів у польській армії, і спомини Курта Левіна, сина львівського рабіна,* — оповідають про те, як митрополит Шептицький урятував їх від смерті під час німецької окупації у Львові. Коли німецька контрола стала суворіша, митрополит наказав одягнути Кагана в чернечу рясу і виготовити для нього відповідні документи. І не один він переховався в монастирі оо. Студитів на Личакові, та й не тільки в цьому монастирі митрополит давав захист жидам. Наприклад, в унівському монастирі переховувалося понад 100 жидівських дітей. Із зворушенням згадує майор Каган своє прощання з митрополитом (уже по відході німців зі Львова) і його слова: „Не думайте, що я це зробив на те, щоб вас повертати на християнство. Будьте жидом, але жидом чесним, і завжди пам'ятайте, що всі люди на землі це брати і сестри.“

Наприкінці варто звернути увагу на ще один дрібний, але дуже характерний деталь. Згідно з основною напрямною в німецькій післявоєнній політиці автор намагається з усіх сил очистити німецький народ з воєнних злочинів, складаючи всю вину за ті злочини на тих кількох людей, що були тоді при владі. Гітлер, Гімлер, Борман, Айхман — це якісь майже безнаціональні злочинці, і автор уникає називати їх німцями, а коли цього уникнути ніяк не можна, то старається принаймні додати, що, мовляв, нема роду без виродка. Але, погодимось, що таку тенденційність автора можна, якщо не виправдати, то принаймні зрозуміти: вона ж подиктована його патріотичними почуттями. Але зараз інакше виглядає справа, коли мова йде про українців. Тоді німецький автор навіть Хрущова називає українцем, хоч відомо, що він родом росіянин і сам виразно заявляв, що по-

*) Порівн.: Philip Friedman, Their Brothers Keepers. — Crown Publishers, Inc. — New York, 1957. — Ст. 133 і наст., і також: Kurt I. Lewin, Andreas Count Sheptytsky, Archbishop of Lviv, Metropolitan of Halych, and the Jewish community in Galicia during the Second World War, -- в англійських Анналах УВАН, том VII, № 1-2 (23-24), 1959. -- Ст. 1656 і наст. (ред.)

чувається росіянином... Ось приклад: згадуючи у післяслові до своєї книжки про те, що недавно на промисловій виставці в Ляйпцигу Хрущов підніс тост за здоров'я німецького промисловця Круппа, автор раптом патетично вигукує:

„Українець Хрущов, мабуть, забув про долю багатьох своїх земляків, що були робітниками на заводах Круппа під час війни” (ст. 339)

Західній інтелектуал вимагає від „українця” — Хрущова українського патріотизму! Наївність комічна, і трагічна одночасно...

П. Вадимів

ВРИВИ В ДУШУ ЛЮДИНИ

Визначні американські вчені, психіатри і психологи, на нараді в Мічигенському університеті прийшли до висновку, що по всій правдоподібності наука незабаром знайде зовсім певні способи контролювати поведінку і переконання людини при допомозі електричних і хемічних подразників. На думку тих учених, можливості цих винаходів більші ніж дослідів, що привели до створення атомової бомби. Ті самі вчені домагаються фондів для своїх студій, доказуючи, що інакше комуністи випередять Вільний світ у цій діяльності. Dean Saunders, у книжці „Control of the Mind”, висловлює глибокий неспокій з приводу цих відкриттів. Бо—як стверджує психіатр Meerloo Joost, кожне пізнання можна ужити на добро і на зло, і це відноситься і до психології. „Психологія дала людині нові засоби тортур і вриву в її душу.”

На книжковому ринку щойно появилася нова праця відомого американського автора Vance Packard-а, п. з. The Naked Society (Обнажене суспільство), себто суспільство, в якому сучасна цивілізація приводить до знищення приватного життя людини. Завдання книжки — відкрити очі на цю небезпеку і шукати способів оборони права людини на своє власне, особисте існування. Книжка, як і попередні праці цього

автора, має вигляди на великий успіх.

Окремий розділ присвячений вривам науки й техніки в душу людини. Вже самі терміни, що входять в ужиток, вказують спрямування дослідів: — „психобіологічна контроля”, „біоконтроля”, „хемопсихіатрична контроля”, „психофармакологічна контроля” і т. п. „Анатомія конформізму” студіює характеристичні риси людини, на яку найлегше впливати. Вони такі: готовість піддаватись, брак довір'я до себе, брак оригінальності, сильне бажання мати схвалення від довкілля, некритичність, намагання бути як усі, авторитарне наставлення... Пекард стверджує, що великі бюрократії свідомо підбирають свій склад, випшукуючи людей із вище названими прикметами.

Небезпечніші наслідки від можливості впливу на мозок електричними і хемічними подразками. Досліди, що їх роблять на малпах і на психічно тяжко хворих, виявили, що сучасна технологія вже створила інструменти, якими можна при допомозі електрики впливати на душевну структуру нормальної, свідомої людини. Відповідно побуджуючи нерви, можна викликати різні рухи, почування, примари, гони, ворожкість, приязність; можна навіть змінити думки і переконан-

ня. Dr. Robert G. Heath винайшов електричний „самопобудник", який можна носити при собі. За потиском відповідного гудзика можна перемінити навіть неопанований шал у лагідне блаженство.

Хемічні засоби впливу на мозок людини отвирають особливо примарні перспективи. Англійський письменник Aldous Huxley, у своєму романі Brave New World (Гарний новий світ), ще в 30-х роках нашого століття писав про пілюлі „сома", якими технократія ущасливило підданих і тримас їх у настрою вдовolenня. Старі засоби одуру, як опіум, кокаїна, також алькоголь, у тому „гарному, новому світі" — не в моді. Модерний диктатор не змушує підданців приймати ті пілюлі „сома": — вони самі благають, щоб їх їм дати. Той же автор, у новому виданні цього твору в 50-х роках, розгортає ще більші можливості чарівних, вигаданих пілюль. Вони — це „один із наймогутніших інструментів влади в арсеналі диктатора... Щоденна пайка соми забезпечує проти особистої непристосованости, соціальних розрухів і поширення підричних ідей." Ця пілюля, в описі Гакслі, має чотири магічні сили: вона успокоює, побуджує, спричиняє видива і підвищує податливість на сугестії. Пекард у своїй книжці доказує, що для кожної з цих чотирьох, вигаданих письменником, сил уже винайдені дійсні пілюлі. Заспокійливі хемікалії вже в масовому вжитку. Пілюлі, що побуджують і наводять різні видива, також починають втішатися щораз більшим попитом. А згідно з різними інформаціями, „сироватку правди" уживає поліція деяких держав. Людина під впливом тієї рідини стає дезорієнтована і балакує, і го-

това виляпати всі признання. Jean Robin називає цю сироватку „моральним еквівалентом тортури".

Після цього понура візія Орвела, автора відомого „Колгоспу тварин", „1984 рік" — стає реальною загрозою. Голова Американської Комісії Атомової Енергії Dr. Glenn T. Seaborg назвав фармацевтичні засоби, що змінюють людську особу або втримують її на бажаному рівні — найбільшим винаходом недалекої будуччини. Він передбачає потребу законних і моральних приписів, які регулювали б ужиток тих хемікалій.

Можна уявити собі будучого диктатора, який безоглядно застосував би всі ті вже удосконалені, електричні й хемічні, засоби впливу на мозок людини. Клич: дайте мені ваших дітей — такий відомий у царстві Сталіна-Хрущова, недавно в царстві Гітлера. Коли б крім засобів психологічного вишколу, полювання мізку і поліційного терору, вони вже мали різні електричні і хемічні засоби комуністичного чи націонал-соціалістичного „виховання", — наслідки були б жахливі. Зрештою, такий диктатор будуччини зможе непомітно змушувати підданих споживати нову якусь „сому", що про неї пише Гакслі. В солі, яку всі вживаємо, в воді — вже буде відповідна домішка і вона формуватиме почування і думки людей по бажанню тирана... Людині не залишиться нічого, тільки ковтати те, що подає держава.

За чим задержка? Диктатори без усяких моральних стримів — вже є, вже чекають... „Сома" в різних формах — винайдена. Треба ще тільки її удосконалити. Та це вже питання часу: до 1984 року залишилося всього 20 літ!

ВІД УКРАЇНСЬКОГО ПУБЛІЦИСТИЧНО-НАУКОВОГО ІНСТИТУТУ

Вже вийшло і є в продажу нове видання Інституту: праця проф. Петра Одарченка: Світова слава Шевченка (Т.Г.Шевченко в світовій критиці).

Це антологія-збірка думок авторів різних народів про поезію Шевченка. Для ілюстрації подаємо кілька уривків.

Відомий російський критик, М. Чернишевський пише:

„Коли у поляків з'явився Міцкевич, їм уже непотрібні стали поблагливі відгуки якихось французьких чи німецьких критиків: не визнавати польську літературу означало б тоді тільки виявляти власну дикість. Маючи тепер такого поета, як Шевченко, українська література також не потребує нічної ласки”.

Румунський літературознавець, Костянтин Доброджану-Геря ставить „Марію” Шевченка вище всіх її зображень:

„... Жоден з поетів не наважився піднести жінку на таку височину, на яку наслідився Шевченко... Марія Тіціяна підносить нашу душу, але говорить більше до наших очей, до наших почуттів краси; Шевченкова Марія говорить до наших почуттів жалю, співчуття, більше промовляє до серця і примушує його стискатись від болю... Невимовно вродлива Марія Тіціяна, але величнішої і святішої за Шевченкову не має.”

Особливо актуальні слова В. Жаботинського, жидівського провідника, якого тлінні останки недавно перевезено з ЗДА до Ізраїлю:

„Шевченко—національний поет, і в цьому його сила. Він дав і своєму народові, і цілому світові яскравий і незрушним доказ, що українська душа спроможна до найвищих злетів самотньої культурної творчості. За те його так люблять одні і за це його

так бояться інші — і ця любов і ця боязнь були б ані на крихту менші, коли б Шевченко був не народник, а аристократ на зразок Гете чи Пушкіна. Можна вилучити всі демократичні нотки із його творів (ачей же цензура довго так і робила) — і Шевченко залишиться тим, чим створила його мати-природа: сонцевийним прецедентом, що не дозволяє українству відхилитися від шляху національного ренесансу. Вшановувати Шевченка — означає зрозуміти і визнати, що нема і не може бути однієї культури в країні, де живуть сто і більше народів; зрозуміти, визнати і потіснитися, щоб дати місце могутньому побратимові, по силі своїй другому з черги в усій імперії.”

Світові слави данський критик, Георг Брандес, за власним признанням, почав вивчати українську мову, щоб читати Шевченка в оригіналі. Оцінку поезії Шевченка Брандес визначає так: „Поезія Шевченка являє собою найвищий і найповніший вираз у літературі дум і прагнень народу, до якого належить і сам поет”.

Шведський славіст Альфред Єнсен дає добру відповідь усім тим, що намагалися і намагаються звести Шевченка до малої, тільки вузько-народної величини:

„Коли б Шевченко створив тільки баяди, політичну сатиру і народні пісні, то він, безумовно, був би найвизначнішим поетом України. Та своїми високими ідеалами, справді гуманним світоглядом поет вийшов далеко за межі України і забезпечив собі постійне місце в світовій літературі. Бо Тарас Шевченко був не тільки національним, а й загальнолюдським поетом, світочем людства”.

* * *

Сподіємось, що всі наші читачі схочуть мати цю книжечку (56

АМЕРИКАНСЬКІ ВИБОРИ

I УКРАЇНСЬКА РАЦІЯ

Увага суспільства ЗДА і також увага світу були скеровані на видовище, що відбувалося в місті Сан-Франціско, в Каліфорнії. Видовище — це конвенція республіканської партії. Її найвищий драматичний верх: — вибір сенатора Бари Голдвотера кандидатом на пост президента ЗДА. Конвенція і вибір пристрасно коментувалися в американській пресі та в пресі інших країн.

Українське суспільство ЗДА також із зацікавленням слідкувало за подіями, і досі ще в розмовах і газетах повертається до них. І не дивно, бо вибори 1960 року виявили, що рішати може більшість коло сотні тисяч голосів. Тож і українські голоси набирають цінности... Живий інтерес до республіканської конвенції проказаний також і тим, що в ухваленій платформі, з якою партія має йти до виборів, наголошено зобов'язання ЗДА помагати визвольним рухам поневолених Совстами народів, між ними України. Маса керується емоційними відрухами. Це звичайне явище. І тому згадка про поміч Україні мусіла їх зворушити. Але важно, щоб наша провідна верства зберігала твере-

зість мислі і не піддавалася милым оманам, після яких приходить прикре розчарування. В передвиборчих маневрах обіцянки вистрелюють угору, як ракети штучних огнів, щоб заяснити і розтріснутись блискучим сльвом у ніщо. Тому провід суспільства повинен ставитись до передвиборчих гасел і закликів із холодним спокоєм, і повинен помогти українським виборцям рішитися розумно і свідомо в користь однієї чи другої партії.

Вже і остання наша еміграційна хвиля пережила два демократичні і два республіканські режими. Всі ми мали нагоду переконатися, що в політиці супроти СССР різниці не було. Європейські політичні обсерватори між ними французький автор Люї Бранд-Пельтіс у праці п. з. „Американські концепції закордонної політики. — Кеннан-Далес“, відзначають, що між Кеннановим „тамуванням“ комунізму і Даллесовим „відсуванням назад“ різниця в словах, а не в ділах. Речник демократичної партії, амбасадор ЗДА при Об'єднаних Націях, Адаї Стівенсон, мав для України гарні слова. В меморандумі до ОН він писав: „1917 року большевики визнали незалежну Українську Республіку, але 1917 року вони створили суперницьку республіку в Харкові. В липні 1923 року, з допомогою Червоної Армії, створено Українську Соціалістичну Советську Республіку і приділено до СССР“ — Але вже зверхник Стівенсона, керівник стейт-департаменту, Раск, відсахнувся від української проблеми. бо — мовляв — Україна це традиційна російська територія...

Тепер опозиційна республіканська партія пригадує Україну.

сторінок) у своїй книгозбірні. Мусимо ж самі і наші діти знати, що говорить світова критика про Шевченка, щоб славу його і славу України передавати знайомим і приятелям — неукраїнцям.

Книжечка коштує 75 центів, з поштовою пересилкою 85 центів. При замовленнях понад п'ять примірників, пошту оплачує Інститут. Замовляти можна на адресу:

LETTERS TO FRIENDS

P. O. Box 428 Newark, N.J., U.S.A.

Можна сумніватися, чи вона — коли б дійшла до влади — пам'ятала б свої обіцянки. Однак, збувати ці місця в республіканській платформі тільки глумливою усмішкою — не було б політично. Навпаки, треба вітати цього роду заяви. Вони пригадують світові і пригадують нищівному урядові ЗДА, що українська проблема існує і що „традиційна російська” колонія, з її давньою культурою і розвиненим господарством, має бодай таке саме право на самовизначення, як значно більше традиційні і недорозвинуті африканські колонії. Тому не мусимо ставитись до 18-го пункту республіканської платформи як до малоцінної витівки. Хай її безпосередня дієва вартість — невелика, але її значення на дальшу мету — поважне.

Американська зовнішня політика поставила на карту мирного співіснування з СССР. Це це перешкоджас Москві робити вилазки, щоб поширити своє комуністичне царство. Вона навіть мусить тепер це робити, щоб не передати проводу комуністичної революції своєму суперникові — Китаєві. Співіснування не перешкоджас Америці надщерблювати „спільну комуністичну батьківщину”, помагаючи сателітам ставати більш самостійними, національно-комуністичними державами. Тепер на черзі в цій операції — Румунія. Те „співіснування” і ті підкопи — це зрозумілі речі в добу, над якою висить примара атомової війни і загибну життя. Зрештою, і твереза українська політична думка не грається мрією про атомову війну за визволення. Ракети з водневими бомбами над Києвом чи Дніпрельстаном могли б визволити Україну від існування взагалі... Таким чином співіснування як тактичну методику могли б, хай із затиснутими устами, зрозуміти і еміграції поне-

воленіх Москвою народів. Зате, грізніше, коли починається намагання підкладати ідеологію під цю тактику, і виправдувати її вже не як методу, але як справедливий принцип. Наші білоросійські „приятелі” і — на жаль — їхні оکیدівські помічники, підсують часто найвнимучим і політикам такі вигідні і заспокоїливі для їхньої совісти, ідеологічні оправдання. Свіжим прикладом можуть бути недавні статті С. L. Sulzberger-а в Нью-Йорк Таймсі. В першій із них, із 13 липня, заперечено, агресію Совстві проти України й інших народів... На щастя, амбасадор Стівенсон не вчився історії у журналіста з Нью-Йорк Таймсу... У другій статті автор негодує за приводу того, що республіканська платформа згадує Україну і Вірменію. Бо „Україною правила Росія довше ніж Тексасом чи Голдвотерівською Арізоною — Вашингтон...” Поважна, світового значення газета не завважує, що після такого аргументу вона не може обороняти право на самовизначення африканських народів, які ніколи не мали своїх держав і були „традиційними територіями” європейських метрополій значно довше, ніж Україна була залежною від Росії. А „історик Нью-Йорк Таймсу”, п. Sulzberger, повинен пам'ятати, що своїм аргументом він зовсім відобрав право до державности напр. Ізраєлеві. Адже Палестина від сьомого до двадцятого століть була під пануванням арабів, турків, а не нищівних громадян Ізраєля. Та у відношенні до України логіка не обов'язус...

В такій ситуації наголошення зобов'язань ЗДА помогти визволенню України дістас особливого значення.

Однак мусимо пам'ятати, що справа України сьогодні вплетена в загальнішу проблему боротьби проти комуністично-московської

концепції світу. В цій концепції України відведена роля колонії. Тому різні зміни в Західному світі звичайно оціняємо мірою того, поскільки можна від них сподіватись успішного спротиву цій московсько-комуністичній концепції, і вкінці перемоги над нею. Цю міру мусимо прикласти і до звороту в середині республіканської партії: — до вибору Голдводтера президентським кандидатом і до опанування партійного апарату крайно-правим крилом. Платформа заповідає твердий курс у відношенні до комунізму. Знову можна мати сумніви, чи автори платформи — коли б мали владу — трималися б такого курсу. Сам Голдватер, в одній із своїх часто необережних заяв, назвав партійні платформи збором брехливих обіцянок... Та знову, вимога твердішої постави супроти комуністичного наступу мусить стримувати і бодай охолоджувати палкі надії та залицяння наївних співіснувальників із демократичної партії. З цього погляду і ті, хай тільки декларативні, пункти платформи можуть мати деякий отвережуючий вплив.

У дальшій перспективі трудно вважати пересунення на право в республіканській партії і кандидатуру Голдводтера за особливо корисні зміни. Голдватер називає себе консерватистом; противники називають його — реакціонером. Взагалі, слово „реакція“, „реакційний“ після республіканської конвенції часто повторюються. Вони мають кілька значень, тому буде добре, коли визначимо їх докладніше. „Реакція“ — це передусім відповідь на „акцію“. Ви прийняли приписану пілюлю, і лікар питає вас, яка була реакція. Українська еміграція, її дії в Вільному світі — все це „реакції“ на поневолення України Москвою. Але в політичному словнику слово „реакція“ дістало ще інший зміст. „Реакцією“ нази-

вають прямування до того, щоб повернути давні часи і їх, невідповідний вже, перестарілий порядок. Тоді „реакція“ це протилежність „поступові“.

В передвиборчих настроях у ЗДА можна відчутти реакцію в обох, щойно визначених, розуміннях. Праві групи республіканської партії мріють про поворот до „давніх, добрих часів“, необмежуваного законом капіталізму, коли не було соціального забезпечення, коли професійні спілки юнії не мали голосу в економіці країни, а центральний уряд у Вашингтоні не встрявав у те, що робилося в окремих стейтах федерації. Це групи не поступового, як напр. англійський, але назадницького консерватизму.

Сила Голдводтера не тільки в них. Вона в реакції неспартійних кіл, у відрухах проти незрозумілого для суспільства, несприйнятливого ще для нього реформаторського запалу, пущеного в рух за режиму президента Кеннеді і його доктринерських професорів-дорадників. Кілька прикладів: члени професійних робітничих спілок протестують, коли вони втрачають своє вислужене право т. зв. сеньоріті, право старшинства, щоб дати місце менше кваліфікованим негритянським робітникам, і цим „збаламусувати“ расовий склад... Батьки протестують, коли їхніх дітей не приймають до близької школи, але хочуть возити автобусами кілька миль, знову для расової рівноваги... Люди протестують, коли їм накидають небажане сусідство, зному задля змішання рас... Все це порушення свободи індивіда в ім'я рівності. В такому підсонні „лявдаторес темпоріс претеріті“ (звеличники минулих часів) стають оборонцями свободи людини і здобувають симпатії недоволенних осіб, що протестують.

Подібно, коли найвищий пред-

(Далі на 60-ій ст.)

Чужомовний Бюлетень ВО УНРади

Відзначаємо появу першого числа неперіодичного видання „Bulletin” з датою Травень 1964. Бюлетень друкується в Мюнхені. В першому числі поміщені інформаційні статті і документи в англійській і французькій мовах.

Вважаємо видання дуже потрібним, і бажаємо йому розвитку і успіху.

ставник закордонної політики уряду, керівник стейт-департаменту, у співіснувальному запамороченні заперечує права поневолених Москвою народів до самовизначення, і коли одночасно опозиційна партія обіцяє допомагати визвольним рухам, — то знову „реакцією” еміграції Східної Європи є прихильність до тієї Опозиції й її представника, Голдвотера, хоча його соціальна програма виразно суперечить інтересам значної більшості заробітчанських прищельців із тих країн.

Коли повернутися до основного питання: які політичні сили ЗДА подають найбільше надій на успішний спротив наступові московсько-комуністичної імперії, то відповідь виглядала б так:

1. — Не може бути носієм успішного спротиву комуністичній ідеології й московському імперіалізму — ліве, т. зв. ліберальне крило демократичної партії. Воно, від часів Рузвельта, зачароване „революційністю” Росії;

2. — Так само ледве чи може бути ним, не зважаючи на всі деклярації про твердий курс, — права реакція. Навпаки, вона може створити підложжя для відродженого комунофілства серед робітничих мас, як реакції проти несоціальної політики уряду;

3. — Успішний спротив комунізму в Москві може дати сильний уряд поступового центру, заступленого і в демократичній і в республіканській партії. Такий уряд може бути урядом об'єднання національних сил, необхідного для оборони свободи світу.

M. I.

Речі непроминучої цінности

Юрій Клен — ТВОРИ

за редакцією Євгена Маланюка

(В цьому числі журналу читач знайде зразок майстерного перекладу Шекспірового Гамлета, надрукованого в 4-му томі творів Ю. Клена.)

Томи в добрій полотняній оправі з золотими написами.

Замовляти на адресу: Klen Foundation, 179 Bathurst St., Toronto 3-B, Ont., Canada.

Святослав Гордишський — ПОЕТИ ЗАХОДУ

60 перекладів з поезії латинської, італійської, французької, англійської, американської, німецької, польської.

Замовляти можна на адресу: LETTERS TO FRIENDS, P.O. Box 428, Newark, N.J., U.S.A.

(В цьому числі журналу: переклади двох сонетів Шекспіра).

ЧОМУ?

● Хочу піддати Вашій увазі справу відношення до поляків. Це яскравий приклад, як помалу реагуємо на те, що діється в світі. Нам уже десять-двадцять років тому треба було зачати акцію в напрямі зміни обопільної, польсько-української настанови. Покликані до цього передусім культурно-наукові кола. Тимчасом бачимо, що навіть деякі наші політичні середовища пробують руйнувати цю проблему з місця, за те на відтинку культури — мовчанка. Саме життя давно випередило нас: друк української книжки у польському видавництві „Культура” в Парижі, старання польських конгресменів у справі пам’ятника Шевченкові у Вашингтоні, місцеві польсько-українські виборчі порозуміння... Не маю ніякого готового пляну, але знаю і відчуваю, що щось робити треба. Чи не повинні ми зачинати влаштовувати спільні мистецькі вечори на теми, що були б цікаві для обох сторін? Це справа досить непопулярна у нас і треба деякої відваги, щоб дати почин. Але чи не варто б розписати анкету до ширшого кола людей і таким способом дізнатися, що поважні люди про це думають?

Відповідь: Справа актуальна, але і трудна. Масмо інформації з найбільш авторитетного українського джерела, що роблено і робляться далі спроби політичної співпраці з поляками. Та тут перешкодою є не тільки традиційні претенсії польського імперіялізму до українських земель, але й те, що польські еміграційні середовища, разом із чеськими, румунськими, болгарськими, навіть балтійськими, вважають невідгідним для себе тісний зв’язок із українською еміграційною політикою. Вони ж — „сателіти”, себто „аристократія” серед понево-

лених Москвою. Американська політика дуже пильнує такого поділу між сателітською „аристократією” і — за висловом керівника стейт-департаменту Раска — „традиційно російськими народами”. Це створює й підтримує нову залізну завісу між поневоленими народами.

Зате маєте велику слухність, коли мова йде про зближення і співпрацю в культурній ділянці. З цього погляду у нас ініціативності, на жаль, не видно. Наші літературні, наукові, мистецькі, музичні організації справді повинні зревідувати свою дотеперішню пасивність.

● Великою радістю була для нас поява нових, молодих літе-

Книжки прислані до редакції

Михайло Драй-Хмара. ПОЕЗИІ.

Редактор: В. Давиденко. Мистецьке оформлення П. Холодного. — Накладом Дружини Автора. — Нью-Йорк, 1964. Ст. 295.

Зміст: Оксана Ашер: Драй-Хмара як поет. 1. „Проростень” (1919-1926); 2. Поворот (поема); 3. Из „Соняшних маршів”; 4. Поезії (1926-1934); 5. Переклади. — Біографічний нарис. — Бібліографія. — Список ілюстрацій.

Ярослава Сосенко - Острук: ОЛЯ. Повість. Передмова, мовно-літ. редакція і пояснення рідко вживаних слів Н. Щербини. — Мистецька обкладинка Василя Дорошенка. — Мюнхен, 1963. Сторін 152.

Лев Ребет. СВІТЛА І ТІНІ ОУН.

Накладом родини Лева Ребета. — В-во „Український Самостійник”. — Мюнхен, 1963. Ст. 131.

Додатки: Передмова Богдана Кордюка, і розділ „На непопулярних позиціях” — Дарії Ребет.

ратурних сил в Україні. Однак, наше ставлення до них, здається мені, не було зовсім правильне. Ми звертали увагу головню на політичний бік справи. Це несправедливо. Бо значення творів того нового покоління передусім у тому, що вони мають високу мистецьку цінність. Чи мали б і ми прикладати до літературних творів тільки політично - ідеологічну міру? Мали б ми уподібнюватися до комуністичних цензорів? Це несправедливо, але і не політично. Ми шкодимо поетам, письменникам, мимохитъ помагачи — за звичайним терміном комуністичної цензури — „розкривати націоналістичні ухили”. Недавно одна московська газета „запитувала” письменників, що вони скажуть на похвали еміграційних рецензентів... Письменники відповіли як мусіли. Але ми самі даємо привід до таких вимушених вияснень і відречень від націоналістичного диявола і ангелів його. Чому не мають цього на увазі, зрештою, вдумливі рецензенти?

Відповідь: Ставлення еміграційних рецензентів і часописів було проказане добрими мотивами глибокої і щирої радості, коли почувся з-під нагробного, здавалося, каменя, береженого московською „кустодією”, свіжі слова живих українських душ. Але, Ваша слушність. Українська дійсність не дозволяє на неопановану щирість і одвертість.

● Ви обов'язково повинні щось зробити. „Листи” трудно читати. Вони так щиті, що треба притримувати сторінки, щоб автоматично не зачинялись.

Відповідь: Подібних зауважень мали ми вже кілька. Наша відповідь така проста: — це данина убогості, яка каже оглядатися за дешевшою роботою... Будемо старатися виправити цей недолік.

● Митрополит Сенишин візитує парафіяльну школу. Питає дітей, чи є між ними такі, що не розуміють української мови. Кількох підносять руки. — То треба навчитись! — повчас владика. Зрештою, так митрополит повинен був, просто так мусів сказати. Так сказала б у цій ситуації кожна розумна людина. То навіщо робити з цього приводу великий шум? Навіщо представляти таку розумну відповідь як якийсь подвиг? Це навіть образа для митрополита, бо виглядало б, що таке його ставлення до української мови — це якийсь особливий, винятковий випадок. Прикро, що так роблять наші поважні газети, інформуючи про виступи церковних і так само світських достойників алілуїним стилем вітварних хлопчиків. Не подаю місця, не подаю назви газети. Це не важне, бо це не окреме явище. Такі речі зустрічаються в нашій пресі частіше. Чи в поважних американських газетах знайдете такі, хіба для примітивного читача, обраховані кадильні інформації?

Відповідь: Не пригадуємо собі події, що дала Вам привід до нарікань. Та одне хотіли б ми завважити: наш журнал стає тепер для багатьох людей „Книгою жалоб”. Це зрозуміле: людині легше, коли вона висловить свій біль. Але було б не тільки душевним облепшенням, але і корисною річчю, коли б Ви такі зауваження посилали також до редакцій газет, стиль яких Вам не подобався. І ще одне, важне: такі критичні листи дістають значно більшу вартість, коли вони підписані повним прізвищем...

● Знову зробився більший рух довкола катедри українознавства в одному з великих американських університетів. Катедру мало б фундувати наше суспільство.

На це треба великих грошей. Кажуть, що вже зібрана поважна сума, понад півтори сотні тисяч доларів. Та цього — кажуть — мало, зовсім мало... Ми живемо на провінції, далеко від центру, де все те організується. Тому і не дуже орієнтуємось. Яка це мала б бути катедра? Нам здається, що найбільш потрібною була б катедра української історії, яку трактують звичайно як частину історії Росії. Чи є кандидати на цю катедру? В „Листах до Приятелів“, які стільки уваги звертають на справи культури, немає згадки про всі ті речі. Чому? Все ж виглядає, що це поважна справа!

Відповідь: Напевно поважна! Зрештою, можемо поклукатися на статті проф. Кубійовича, друковані в двох останніх числах „Листів до Приятелів“. В цих статтях наш учений відзначає і саму ідею, і жертвенну працю осіб, що з повною відданістю стараються її здійснити.

Докладніших відомостей про те, яка це мала б бути катедра, подати не можемо. Також і на наш погляд — першою на потребу була б катедра історії. І тут насуваються різні думки, які варто передискутувати.

Коли щось плянуємо, то звичайно головну увагу звертаємо на матеріяльну базу, необхідну для виконання задуму. В цьому багато слухності, але не повна слухність. Коли мова про шкільництво, зараз думаємо про шкільний будинок. Але ж школа — це передусім живі люди — вчителі, а не мури. Мурів масмо вже багато, але справді українських учителів, українського духа в цих мурах — мало. Це саме можна сказати і про університетську катедру. Це не тільки проблема фундації, але це проблема живих людей-учених, які мали б презентувати українознавство пе-

ред студентами і перед чужими науковцями. Як же виглядають ці справи?

Коли мова про історію, то масмо дуже відомих, старших представників цієї науки. Якщо збірка на катедру потривас ще кілька років, а так напевно буде — тоді ледве чи зможуть ці достойні вчені взяти на себе великий труд і відповідальне зобов'язання. Це ж люди того віку, які в американському суспільстві переходять на добре заслужену емеритуру... Масмо низку справді талановитих і надійних істориків середнього віку і молодших. Та на жаль — їм трудно вийти з своїми працями між люди. Знаємо, що добрих матеріалів, передискутованих, готових до друку, призбирано досить. Але засобів для їх видання — немає. А тимчасом, кандидати на катедру мусять представити себе чужим ученим і студентам — поважними друкованими працями. Помогти їм матеріяльно в цьому — це повинно б бути також включене в програму організації катедри української історії при американському університеті.

Не думаємо про порушування фонду із складок жертвуваних суспільством. Але бодай якусь частину відсотків від цієї поважної суми можна б виділити на друк творів із української історії. Це дало б побуд до пожвавленої праці, до нових задумів, до розбудження амбіцій, взагалі до оживлення середовища, яке має стати духовною базою будучої катедри.

Не самим хлібом живе людина, і не самими грішми створиться катедра, яка має достойно репрезентувати українознавство перед світом.

Єдине можливе ставлення до нинішнього світу — це виплеканий шибеничний гумор.

Георг Крайстер
австр. кабаретист

Перед замкненням числа прийшли ще тяжкі вістки про смерть заслужених громадян.

У Мюнхені, 7 липня, помер інж. Євген Гловінський, відомий учений-економіст, член і кол. заступник Голови УНРади, професор УВУніверситету і Техн.-Госп. Інституту, член УВАН, НТШ, Інституту Дослідів СССР, Наукової Ради Дому Української Науки.

У Нью-Йорку, 15 липня, помер інж. Іван Кирилович Мирошніченко, сотник Армії УНР, до кінця життя активний громадянин, довголітній член Гол. Управи Об'єднання Прихильників УНРеспубліки. — Похоронений на Українському Цвинтарі в Баунд-Бруку.

Родині Покійного, Приятеля нашого видавництва, висловлюємо щире співчуття.

Можна зав'язати правді уста, але тоді вона дає про себе знати...стогоном.

Арнольд Тойнбі
англ. історик

В політиці обороняють багато кріпостей, які вже впали...

Жорж Помпідю
фр. прем'єр

Диктатура — це держава, в якій людина мусить робити те, що не заборонене.

Джан Прістлі
англ. автор

В політиці все має свою причину, але дещо не має своєї мети.

Джан Гюнтер
ам. журналіст

СПРАВИ ЗБІРНОГО МЕЦЕНАТСТВА

Щиро дякуємо за матеріальну і — особливо — за моральну піддержку журналу. Він не має за собою ніякої багатой, господарської і чи політичної, організації. „Листи до Приятелів” не пробує бути популярними в звичайному розумінні, тому не можуть розраховувати на масове поширення. „Листи до Приятелів” мають одну мету: бути незалежним органом справді вільної думки. В наших умовах це окуплюється вбогістю. До того, одверта правда часто немила особам і установам, які привикли вважати себе недоторкальними. Звідси ворожість до журналу.

Тим цінніша співпраця нашої меценатської спільноти! І за цю співпрацю наша подяка.

Від травня ц. р. до липня вкладки до Збірному Меценатства вплавили:

у Торонто (Канада).

Вшан. ПП. Е. Борис — 24,00 дол. (за два роки); Т. Горохович — 25,00 дол. (за два роки); З. Зелений — 12,00; Б. Зорич — 12,00; І. Манастирський — 12,00; К. Медвідський — 36,00 (за три роки); Ц. Палів — 12,00; А. Слободян — 12,00. (Продовження буде)

в ЗДА

Вшан. ПП. М. Белендюк, Асторія — 12,00; П. Біланюк, Детройт — 12,00; Н. Пазуняк, Фила. — 12,00; І. Поритко, Фила. — 12,00; М. Салдит, Бофало — 12,00; М. Трохіменко, Фила. — 12,00; А. Яременко, Джерзі-Сіті — 12,00.

Усім Членам Збірного Меценатства вислано вже чотири числа НОТАТНИКА, як премію. Коли б хто з Вшан. ПП. їй не отримав, прохасмо зараз повідомити нас. Вишлемо ще раз.

ПРОХАСМО НЕГАЙНО ВИРІВНЯТИ ЗАЛЕГЛОСТІ за ЦЕЙ, і за МИНУЛИЙ РІК. НЕ ЗМУШУЙТЕ ПИСАТИ ПРИГАДКИ!

ФОНД ПОМОЧІ НЕСПРОМОЖНОМУ БРАТОВІ

Від травня до липня ц. р. на цей фонд прислали Вшан. ПП.: По 5,00 дол.: о. д-р В. Кушнір, Вінніпер; М. Стефанів, Натлі. — По 3,00 дол.: М. Белендюк, Асторія; І. Поритко, Філадельфія; А. Яременко, Джерзі Сіті, — По 2,00 дол.: — Ст. Глушко, Денвер; І. Кодний, Ютіка. — По 1,00 дол.: — М. Оброца, Вінніпер; І. Подюк, Сиракуз; П. Чупрун, Філадельфія.

В імені всіх, що отримуватимуть журнал даром, щиро дякуємо.

Умови передплати

на рік 5.00 дол.
на півріччя 2.75 дол.
окреме число 0.50 дол.

Адреса „Листів до Приятелів”
..— Letters to Friends,
P. O. Box 428 Newark 1, N. J. USA

Адреси для Австралії:

Dr. V. Bilynakuj, 48 Mathoura Rd.
Toorak SE. 2 Victoria, Australia.

Mr. I. Hrynewych, 121 Kildare St.
Blacktown N.S.W. Australia.

Mr. T. Pasieczynskuj, 60 Hughes St.,
Mile End. South Australia.

Зацікавлених Приятелів і Знайомих повідомляємо, що адреса редактора М. Шлемкевича від 1-го вересня ц. р. така:
205 Casino Ave, Cranford, N. J.
Адреса адміністрації „ЛИСТІВ до ПРИЯТЕЛІВ” залишається без змін:
P. O. Box 428, Newark 1, N. J.

В-во „БЛЮЧІ”

З а р е д а к ц і ю : М. Шлемкевич

За в-во Д. Кузник. Л. Ломіш. О. Олесницький. Ом. Тарнавський

